

TARTU ÜLIKOOL
LOODUS- JA TÄPPISTEADUSTE VALDKOND
ÖKOLOOGIA JA MAATEADUSTE INSTITUUT
BOTAANIKA OSAKOND

Saskia Meeri Eliis Lee

**PUISNIIDU HOOLDAMIST KUJUNDAVAD TEGURID EESTIS: KVALITATIIVNE
UURING MAJANDAJATE KOGEMUSTE PÕHJAL**

Bioloogia ja ökoinnovatsiooni eriala
Magistritöö 30 EAP

Juhendaja: PhD Triin Reitalu
Kaasjuhendaja: PhD Maie Kiisel

Tartu 2026

Puisniidu hooldamist kujundavad tegurid Eestis: kvalitatiivne uuring majandajate kogemuste põhjal

Lühikokkuvõte

Puisniidud kuuluvad Eesti kõige iseloomulikumate ja väärtuslikumate poollooduslike koosluste hulka. Vaatamata puisniitude suurele väärtusele on nende pindala Eestis viimase sajandi jooksul järsult vähenenud. Puisniitude säilitamine ei sõltu üksnes teadmisest, millised hooldusvõtted on ökoloogiliselt sobivad. Sama oluline on küsimus, kas leidub inimesi, kes on valmis ja suutelised neid alasid järjepidevalt hooldama. Magistritöö eesmärk on analüüsida puisniidu hooldamist ja hooldusega jätkamist kujundavaid tegureid Eestis, et toetada tõhusate ja pikaajaliste hooldus- ning kaitsemeetmete kujundamist. Töö põhines puisniitude hooldajatega tehtud poolstruktureeritud intervjuudel, mida analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Lõplikku valimisse kuulusid 20 puisniidu hooldajat PuisniiduLIFE projektist.

Töö esimene põhijäreldus on, et puisniitude püsivat hooldamist toetavad hooldaja pühendumust kujundavad tegurid nagu kohatunnetus, pärandi hoidmine, ilu, kohusetunne ja tunnustus. Püsiv hooldus eeldab siiski ka praktiliste ja majanduslike eeltingimuste nagu tehnika, tööjõud, ligipääs, toetused ja majanduslik teostatavus täitmist. Teiseks näitas töö, et puisniitude hooldus ei põhine ühel selgel majandusmudelil. Hooldus võib olla seotud laiemal põllumajandusliku või muu majandustegevusega, puisniidu saaduste kasutamisega või alles väljakujunevate teenustega, nagu turism, loodusharidus ja elamusteenused. Kolmandaks ilmnes, et hoolduse jätkamist mõjutavad ka isiklikud ja raskemini suunatavad tegurid, nagu kohatunnetus, perekondlik järjepidevus, elukorraldus ja hooldaja tervis, mida ei saa alati toetuste või poliitikaga mõjutada.

Töö tulemuste põhjal koostasın puisniitude hoolduse jätkumist kujundavate tegurite kontseptuaalse mudeli, mis aitab mõista pühendumuslike, tingimuslike, regionaalsete ja väliste mõjutegurite rolli ja suhestumist omavahel. Sellest lähtudes sõnastasın soovitusel, mis puudutavad toetussüsteemi paindlikumaks ja osaliselt tulemuspõhiseks muutmist, puisniidu poolt pakutavate looduse hüvede selgemat esile toomist, toodete ja biomassi väärtusahelate arendamist ning sobiva potentsiaaliga puisniitude toetamist ka väljaspool kaitstavaid alasid.

Märksõnad: puisniidud, poollooduslikud kooslused, pärandniidud, hooldus, hooldajad, kvalitatiivne sisuanalüüs, sotsiaal-ökoloogiline süsteem

CERCS: B270 Taimeökoloogia; S210 Sotsioloogia

Factors shaping the management of wooded meadows in Estonia: a qualitative study based on managers' experiences

Abstract

Wooded meadows are among Estonia's most characteristic and valuable semi-natural communities. Despite their high value, the area of wooded meadows in Estonia has declined sharply over the past century. The conservation of wooded meadows does not depend only on knowing which management practices are ecologically suitable. Equally important is whether there are people who are willing and able to manage these areas continuously.

The aim of this master's thesis is to analyse the factors shaping the management and continuation of management of wooded meadows in Estonia, in order to support the development of effective and long-term management and conservation measures. The study was based on semi-structured interviews with wooded meadow managers, which were analysed using qualitative content analysis. The final sample included 20 wooded meadow managers from the WoodmeadowLIFE project.

The first main conclusion of the thesis is that the long-term management of wooded meadows is supported by factors that shape the caretaker's commitment, such as sense of place, heritage preservation, aesthetic value, sense of duty and recognition. However, continuous management also requires practical and economic preconditions to be met, including machinery, labour, access, subsidies and economic feasibility. Secondly, the study showed that wooded meadow management is not based on one clear economic model. Management may be connected to wider agricultural or other economic activities, the use of products from wooded meadows, or emerging services such as tourism, nature education and experience-based services. Thirdly, the study found that the continuation of management is also influenced by personal and less easily directed factors, such as sense of place, family continuity, life circumstances and the health of the manager, which cannot always be influenced through support schemes or policy. Based on the results, I developed a conceptual model of factors shaping the continuation of wooded meadow management, which helps to understand the role of commitment-related, conditional, regional and external influencing factors and how they relate to each other within the wider system. On this basis, I formulated recommendations concerning the development of a more flexible and partly results-based support system, clearer communication of the ecosystem services provided by wooded meadows, the development of product and biomass value chains, and support for wooded meadows with suitable potential also outside protected areas.

Keywords: wooded meadows, semi-natural grasslands, heritage meadows, management, land managers, qualitative content analysis, social-ecological system

CERCS: B270 Plant ecology; S210 Sociology

Sisukord

SISSEJUHATUS	7
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	10
1.1. Puisniitude loodus- ja kultuuriväärtused	10
1.1.1. Puisniitude kujunemine ja olemus	10
1.1.2. Puisniitude ökoloogiline tähtsus	11
1.1.3. Puisniitude kultuuri- ja maastikuväärtus	13
1.2. Puisniitude hoolduse korraldus	14
1.2.1. Puisniitude vähenemine ja hoolduseta jäämise põhjused	14
1.2.2. Puisniit kui sotsiaal-ökoloogiline süsteem	16
1.2.3. Toetused, koostöö ja hoolduse ühiskondlik korraldus	17
1.3. Puisniidu hooldajate põhjused puisniite majandada	19
1.4 Kvalitatiivse analüüsi kasutamine varasemates uuringutes	21
2. METOODIKA	23
2.1 PuisniiduLIFE projekt	23
2.2 Valim	23
2.2.1 Intervjueeritavad	24
2.3 Andmete kogumine	25
2.4 Andmeanalüüs	27
3. TULEMUSED	31
3.1 Puisniidu hoolduse jätkamist toetavad tähenduslikud tegurid	31
3.1.1 Perekondlik ja kohapõhine side puisniiduga	32
3.1.2 Puisniidu esteetiline ja emotsionaalne tähendus	33
3.1.3 Puisniit kui jagatud ja teiste poolt kasutatav koht	33
3.1.4 Tunnustus, tagasiside ja puisniidu nähtavus	34
3.2 Hooldusega jätkamiseks olulised majanduslikud ja praktilised tingimused	35
3.2.1 Toetused ja majanduslik teostatavus	35
3.2.2 Reeglid, tähtajad, kontroll ja aruandlus	36
3.2.3 Tehnika, tööjõud ja ligipääsetavus	38
3.3 Puisniitudega seotud tulu teenimise mudelid	39
3.3.1 Puisniit osana laiemast majandusmudelist	39
3.3.2 Puisniidu saaduste müük	40
3.3.3 Turismi- ja elamusteenused	40
3.4 Hoolduspraktikate kohandamine vastavalt puisniidu majandamises ette tulevatele väljakutsetele	41

3.4.1	Ökoloogilised ja maastikulised tingimused	42
3.4.2	Ajaline ja logistiline piirang	43
3.4.3	Tehnika ja ressursside piirangud	43
3.4.4	Puisniidu liigirikkuse, struktuuri ja traditsioonilise tööviisi hoidmine	44
4.	ARUTELU	46
4.1	Hooldusega jätkamiseks oluliste tegurite kujunemine	46
4.1.1	Kuidas toetused, reeglid ja majandamiseks vajaliku tehnika olemasolu kujundavad hooldajate pühendumust?	46
4.1.2	Millist rolli mängivad kultuurilised ja sotsiaalsed tegurid puisniitude hoolduse järjepidevuses?	48
4.1.3	Millised on puisniitudelt tulu teenimise mudelid?	50
4.1.4	Millised on peamised tegurid, mis suunavad puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata?	52
4.2	Peamised väljakutsed, mis innustavad või sunnivad puisniitude hooldajaid oma tegevuses muutusi tegema	53
4.3	Kontseptuaalse mudeli loomine	55
4.4	Eelnevat kaht küsimust arvesse võttes kujundatud poliitikasoovitused	56
4.5	Töö metoodika eripärad	61
4.6	Uuri ja reflektatsioon	62
	KOKKUVÕTE	63
	SUMMARY	65
	TÄNUAVALDUSED	67
	KASUTATUD ALLIKAD	68

SISSEJUHATUS

Puisniidud kuuluvad Eesti kõige iseloomulikumate ja väärtuslikumate poollooduslike koosluste hulka. Poollooduslikud kooslused on inimtekkelised, kuid inimõju on seal piirnenud niitmise ning karjatamisega (Ehrlich et al., 2004, lk 10). Paralleelselt poolloodusliku koosluse mõistega kasutatakse ka pärandkoosluse või pärandniidu mõistet, rõhutades eelkõige majandamise traditsioone ja kultuurilist pärandit ning koosluste ajaloolist järjepidevust (Ehrlich et al., 2004, lk 10; Keskkonnaamet, 2021). Lisaks puisniitudele on Eestis levinuimad pärandkooslused veel puiskarjamaad, loopealsed, aruniidud, lamminiidud, rannaniidud, soo- ja soostunud niidud (Pärtel et al., 2025). Käesolev töö keskendub puisniitudele, mis on defineeritud kui regulaarselt niidetava rohustuga hõre looduslik puistu (Kukk & Kull, 1997, lk 5). Puisniidud on välja kujunenud traditsioonilise maakasutuse tulemusel ning nende püsimine on olnud seotud eeskätt niitmise, karjatamise ja puistu harvendamisega (Laasimer, 1965, lk 151; Kukk & Kull, 1997, lk 27).

Puisniitude olulisus seisneb nende mitmekülgses väärtuses. Tegemist on väga liigirikka kooslusega, millelt on leitud ligikaudu 40 protsenti Eesti soontaimede liikidest (Ehrlich et al., 2004, lk 73; Roosalu, 2019). Samuti leidub puisniitudel 30% kaitsealustest liikidest (Pärtel et al., 2007; Roosalu, 2019). Lisaks ökoloogilisele väärtusele on puisniitudel oluline koht Eesti kultuurmaastikus, kuna neis põimuvad ajaloolised töövõtted, kohalikud teadmised, maastikuline identiteet ja pärandkultuur (Kull et al., 2003; Stenseke, 2006; Centeri et al., 2016). Puisniidud olid traditsioonilises talumajapidamises olulised, kuna need pakkusid lisaks heinale ka lehisvihtu, puitu ja muid metsaande nagu pähklid, marjad, seemed ja ravimtaimed (Tarang et al., 2007; Talvi & Talvi, 2012). Puisniitude taandumist võib käsitleda osana laiematest struktuursetest muutustest põllumajanduses ja maaelus (Schuh et al., 2020).

Põllumajanduse intensiivistumise ja tootmisviiside muutumisega kaotasid puisniidud oma varasema majandusliku funktsiooni ning tänapäeval on nende säilitamine ennekõike looduskaitse eesmärk, mille saavutamine sõltub järjepidevast hooldusest ja seda toetavatest meetmetest, mis kompenseerivad hooldajatele osaliselt lisakulusid ja saamata jäänud tulu (Roosalu, 2019; Keskkonnaamet, 2021). Poollooduslike rohumaadena toetavad puisniidud ka mitmete looduse hüvede pakkumist (Keskkonnaamet, 2021; Prangel et al., 2023).

Vaatamata puisniitude suurele väärtusele on nende pindala Eestis viimase sajandi jooksul järsult vähenenud. Vähenemise peamiseks põhjusteks on olnud traditsioonilise maakasutuse kadumine ja niitmise ning karjatamise katkemine (Laasimer, 1965, lk 151; Kukk & Kull, 1997, lk 27). Seetõttu tähendab puisniitude kadumine ühtaegu nii elupaikade ja liikide vähenemist

kui ka maastiku mitmekesisuse ja kultuuripärandi hääbumist. Nende ohustatust rõhutab ka asjaolu, et puisniidud koos puiskarjamaadega kuuluvad Euroopa kõige ohustatumate niiduelupaikade hulka (Janssen & Rodwell, 2016; Roosalu, 2019). Seetõttu on puisniitude taastamine ja hooldusse võtmine kujunenud oluliseks looduskaitse eesmärgiks. Riiklik eesmärk on hooldada Eestis 2027. aastaks 2000 ha puisniite ning selle saavutamist toetab muu hulgas PuisniiduLIFE projekt, mille raames plaanitakse Eestis taastada 500 ha puisniite (Keskkonnaamet, 2021, 2025). 2025. aasta alguseks oli PuisniiduLIFE projekti raames taastatud 74 hektarile puisniite ning veel 70 ha oli taastamisel (Keskkonnaamet, 2025).

Kuigi puisniitude taastamine ja hooldusse võtmine on kujunenud oluliseks looduskaitse eesmärgiks, eeldab selle saavutamine hooldajaid, kes on valmis ja suutelised neid alasid järjepidevalt hooldama. Eesti näitel on leitud, et poollooduslike rohumaade hoolduse jätkumist mõjutavad tugevalt tööjõu kättesaadavus, majandamiskulud ja tasuvus ning et ainult toetuste suurendamine ei pruugi anda soovitud tulemust, mistõttu on oluline mõista, millised muud ajendid saavad nende alade hooldamist pikaajaliselt toetada (Nishizawa et al., 2024). Hoolduse jätkusuutlikkus sõltub nii hooldust toetavast institutsionaalsest ja sotsiaalsest raamistikust kui ka hooldajate majanduslikest ja administratiivsetest tingimustest, isiklikest väärtustest, peretraditsioonidest ning seotusest looduskaitse ja maastikuga (Gorris et al., 2025; Kasari-Toussaint et al., 2026). Puisniitude kaitse seisukohalt on oluline mõista, millised majanduslikud, administratiivsed, sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid toetavad või takistavad hooldajate valmisolekut hooldusega jätkata.

Varasem kirjandus on põhjalikult käsitlenud puisniitude ökoloogilist tähtsust ja vähenemise üldisi põhjuseid, kuid vähem on uuritud seda, kuidas kujunevad hooldajate valmisolek ja võimalused puisniitude hooldusega jätkata. Seetõttu keskendub käesolev töö majanduslikele, administratiivsetele, sotsiaalsetele ja kultuurilistele teguritele, mis kujundavad hooldajate otsuseid ning mõjutavad puisniitude pikaajalist püsimist.

Magistritöö valmib projekti PuisniiduLIFE raames, mille eesmärk on toetada puisniitude elurikkuse säilitamist. Magistritöö eesmärk on analüüsida puisniidu hooldamist ja hooldusega jätkamist kujundavaid tegureid Eestis, et toetada tõhusate ja pikaajaliste hooldus- ning kaitsemeetmete kujundamist. Käesolev töö põhineb poolstruktureeritud intervjuude kvalitatiivsel sisuanalüüsil. Töö koosneb kirjanduse ülevaatest, metoodikast, tulemustest, arutelust ja kokkuvõttest.

Uurimisküsimused:

1. Millised on peamised tegurid, mis suunavad puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata?
 - 1.1. Kuidas toetused, reeglid ja majandamiseks vajaliku tehnika olemasolu kujundavad hooldajate pühendumust?
 - 1.2. Millist rolli mängivad kultuurilised ja sotsiaalsed tegurid puisniitude hoolduse järjepidevuses?
 - 1.3. Millised on puisniitudelt tulu teenimise mudelid?
2. Millised on peamised väljakutsed, mis innustavad või sunnivad puisniitude hooldajaid oma tegevuses muutusi tegema?
3. Kuidas eelnevaid kaht küsimust arvesse võttes saab kujundada poliitikasoovitusi puisniitude kaitseks ja hoolduseks?

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Puisniitude loodus- ja kultuuriväärtused

1.1.1. Puisniitude kujunemine ja olemus

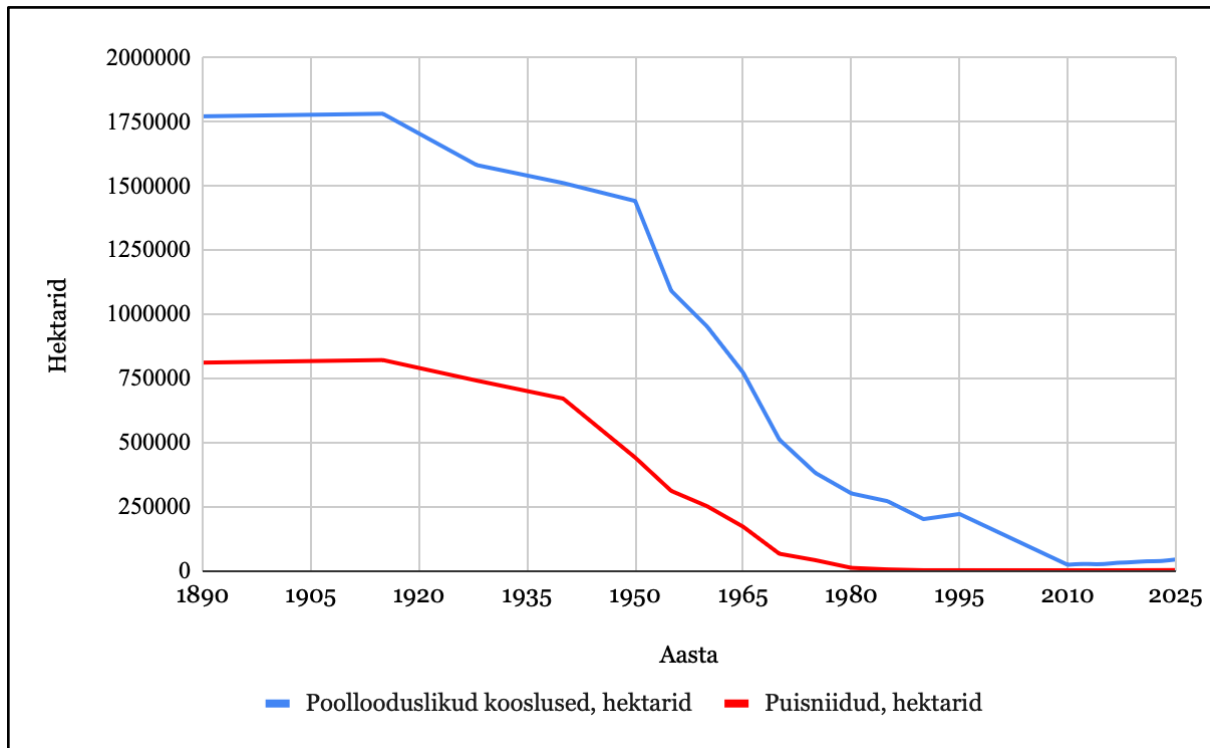
Maastikutüübina mainiti puisniite juba 18. sajandi mõisakaartidel, siiski pärineb puisniitude esimene teaduslik definitsioon 1912. aastast, mil K. R. Kupffer esitas puisniidu esimese teadusliku määratluse, kirjeldades seda niidukooslusena, mis jätab eemalt vaadates madala metsa mulje, kuna ala on kaetud eri suurusega hajusalt paiknevate puude rühmadega (Kukk & Kull, 1997, lk 10-11, 23). Kukk & Kull (1997) on ise defineerinud puisniite järgnevalt: “Puisniit on regulaarselt niidetava rohustuga hõre looduslik puistu”.

Puisniidud on kujunenud pikaajalise inimtegevuse tulemusel. Laasimer (1965) oletab, et puisniidulaadsed alad ilmusid Eestis juba umbes 7000 aastat tagasi ning nende levik võis alata põhjarannikult, Emajõe basseini aladelt ja Pärnu jõe keskjooksu lammialadelt. Kindlamalt saab siiski väita, et tänapäevased puisniidud said alguse hilisneoliitikumis ehk nõorkeraamika kultuuri ajal, mil hakati lehtpuukooslusi hõrendama ja ka kariloomi pidama (Laasimer, 1965, lk 151; Ehrlich et al., 2004, lk 26-28; Roosalu, 2019). Edasine areng oli tihedalt seotud maakasutuse, karjakasvatuse ja niitmisega. Umbes 3000-2500 aastat tagasi olid Eesti aladel ülekaalus peamiselt puisniidud ja -karjamaad ning osaliselt ka lagedad niidud, mille kujunemist ja püsimist toetas toonane karjakasvatus ning hõrendatud puistuga maastik (Laasimer, 1965, lk 285; Kukk & Kull, 1997, lk 22-23). Hiljem, umbes 2000-1500 aastat tagasi, soodustasid karjakasvatuse areng, vikatite kasutuselevõtt ja heinateo kui tegevuse teke, puisniidulaadsete koosluste laiemat levikut ning andsid puisniitudele nende tänapäevase ilme (Laasimer, 1965, lk 73; Kukk & Kull, 1997, lk 23; Ehrlich et al., 2004, lk 28). Tüüpilised puisniidud on levinud Eestis, Rootsis ja Soomes, sarnaseid elupaiku on võimalik leida ka veel ülejäänud Põhja-Euroopast (Kukk & Kull, 1997, lk 19; Roosalu, 2019). Eelmise sajandi alguses, hinnati Eestis suurem osa looduslikest niitudest, hinnanguliselt 75-80%, just puisniidu ilmega ning eriti iseloomulikud olid need Lääne-Eesti maastikus (Laasimer, 1965, lk 151).

Puisniit on selgelt inimese hooldusrežiimist sõltuv kooslus. Puisniidualad võsastuvad niitmise ja karjatamise lõppemisel kiiresti, mistõttu algas nende esimene ulatuslikum alaline kadumine pärast Teist maailmasõda, kui põllumajandustegevus vähenes ja järk-järgult lõppes nii käsitsi

kui ka hobustega niitmine, eriti kiire võsastumine algas 1960. aastatel (Laasimer, 1965, lk 151; Kukkk & Kull, 1997, lk 27; Kull et al., 2003).

Kui 19. sajandi lõpus oli puisniitude hinnatavaks pindalaks 850 000 hektarit siis juba 20. sajandi lõpus hinnati puisniitude pindalaks Eestis vaid 800 hektarit (Joonis 1) (Kukkk & Kull, 1997, lk 27, 33).

Joonis 1. Poollooduslike koosluste ja puisniitude vähenemine 135 aasta jooksul. Kohandatud vastavalt: Kukkk & Kull, 1997, lk 19. Andmed pärinevad: Kukkk & Kull, 1997, lk 19; Keskkonnaamet, isiklik suhtlus, 14.05.2026; Maaelu Teadmuskuskeskus, n.d. .

Ajaloolise kujunemise järgi eristatakse algupäraseid ja taastatud puisniite, kusjuures enamik tänapäeval hooldatavaid puisniite on taastatud (Talvi & Talvi, 2012). Puisniidu väljakujunemine võtab aega vähemalt sada aastat, kuid järjepideva hoolduse korral võib see samas paigas püsida mitu tuhat aastat (*Ibid.*).

1.1.2. Puisniitude ökoloogiline tähtsus

Puisniidud on suure ökoloogilise väärtusega poollooduslikud kooslused, mida iseloomustab eri maastikuelementide vaheldumine. Neis vahelduvad grupid kasvavad puud, põõsarühmad ja lagedamad rohttaimestikuga alad, mille vahel võib esineda ka teiste koosluste fragmente (Roosaluste, 2019). Puisniitude ilmet kujundavad ka inimtekkelised maastikuelemendid, nagu

küünid ja teed (Ehrlich et al., 2004, lk 75). Selline mitmekesine struktuur võimaldab puisniitu elupaigana kasutada paljudel liikidel ja on üks põhjusi, miks puisniidud kuuluvad Eesti väärtuslikumate poollooduslike koosluste hulka.

Puisniidud on Eesti ühed liigirikkaimad kooslused ning neilt on leitud ligikaudu 40% Eestis kasvavatest soontaimede liikidest (Ehrlich et al., 2004, lk 73; Roosalu, 2019). Samuti on need kõige kõrgema väikeseskaalalise liigirikkusega kooslused maailmas (Ehrlich et al., 2004, lk. 222; Wilson et al., 2012). Puisniitude väärtus ei seisne ainult üksikute haruldaste liikide esinemises, vaid ka nende rollis elupaigana paljudele harva ja hajusalt levinud liikidele, kelle levik on Lääne-Euroopas inimtegevuse tagajärjel oluliselt vähenenud (Pärtel et al., 2007). Kuna parasvöötme Euroopa rohumaade pindala, sidusus ja järjepidev majandamine on vähenenud, on puisniitude säilitamine oluline ka regionaalsel tasandil, eriti levikupiiril paiknevate liikide püsimise seisukohalt (Pärtel et al., 2005; Pärtel et al., 2007).

Liigirikkad poollooduslikud kooslused pakuvad ka mitmesuguseid ökosüsteemiteenuseid ehk looduse hüvesid, mis toetavad nii ökosüsteemide toimimist kui ka inimese heaolu (Sall et al., 2012). Puisniidud ja puiskarjamaad on Eestis ühed olulisemad ökosüsteemiteenuste pakkujad (Villoslada Peciña et al., 2019; Prangel et al., 2024). Looduse hüved jagunevad tavaliselt varustavateks, reguleerivateks, elu toetavateks ja kultuurilisteks hüvedeks (Millennium Ecosystem Assessment [MEA], 2005). Peamised hüved, mida poollooduslikud kooslused pakuvad, on taimede liigilise mitmekesisuse säilitamine, süsiniku sidumine ja talletamine, biomassi tootmine, veerežiimi reguleerimine, erosiooni ennetamine ja erinevatele liikidele sobivate elupaikade tagamine (Villoslada Peciña et al., 2019). Poollooduslike koosluste puhul seostuvad kultuurilised hüved eelkõige maastiku ilu, avatud vaadete, karjatavate loomade olemasolu ning paremate turismi- ja vaba aja veetmise võimalustega (Kadulin & Tali, 2025). Puisniitude ebapiisav hooldus ja kasutusest väljalangemine mõjutab taimede liigirikkust negatiivselt, mis on omakorda tugevalt seotud koosluse võimega looduse hüvesid pakkuda (Prangel et al., 2023). Seega on puisniitudel oluline roll ökosüsteemide funktsioneerimises ja inimeste heaolus.

Euroopa Liidu elupaigadirektiivi perioodi 2013-2018 hinnangute põhjal on puisniitude seisund halb nii Eestis kui ka laiemalt Euroopa tasandil (European Environment Agency, 2018a; European Environment Agency, 2018b). 2020. aastal oli hoolduses 940 hektarit puisniite ning tegevuskava kohaselt peab 2027. aastaks olema hoolduses 2000 hektarit (Keskkonnaamet, 2021). 2025. aastaks oli toetustega hooldatav pindala kasvanud 1506 hektarini (Keskkonnaamet, isiklik suhtlus, 2.04.2026). On hinnatud, et selleks, et säilitada 90% hetkel kaitse all olevate liikide elupaiku on vaja hooldusesse võtta ligikaudu 4100 hektarit puisniite

ning veelgi suuremat pindala juhul, kui arvestada ka väljasuremisvõlga (Pärtel et al., 2025). Puisniitude kaitse on oluline, kuid nende pikaajaline säilimine eeldab ka hooldatava pindala suurendamist ja järjepideva hoolduse tagamist.

1.1.3. Puisniitude kultuuri- ja maastikuväärtus

Puisniit on poollooduslik kooslus, mille püsimine sõltub looduslike protsesside ja ajalooliselt väljakujunenud mõõduka inimtegevuse koosmõjust (Kull, 2001b; Pärtel et al., 2007; Holm et al., 2019; Helm & Toussaint, 2020). Seetõttu ei ole puisniit üksnes ökoloogiliselt väärtuslik elupaik, vaid ka oluline kultuurmaastik. Puisniitude säilimist ja järjepidevat hooldust on lisaks praktilistele ja ökoloogilistele teguritele toetanud nende esteetiline väärtus ning ajalooline seotus kohaliku kogukonna ja kultuurmaastikuga, mille tõttu hõlmab nende pärandväärtus lisaks nähtavale maastikule ka suulist pärimust, kohalikke teadmisi, kasutusviise ja paiga tähendusi (Kull et al., 2003; Centeri et al., 2016). Eesti kontekstis on puisniidud osa “maastikulisest piiripealsusest”, sidudes erinevad looduslikud tingimused, liigilevilate piirid ja inimese kujundatud eluruumi üheks tervikuks (Kull, 2001a; Pärtel et al., 2007).

Puisniitude kultuuriväärtus tuleneb suuresti nende ajaloolisest rollist inimeste igapäevaelus. Varasemal ajal moodustasid puisniidud osa inimese eluilmast, kus toimetulek, kultuurilised praktikad ja suhe loodusega eksisteerisid koos (Kull et al., 2003). Eesti maastike mosaiiksuse püsimist võis soodustada hõre asustus ja üksiktaluline eluviis, mille puhul loodus oli inimese igapäevas pidevalt olemas (Kull, 2001a). Talude maakasutus ei piirdunud kodulähedaste põldude ja karjamaadega, vaid ulatus ka kaugematele metsaheinamaadele, mille hooajaline kasutamine sidus inimesed laiemate maastikuosadega (Tarang et al., 2007). Seda peegeldab ka varasem kõnepruuk, kus nimetus puisniit ei olnud laialt levinud ning neid alasid tähistati enamasti metsaheinamaa või metsa nimetusega, millele lisati sageli maakasutaja või talu nimi (Mesipuu, 2025).

Puisniitude kultuuriline tähtsus väljendub ka nende praktilises kasutuses. Eestis toetas puisniitude püsimist pikka aega nende oluline roll loomapidamises, kuna neilt varuti heina ja tehti lehisvihtasid koduloomadele, nii okupatsioonieelsel kui ka -järgsel ajal, ka kolhooside ja sovhooside perioodil säilis vajadus vanade looduslike rohumaade kasutamise ja hooldamise järele, mistõttu kestsid traditsioonilised hoolduspraktikad kauem kui mitmes naaberriigis (Kull et al., 2003; Mesipuu, 2025). Puisniitude hooldus hõlmas mitmesuguseid hooajalisi tegevusi, sealhulgas niitmist, karjatamist, võsa lõikamist, risu koristamist ja metsaandide kogumist (Kukk & Kull, 1997, lk 37; Kull et al., 2003). Üks kesksemaid hooldusvõtteid oli heinategu,

mille ajastus sõltus heina valmimisest, ilmast, tööjõust ja kasutatud töövahenditest ja mille käigus liiguti tavaliselt lagedamatelt aladelt edasi puisniitudele (Talvi & Talvi, 2012; Mesipuu, 2025).

Oluline osa puisniitude väärtusest seisneb ka nende mittemateriaalses pärandis. Euroopa puisrohumaa üheks keskseks kultuuriväärtuseks peetakse traditsiooni, mis on kujunenud sajandite jooksul ning kandunud edasi kohalike maakasutajate vahel, kujundades nii hooldusvõtteid, igapäevapraktikaid kui ka ainelist kultuuripärandit (Centeri et al., 2016). Puisniidud on rikkad ka pärandkultuuri seisukohast, sest sealt võib leida küünikohti, kaevukohti, kiviaedu (Lotman, 2011). Seetõttu ei ole puisniidud olnud kohalike jaoks üksnes majandatavad alad, aga ka kodukoha ilme ja identiteedi kandjad ning nende kui kultuurmaastike säilimine sõltub traditsiooniliste majandamisvõtete jätkumisest, mille kaudu kanduvad edasi nii kohalikud eluviisid kui ka side paigaga (Stenseke, 2006; Centeri et al., 2016). Kuigi puisniit võib olla eraomandis, on puisniidu väärtus avalik, sest selle kultuuritähendus, roll identiteedis ja esteetiline kogemus ulatuvad maaomanikust kaugemale (Kaur et al., 2004). Samuti peetakse puisniite esteetiliselt ja tunnetuslikult väärtuslikeks paikadeks, mida tajutakse avarate, rahulike ja ilusatena ning milles põimuvad loodus ja kultuuripärand tervikuna (Stenseke, 2006).

Tänapäeval on seose püsimine muutunud keerukamaks, kuna kaugenemine talupojakultuurist ja traditsioonilisest eluviisist on nõrgendanud nii praktilist kokkupuudet puisniitudega kui ka nendega seotud teadmiste, pärimuse ja väärtuste järjepidevust (Ehrlich et al., 2004, lk 72). Hoolduse lõppemisel ei vähene üksnes elurikkus, vaid kaob ka puisniitudele iseloomulik eriilmeline struktuur ja esteetiline väärtus (Talvi & Talvi, 2012; Roosalu, 2019).

1.2. Puisniitude hoolduse korraldus

1.2.1. Puisniitude vähenemine ja hoolduseta jäämise põhjused

Puisniitude hooldamisega kaasnevate lisakulude ja saamata jäänud tulu tõttu toetatakse kaitstavatel aladel olevate puisniitude hooldust, mistõttu saab hooldajatest ülevaate toetustaotluste andmestiku põhjal (Holm et al., 2019). Puisniitude hooldus on töömahukas ning aastal 2025 oli Eestis 174 hooldustoetust taotlevat puisniidu hooldajat, kes hooldasid kokku 1506 ha puisniite (Keskkonnaamet, isiklik suhtlus, 2.04.2026). Võrreldes 19. sajandi lõpu

hinnangulise puisniitude pindalaga on praegu hoolduses olev puisniitude pindala vähenenud ligikaudu 99,8% (Kukk & Kull, 1997, lk 33; Roosalu, 2019).

Teise maailmasõjani olid puisniidud tihedalt seotud talumajapidamisega ja neid hoiti avatuna järjepideval niitmise, karjatamise ning puistu kujundamise läbi (Laasimer, 1965, lk 151; Kukk & Kull, 1997, lk 27). Koosluse vähenemisele aitas ühelt poolt kaasa Teise maailmasõja aegne tööjõupuudus, mille tõttu langes aina enam puisniite hooldusest välja (Kukk & Kull, 1997, lk 27; Kull et al., 2003). Ka kolhooside ja sovhooside loomine ja suuremahulise põllumajandustehnika kasutuselevõtt vähendas puisniitude pindala, sest vähenes traditsiooniliste võtete kasutus (Kukk & Kull, 1997, lk 27; Kull et al., 2003; Roosalu, 2019). Kui puisniitude roll igapäevase majandamise osana kadus, katkes ka nende regulaarne hooldus ja kooslused hakkasid kinni kasvama.

Kuigi 21. sajandil on Eestis puisniite nii taastatud kui ka üha rohkem hooldama hakatud, ei tähenda see, et hoolduse järjepidevus oleks tagatud. Holm et al. (2019) Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüsist ja Pärandsiitude tegevuskavast 2020-2027 tuleb välja, et hooldusalade pindala on aasta aastasse küll kasvanud, kuid osa puisniite langeb jätkuvalt hooldusest välja. Näiteks aastatel 2014-2018 langes hooldusest välja 162,9 ha puisniitu (Holm et al., 2019). Lisaks minevikus toimunud pindala vähenemisele on oluline probleem ebakindlus puisniitude järjepideva hoolduse suhtes. Mida kauem puisniit hooldusest väljas on, seda keerulisemaks ja kulukamaks muutub ka ala taastamine ning seda aeglasemalt taastub liigiline mitmekesisus (Centeri et al., 2016; Roosalu, 2019). Seetõttu ei ole hoolduse katkemine ainult ajutine kõrvalekalle, vaid sageli pöördepunkt, millest alates puisniidu taastamine nõuab rohkem tööd ja ressursse kui selle järjepidev hooldamine (Pärtel et al., 2007). Poollooduslike koosluste hooldusest väljalangemist seostatakse eelkõige põllumajanduse intensiivistumise, maakasutuse muutuste, linnastumise, maapiirkondade tühjenemise ning traditsiooniliste hoolduspraktikate taandumisega (MEA, 2005; Sammul et al., 2008; Tieskens et al., 2017; Valkó et al., 2018; Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services [IPBES], 2019; Prangel et al. 2024). Hoolduse jätkumist takistavad ka vähene tasuvus, majanduslik ebakindlus, toetustest sõltuvad majandusmudelid ja poliitikameetmete vähene sobivus kohalike tingimustega (Maaelu Teadmuskeskus, 2023; Gorris et al., 2025; Kadulin & Tali, 2025). Lisaks mõjutab hoolduse järjepidevust ka järeltulevate põlvkondade puudumine, kes oleksid valmis pärandsiitude hooldust jätkama (Waldén & Lindborg, 2018). Väikesed, killustunud või raskesti ligipääsetavad rohumaad on hooldusest väljalangemise suhtes eriti haavatavad, sest nende majandamine võib olla praktiliselt keeruline ja majanduslikult vähe tasuv (Valkó et al., 2018).

Oluline on arvestada, et kõik Eestis säilinud puisniidud ei asu kaitstavatel aladel. Suur osa kaitstavatest aladest väljaspool asuvatest puisniitudest on kas juba hävinud, lageraie ohus või metsastumas (Leivits & Roasto, 2020). Helm & Toussaint (2020) on hinnanud, et väljaspool kaitstavaid alasid on säilinud veel ligikaudu 3880 hektarit puisniite. Pärtel et al. (2025) kordushinnang annab sarnase, kuid veidi väiksema tulemuse, väljaspool kaitstavaid alasid paikneb ligikaudu 3600 hektarit puisniite. See näitab, et märkimisväärne osa säilinud puisniitudest paikneb väljaspool kaitstavaid alasid ning ei pruugi olla samal määral hõlmatud kaitse-, taastamis- ja toetusmeetmetega (Sammul et al., 2008). Seetõttu on puisniitude hoidmise ja taastamise seisukohalt oluline lisaks kaitstavatele aladele ka väljaspool kaitstavaid alasid säilinud puisniite kaasata.

1.2.2. Puisniit kui sotsiaal-ökoloogiline süsteem

Puisniidu säilimiseks on vaja inimesi, kellel on selle hooldamiseks piisav motivatsioon, aeg, teadmised, tööjõud, majanduslik võimekus ja institutsionaalne tugi. Puisniidu hooldamata jätmise ökoloogilised tagajärjed on hästi teada, kuid hoolduse jätkumist piirab sageli sobiva hooldaja puudumine. Hooldaja puudumist kujundavad korraga mitu tegurit. Taastamata ja väljaspool kaitstavaid alasid paiknevad puisniidud võivad jääda loodushoiutoetustest välja ja niitmise ja karjatamise piirangud võivad hooldustegevust takistada (Sammul et al., 2008; Birge & Herzon, 2014; Loodushoiutoetuse..., 2024). Lisaks ei sobi toetusreeglid alati puisniitude eripäraga ja hooldamine ei pruugi olla maaomanikule majanduslikult piisavalt tasuv (Kaur et al., 2004; Herzon & Mikk, 2007; Sammul et al., 2008; Birge & Herzon, 2014; Jakobsson & Lindborg, 2015; Waldén & Lindborg, 2018; Kasari-Toussaint et al., 2026). Lisaks on maapiirkondade tühjenemine ja aktiivse põllumajandusliku maakasutuse vähenemine vähendanud puisniitude hooldamiseks vajalikku tööjõudu ja kohalike hooldajate olemasolu (Kaur et al., 2004; Herzon et al., 2022).

Teadmised koosluste kaitseväärtuse ja elurikkuse kohta võivad soodustada hooldusmeetmete omaksvõttu, kuid ei taga iseenesest hooldustegevuse jätkumist (Herzon & Mikk, 2007; Birge & Herzon, 2014). Maaomanike otsuseid mõjutavad ka nende eesmärgid, maa omamise põhjused, tootmise loogika, sotsiaalsed suhted, maastiku tingimused ja hooldatava ala suurus (Sorice et al., 2014; Klebl et al., 2024; Neemre, 2025). Seetõttu võivad elurikkust toetavad meetmed olla tulemuslikumad siis, kui need arvestavad maaomanike vajaduste, väärtuste, autonoomia ja praktiliste võimalustega (Cortés-Capano et al., 2020; Scherfranz et al., 2025).

Niisiis ei saa puisniitu käsitleda üksnes ökoloogilise kooslusena, vaid sotsiaal-ökoloogilise süsteemina, milles elurikkus, hooldusrežiim ja taastumisvõime on seotud hooldajate, maaomanike, toetusskeemide, reeglite, teadmiste ja koostöövõrgustikega.

Puisniitude hoolduse jätkusuutlikkus eeldab toimivat tugisüsteemi, mis toetab koostööd maaomanike, hooldajate ja asutuste vahel, võimaldab teadmussiiret ning muudab hooldamise praktiliselt teostatavaks ka pikema aja jooksul (Stenseke, 2006). Selleks peavad toetused ja hooldusreeglid olema piisavalt paindlikud, et arvestada puisniitude eripära ja kohalikke olusid ning hooldajatel peab olema ligipääs nõustamisele, praktilisele abile ja institutsionaalsele toele (Stenseke, 2006; Herzon & Mikk, 2007; Birge & Herzon, 2014; Waldén & Lindborg, 2018; Kasari-Toussaint et al., 2026). Koostööpõhised lahendused ja ühishooldamine võivad vähendada tööjõu, tehnika ja teadmiste puudusest tulenevat hoolduskoormust, eriti väikeste ja keskmise suurusega majapidamiste puhul (Stenseke, 2006; Birge & Herzon, 2014; Kasari-Toussaint et al., 2026). Puisniitude hoolduse probleem ei ole ainult üksiku maaomaniku või toetuse küsimus, vaid seotud laiemate teguritega, nagu majanduslikud raskused, vähene poliitiline tähelepanu, teadmiste kahanemine ja inimeste vähene kokkupuude puisniitudega, mis üksteist omakorda süvendavad (Herzon et al., 2022).

1.2.3. Toetused, koostöö ja hoolduse ühiskondlik korraldus

Eestis toimub puisniitude hooldus peamiselt toetuste, maa kasutamiseks sõlmitud kokkulepete, haldusnõuete ja praktiliste koostöövormide raamistikus. Hoolduse jätkumise jaoks on oluline, kuidas need on üles ehitatud ning kui palju arvestatakse puisniitude eripäradega.

Puisniitude hoolduse majandusliku koormuse leevendamiseks on Eestis ette nähtud erinevad toetused nii puisniitude taastamiseks kui ka hooldamiseks (Holm et al., 2019). Puisniitude taastamiseks oli mõeldud loodushoiutoetus, mida maksti kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas Eesti looduse infosüsteemi (EELIS) kantud puisniidu taastamisel (Loodushoiutoetuse..., 2024). Kõik praegused taastamistööd toimuvad Keskkonnaameti riigihangete süsteemi kaudu ning taastamiseks sobivad üksnes kaitstavatel aladel asuvad puisniidud (Keskkonnaamet, 07.04.2026, isiklik suhtlus).

Puisniitude hooldamiseks on peamine pärandniidu hooldamise toetus (NIIT), mis on maaelu arengu toetus (Holm et al., 2019; Perioodi 2023-2027..., 2025; Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2025a). NIIT toetuse saajatel on võimalik taotleda veel otsetoetusi nagu põhississetulekutoetust (PST) ning sellest tulenevalt ümberjaotavat toetust (ÜJT) ja noore põllumajandustootja toetust (NPT) (Kask,

2023; Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2025a). Olenevalt hooldaja majandamismudelitest võivad lisanduda veel erinevad loomadega seotud toetused (Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet, 2025). Eelmainitud NIIT toetust saavad taotleda siiski ainult Looduskaitseseaduse (LKS) § 4 lõige 1 punktides 1,2,4,5,6 loetletud aladel asuvate puisniitude hooldajad (Looduskaitseseadus, 2026). Väljaspool kaitstavaid alasid asuva puisniidu hooldajal on võimalus lasta oma ala inventeerida ning ekspertide poolt määratud tulemuse alusel taotleda väärtusliku püsirohuma säilitamise toetust (VPR) (Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2025a). VPR toetust saavatele aladele võib taotleda ka PST, mahepõllumajanduslik taimekasvatuse toetus (MAHE) ning mahepõllumajandusliku loomakasvatuse (MAHEL) ja keskkonnasõbraliku majandamise (KSM) toetust (Kulli & Nõu, 2025; Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2025b).

Lisaks toetuste olemasolule mõjutab hooldajate pühendumust ka see, kuidas on korraldatud järelevalve ja kontroll. Kontrollisüsteemi võidakse tajuda usaldamatust loova ja bürokraatliku koormusena, eriti juhul, kui kontrollipraktikad ei arvesta piisavalt kohalikke olusid või tegelikku olukorda maastikul (Korp et al., 2018). Samal ajal oodatakse ametnikelt mitte ainult reeglite jõustamist, vaid ka nõuandvat rolli, mis aitaks hooldajal võimalike probleemide korral lahendusi leida (Waldén & Lindborg, 2018). Peamised puisniiduhoidajatele kehtivad kohustused tulenevad NIIT toetuse saamise tingimustest. Nende järgi peab hooldaja olema esimese kohustuseaasta 15. augustiks läbinud Keskkonnaameti koolituse, puisniidul tuleb jätta 5-30% alast hooldamata, hekseldamine ei ole lubatud enne 1. augustit ning puisniit peab olema niidetud, karjatatud või hekseldatud hiljemalt 1. oktoobriks (Perioodi 2023-2027..., 2025).

Puisniitude hooldus ei toimu alati maaomaniku enda poolt, sageli hoopis rentniku, tuttava loomapidaja või muu hoolduspraktikat kasutava tuttava hooldaja kaudu. See tähendab, et hoolduse jätkusuutlikkus sõltub lisaks toetustele ka sellest, kuidas on jagatud vastutus maa kasutamise, hooldustööde ja võimalike investeeringute eest. Praktikas võivad need suhted põhineda nii formaalsetel rendilepingutel kui ka paindlikumatel kohalikel kokkulepetel (Holm et al., 2019; Kasari-Toussaint et al., 2026). Riigimaa puhul mõjutab hooldust ka Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) rendikorraldus, mis määrab, millistel tingimustel on võimalik alasid kasutusse võtta.

Puisniitude hoolduse korraldus hõlmab toetuste ja haldusmehhanismide kõrval ka seda, kuidas ühiskond hooldajate tegevust väärtustab ja tunnustab. Hooldajate töö nähtavaks tegemine võib tugevdada arusaama, et tegemist ei ole üksnes erahuvi, vaid laiema looduskaitse- ja

kultuuriväärtusega tegevusega. Üheks näiteks on projekti Loodusrikas Eesti raames toimuvad pärandniitude hooldajate tunnustamisüritused, millele eelneb avalik kampaania, kus inimestel on võimalik kandidaatide tegevusega tutvuda ja nende poolt hääletada (Loodusrikas Eesti, 2022). Samas ei tajuta puisniitude hooldamist ühiskonnas tingimata ühtemoodi. Kaur et al. (2004) leidsid, et maastiku väärtused võivad eri ühiskonnarühmades olla erinevad ja kohati ka vastandlikud. Sellest võib järeldada, et ka poollooduslike koosluste hooldamist ei mõtestata alati samal viisil, ühtede jaoks on tähtis looduskaitse ja kultuur, teiste jaoks võib see seostuda piirangute, maakasutuse muutuste või konkureerivate huvidega. Kui poollooduslike koosluste hooldamist toetatakse integreeritult nii rahaliste meetmete, teadustöö, teadmiste suurendamise kui ka väärtuspõhise tunnustamise kaudu, võib seni hääbuv süsteem muutuda taas atraktiivseks isegi nii, et hooldajad hakkavad hooldatavate alade pärast konkureerima (Herzon et al., 2022).

1.3. Puisniidu hooldajate põhjused puisniite majandada

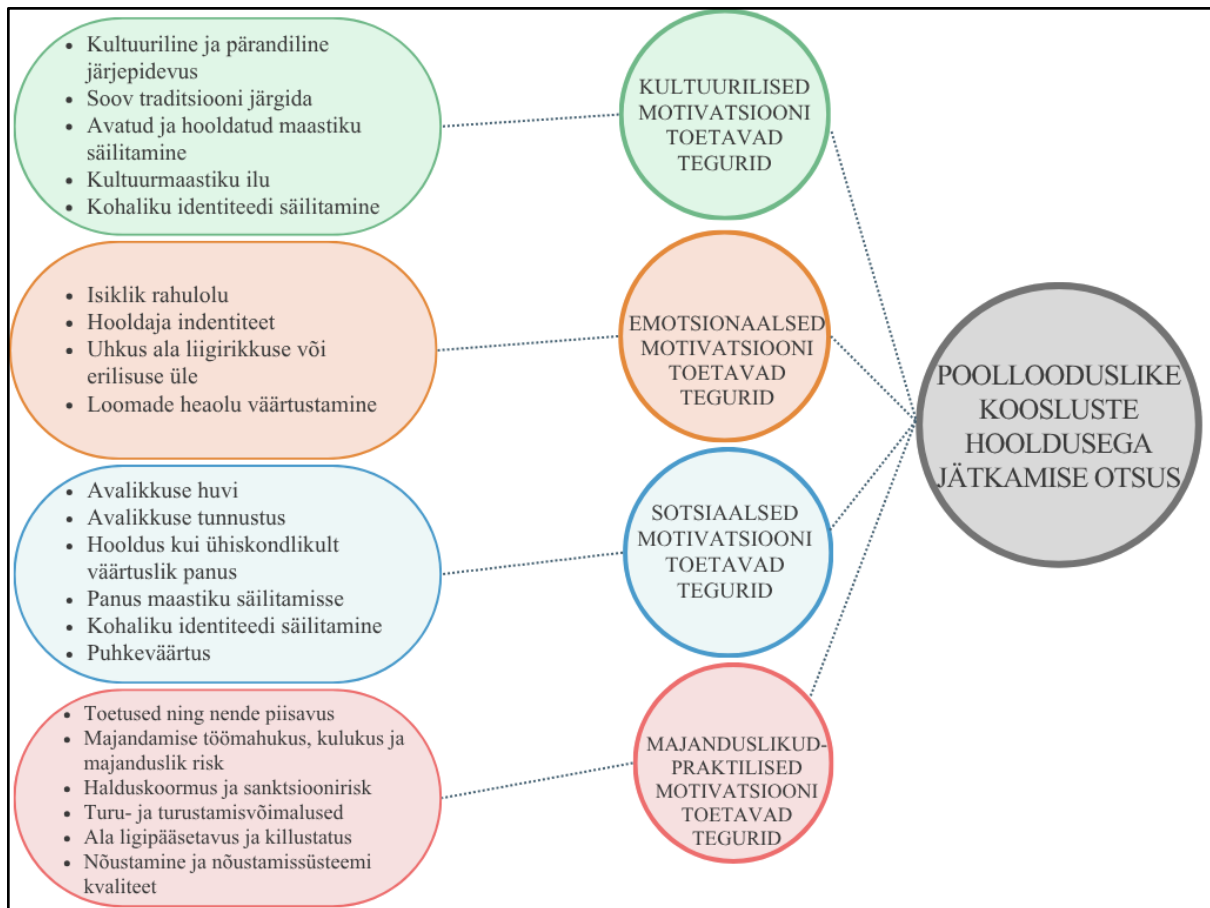
Puisniitude hoolduse jätkumise mõistmiseks tuleb lisaks majanduslikele ja korralduslikele tingimustele vaadata ka seda, millised põhjused ja ajendid toetavad hooldajate valmisolekut neid alasid järjepidevalt majandada. Kuigi hoolduse toetamiseks kasutatakse erinevaid väliseid meetmeid, nagu toetused, nõustamine ja muud suunavad sekkumised, sõltub hoolduse tegelik jätkumine suuresti sellest, mis ajendab kindlat hooldajat tegutsema. Enesemääratluse teooria aitab mõtestada motivatsiooni mõjutavaid tegureid, eristades sisemisi ja väliseid ajendeid ning pikaajaliselt püsivam on käitumine, mida inimene kogeb enda jaoks tähendusliku ja vabatahtlikuna, mitte üksnes välise surve või tasu tulemusena (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2000). Varasemad uuringud näitavad küllaltki ühtlaselt, et poollooduslike koosluste hooldajate motivatsioon on mitmetahuline ning kujuneb sisemiste ja väliste tegurite koosmõjus (Joonis 2) (Birge & Herzon, 2014; Roellig et al., 2016; Holm et al., 2019; Gorris et al., 2025; Kasari-Toussaint et al., 2026). Sisemise motivatsiooni teguritest tõusevad kõige sagedamini esile soov hoida väärtuslikke elupaiku, maastiku ilu ja avatust, kultuurilist ja pärandilist järjepidevust ning tegevusest saadav isiklik rahulolu (Birge & Herzon, 2014; Holm et al., 2019; Gorris et al., 2025; Kasari-Toussaint et al., 2026). Hooldamist võib toetada ka hooldaja identiteet maastiku hoidjana, tunne et hoitakse traditsioone, loomade heaolu väärtustamine ja uhkus liigirikka või haruldasi liike sisaldava ala üle (Roellig et al., 2016; Holm et al., 2019; Gorris et al., 2025). Birge ja Herzoni (2014) Soomes tehtud uuring näitas, et haruldaste poollooduslike koosluste hooldamisel oli peamiseks ajendiks avatud maastiku säilitamine ja

looduskaitseline väärtus, mitte otsene majanduslik kasu. Sarnaseid tulemusi on kirjeldatud ka puiskarjamaade hooldamisel, kus sisemiste motivaatoritena tõusid esile soov järgida traditsiooni, loomade heaolu ja elurikkuse väärtustamine ning üleeuroopalises käsitluses, kus rõhutati looduskaitselisi väärtusi, emotsionaalset tasu ja isiklikku seotust loomapidamisega (Roellig et al., 2016; Gorris et al., 2025).

Samas osutavad uuringud, et sisemisest motivatsioonist üksi ei pruugi piisata, kui majandamise majanduslikud ja institutsionaalsed tingimused on ebasoodsad (Waldén & Lindborg, 2018; Holm et al., 2019; Gorris et al., 2025; Kasari-Toussaint et al., 2026). Eesti poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs, mis käsitles majandajaid näitas, et toetusi peetakse väga oluliseks (Holm et al., 2019). Toetuste olulisus seisneb eelkõige selles, et need aitavad katta töömahuka majandamise kulusid ja vähendada majanduslikku riski, mistõttu võib neid käsitleda hoolduse jätkamise eeltingimuseks. Eeltingimustena mõjutavad hoolduse jätkamist lisaks toetuste olemasolule ka toetuste suurus, halduskoormus, bürokraatia ja sanktsioonide risk, turu piirangud, maa killustatus, ebakindel ligipääs aladele ning nõustamissüsteemi kvaliteet (Waldén & Lindborg, 2018; Gorris et al., 2025; Kasari-Toussaint et al., 2026).

Eesti poollooduslike koosluste majandamise tasuvuse uuring näitab, et hooldajad peavad poollooduslike rohumaade majandamist töömahukaks ja kulukaks ning tajuvad sageli, et toetusmeetmed ei peegelda tegelikku töömahtu, kulusid ega riske (Holm et al., 2019). Rootsisis tehtud uuring osutab samamoodi, et hoolduse jätkumine sõltub toetuste olemasolust, toodangu turustamisvõimalustest, nõustamisest ning talude pikemaajalisest majanduslikust ja põlvkondlikust jätkusuutlikkusest (Waldén & Lindborg, 2018). Ka Euroopa-ülesed käsitlused rõhutavad, et väärtuspõhine valmisolek ei pruugi püsida, kui tegevus on pikema aja jooksul majanduslikult kahjumlik või administratiivselt liiga koormav (Gorris et al., 2025).

Olulise tegurina rõhutatakse kirjanduses ka hoolduse sotsiaalset ja kultuurilist tähendust, majandamine võib olla seotud sooviga säilitada avatud ja hooldatud maastikku, puhkeväärtust ning kultuurimaastiku esteetikat, samas kui otsene tulu võib jääda teisejärguliseks (Stenseke, 2006; Waldén & Lindborg, 2018). Avalikkuse huvi ja tunnustus võivad hooldust muuta tähenduslikumaks, sest hooldajate pingutusi nähakse panusena maastiku, elurikkuse ja kohaliku identiteedi säilitamisse (Stenseke, 2006).

Joonis 2. Kirjandusel põhinevad poollooduslike koosluste hooldajate põhjused hooldust teostada.

1.4 Kvalitatiivse analüüsi kasutamine varasemates uuringutes

Käesoleva töö keskmes on hooldajate kogemused, arusaamad, hinnangud ja otsustusloogika, mistõttu on sobiv metoodika kvalitatiivne sisuanalüüs, mis põhineb antud töös poolstruktureeritud intervjuudel. Poolstruktureeritud intervjuud kui kvalitatiivne andmekogumismeetod võimaldavad uurida hooldajate kogemusi ja tõlgendusi ning tuua sisuanalüüsi abil esile intervjuudes korduvad teemad ja mustrid (Lepik et al., 2014; Kalmus et al., 2015).

Kuigi varasemad uuringud ei tugine alati samale analüüsiloogikale, on intervjuupõhiseid kvalitatiivseid meetodeid kasutatud põllumajanduse, looduskaitse ja poollooduslike koosluste uurimisel osalejate kogemuste, väärtuste ja motivatsiooni sügavamaks mõistmiseks. Gorris et al. (2025) uuringus kasutati kvalitatiivseid intervjuusid, mida tõlgendati uurimisrühma sees ühiselt, et mõista piirkonnaspetsiifilisi sotsiaal-ökoloogilisi probleeme ja võimalikke lahendusi. Stenseke (2006) kasutas temaatiliselt struktureeritud kvalitatiivseid intervjuusid,

mida täiendas kvantitatiivsete andmete ja muu taustainfoga, mis võimaldas uurida väärtusi, teadmisi, motiive ja kohalikku konteksti viisil, mida polnud võimalik piisavalt kirjeldada ainult kvantitatiivse andmestiku läbi. McGinlay et al. (2017) põhjendasid kvalitatiivse juhtumiuuringu ja poolstruktureeritud intervjuude kasutamise sellega, et kõrge loodusväärtusega rohumaade majandamist kujundavad sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised tegurid ei ole piisavalt sügavalt uuritavad pealiskaudse laiapõhjalise küsitlusega. Kasari-Toussaint et al. (2026) kasutasid poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüsi (Holm et al., 2019) käigus kogutud intervjuusid ja veebivorme, et saada paremini aru hooldajate motivatsioonist ja kuidas toetada poollooduslike koosluste hooldamist. Allart et al. (2024) kasutasid poolstruktureeritud intervjuusid ning deduktiivsel teksti kodeerimisel põhinevat kvalitatiivset analüüsi, et uurida põllumeeste arusaamu elurikkusest, kliimariskidest ja kohanemisstrateegiatest. Rouet-Leduc et al. (2024) ühendasid poolstruktureeritud intervjuud interpretatiivse fenomenoloogilise analüüsiga, et mõista maa kasutajate kogemusi ja käitumist mõjutavaid tegureid. Klebl et al. (2024) rakendasid poolstruktureeritud intervjuude analüüsimisel temaatilist analüüsi, mis võimaldas tuua esile eri piirkondade põllumeeste vastustes korduvaid teemasid ja tähendusi ning siduda need nende sotsiaalse ja kultuurilise kontekstiga.

Varasemad tööd näitavad, et kvalitatiivne sisuanalüüs on sobiv meetod olukordades, kus eesmärk on mõista motivatsioonilikke, tajutud takistusi ja majandamisotsuseid mõjutavaid tegureid. Näiteks Kernecker et al. (2026) ühendasid poolstruktureeritud intervjuud taluringkäigu ja kohandatud fotomeetodiga, et mõista põllumeeste kontekstist sõltuvaid kogemusi ja arusaamu elurikkuse hoidmisest ning põllumajanduspraktikast. Intervjuuandmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi abil, ühendades deduktiivse ja induktiivse teksti kodeerimise. Ka Westerink et al. (2024) kasutasid kvalitatiivseid ja tõlgendavaid meetodeid, sealhulgas intervjuusid ja fookusgrupe, ning analüüsisid kogutud andmeid sisuanalüüsi teel, et tuvastada peamised barjäärid, võimalused ja korduvad vaated.

Seega võib varasemate uuringute põhjal järeldada, et poollooduslike koosluste ja nende majandajatega seotud teemade uurimisel on kvalitatiivne intervjuupõhine lähenemine hästi põhjendatud.

2. METOODIKA

2.1 PuisniiduLIFE projekt

PuisniiduLIFE ehk WoodmeadowLIFE (LIFE20 NAT/EE/000074) on Eesti ja Läti ühine LIFE-programmi projekt, mille eesmärk on puisniitude taastamine ning nende pikaajaliselt jätkusuutliku majandamise edendamine mõlemas riigis. Projekt kestab 1. novembrist 2021 kuni 31. detsembrini 2026 ning selle fookuses on nii kinni kasvanud puisniitude taastamine kui ka teadlikkuse suurendamine puisniitude loodus- ja kultuuripärandist. Projekti käigus kavandatakse taastada kokku 700 ha puisniite, neist 500 ha Eestis ja 200 ha Lätis. Lisaks taastamistöödele hõlmab projekt liikide elupaikade parandamist, maaomanike ja hooldajate kaasamist, erinevate taastamistehnikate mõju analüüsimist, puisniitude kultuuripärandi uurimist ning projekti mõju seiret elupaiga kvaliteedile, ökosüsteemiteenustele ja sotsiaalmajanduslikule olukorrale (Keskkonnaamet, n.d.). Käesolev töö on seotud PuisniiduLIFE projektiga ja intervjuud viidi läbi antud projekti raames ning andmeid kasutatakse ka aruandluses.

2.2 Valim

Antud töös kasutasin eesmärgistatud ehk strateegilist valimit, kaasates intervjueeritavad PuisniiduLIFE projektis osalevate puisniitude hooldajate seast. Selline valik sobis uurimuse eesmärgiga, kuna võimaldas kaasata isikuid, kellel oli vahetu kogemus puisniitude hooldamisega. Valim oli homogeenne uuritava nähtuse seisukohalt, sest kõik osalejad tegelesid puisniitude hooldamisega. Samal ajal esines valimis heterogeensust piirkondade, hooldatavate alade suuruse, vanuse ning teiste taustatunnuste lõikes, mis võimaldas hõlmata erinevaid kogemusi ja vaatenurki. PuisniiduLIFE projektis osalejad olid uurimiseks paremini ligipääsetavad ning tõenäolisemalt valmis intervjuus osalema. Seos projektiga võis toetada ka intervjuude läbiviimist tänu intervjueeritavate suuremale usaldusele. Intervjuukutse saadeti kõigile 25-le projektis osalenud hooldajale, kellest nõustus uuringus osalema 20.

2.2.1 Intervjueeritavad

Lõplikku valimisse kuulusid 20 puisniidu hooldajat PuisniiduLIFE projektist. Intervjueeritavate seas oli 3 naist ning 17 meest, kuigi SL1 intervjuus vastasid korraga nii mees kui ka naine. Kokku hooldasid intervjueeritavad hinnanguliselt 893 hektarit puisniite, mida on 59% kogu Eestis hoolduse all olevatest puisniitudest (Keskkonnaamet, isiklik suhtlus, 2.04.2026). Vanuliselt jaotusid intervjueeritavad 3 vanusegruppi: 18-35 kuhu kuulus 3 intervjueeritavat, 36-50 kuhu kuulus 11 intervjueeritavat ja 51-65 kuhu kuulus 6 intervjueeritavat. Intervjueeritavate jaotus hooldatava ala suuruse, soo ja vanuseklassi järgi on esitatud tabelis 1. Intervjueeritavate puisniidud olid kooskõlas puisniitude levikupiirkonnaga Eestis. Üle pooled intervjueeritutest olid puisniitude hoolduse ja heinateoga kokku puutunud juba lapsepõlves ning nüüd naasnud hooldustegevuse juurde. Väiksemal hulgal intervjueeritutest oli puisniitude hooldusega alustatud hilisemas eas. Kõige värskemate hooldajate jaoks oli see esimene aasta hooldust teostada ning kõige pikemaajalise hooldaja jaoks juba 50. aasta.

Tabel 1. Valimisse kuulunud intervjueeritavate jagunemine gruppidesse ja tunnused.

INTERVJUEERITAV	INTERVJUEERITAVA			
A KOOD	GRUPEERING	ALA HA	SUGU	VANUS
VM1	Väike majandaja 1	2,93	M	18-35
	Suur ettevõtjast loomapidaja			
SL1	1	175	M/N	36-50
SH1	Suur ettevõtjast hooldaja 1	178	M	36-50
VM2	Väike majandaja 2	8	M	36-50
SH2	Suur ettevõtjast hooldaja 2	18	M	36-50
	Suur ettevõtjast loomapidaja			
SL2	2	129	M	36-50
KL1	Keskmine loomapidaja 1	15	M	51-65
KH1	Keskmine hooldaja 1	15	M	36-50
KL2	Keskmine loomapidaja 2	14	M	36-50

VM3	Väike majandaja 3	4	M	51-65
VL1	Väike loomapidaja 1	6	M	36-50
KL3	Keskmine loomapidaja 3	20	M	51-65
	Suur ettevõtjast loomapidaja			
SL3	3	100	M	51-65
VM4	Väike majandaja 4	6	M	51-65
KL4	Keskmine loomapidaja 4	11	N	18-35
	Suur ettevõtjast loomapidaja			
SL4	4	10	N	18-35
VM5	Väike majandaja 5	3,8	M	36-50
SH3	Suur ettevõtjast hooldaja 3	170	M	36-50
VM6	Väike majandaja 6	1,8	M	51-65
VL2	Väike loomapidaja 2	5,7	M	36-50

2.3 Andmete kogumine

Andmeid kogusin poolstruktureeritud individuaalintervjuudega. Eelnevalt koostasintervjuukava, kuid vestluse käigus võisin muuta küsimuste järjekorda ja küsida täpsustavaid küsimusi (Lepik et al., 2014). Vestlus toimus privaatsetl ühe hooldajaga korraga, selline vorm võimaldas käsitleda intervjuueeritavate individuaalseid kogemusi ja tõlgendusi (*Ibid.*). Käesoleva uurimuse kavandamisel kaalusin ka kvantitatiivset küsitlusuuringut, kuid loobusin sellest, kuna Eestis on puisniidu toetuste taotlejaid ligikaudu 180 ja kõigi kaasamine ei oleks olnud realistlik. Väikese vastasmäära korral oleks olnud keeruline teha usaldusväärseid ja sisuliselt põhjendatud üldistusi. Arvestades uurimisküsimusi ning puisniidu hooldajate jätkamist mõjutavate tegurite vähest uuritust Eestis, osutus sobivamaks kvalitatiivne lähenemine.

Intervjuu kava koostamisel sain ideid varem läbiviidud sarnaste eesmärkidega küsitlustest: InterRest projekti raames tehtud küsitlus, poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüsi käigus läbiviidud küsitlus, ELME 2 aruande raames tehtud küsitlus (Holm et al., 2019; Helm et al., 2023; Georg-August-Universität Göttingen, n.d.). Lisaks lähtusin

püstitatud uurimisküsimustest ning PuisniiduLIFE projektist (Keskkonnaamet, n.d.). Lõplik intervjuu kava koosnes kolmest osast: taustteave, teave puisniidu ja hoolduse kohta ning tulud ja kulud (Lisa 1). Intervjuu vältel küsisin lisaküsimusi, kui intervjuueeritav mainis midagi uut, kontekstist erinevat või sisuliselt olulist.

Intervjuud viisin läbi vahemikus 16.12.2025-30.01.2026. Enne puisniiduhooldejatega intervjuude läbiviimist testisin intervjuukava pilootintervjuus. Pilootintervjuud lõppanalüüsi ei kaasatud ning selle põhjal täpsustasin mõne küsimuse sõnastust. Kahekümnest intervjuust kuus toimusid otsekontaktis ning neliteist viisin läbi veebikeskkonnas Teams. Intervjuude kestus jäi vahemikku 23-97 minutit. Kõik intervjuud salvestasin helifailina ning transkribeerimiseks kasutasin Olevi & Alumäe (2025) vabavaralist kõne transkribeerimise veebiplatvormi tekstiks.ee. Pärast transkribeerimist lugesin ja kuulasin kõik intervjuud üle, et parandada transkriptsiooni käigus tekkinud vead. Uurimuse usaldusväärsuse suurendamiseks arutasin analüüsi käigus juhendajatega korduvalt läbi andmestikus esile kerkinud teemad ja nende tõlgendused. Intervjuude transkriptsioone oli kokku 195 lk A4 formaadis (Times New Roman, kirjasuurus 10, reavahe 1,0).

Andmete kogumisel lähtusin isikuandmete kaitse seadusest, Euroopa teaduseetika koodeksist ja heast teadustavast (All European Academies, 2018; Isikuandmete Kaitse Seadus, 2018; Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2023). Projektis osalejate kontaktid edastati mulle Keskkonnaameti poolt. Projekti koordinaator saatis esmalt osalejatele tutvustava e-kirja, milles palus teada anda, kui nad ei soovi uuringus osaleda. Seejärel võtsin e-posti teel ühendust nendega, kes ei olnud väljendanud soovi osalemisest loobuda. Enne intervjuude läbiviimist saatsin osalema nõustunud inimestele nõusolekuvormi, mis sisaldas teavet andmete kasutamise, säilitamise ja hävitamise kohta (Lisa 2). Samuti rõhutasin, et osalejatel on õigus oma nõusolek igal ajal tagasi võtta.

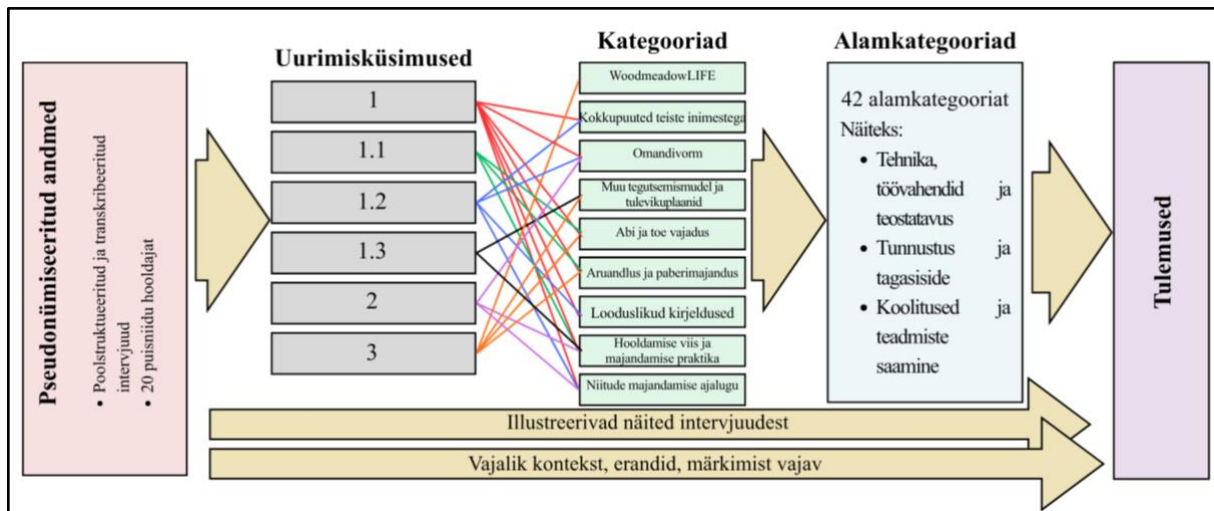
Intervjuude transkribeerimise ajal pseudonümiseerisin kõik intervjuud, eemaldades tekstist kõik isikute äratundmist võimaldavad viited, mis tähendab, et lugejal ei ole võimalik tuvastada, kellega intervjuu läbi viidud on. Peale töö kaitsmist anonümiseerin intervjuud, hävitades kõik materjalid, mis võimaldavad intervjuude transkriptsioonide ja isikute kokku viimist. Peale magistritöö kaitsmist lähevad kogutud andmed anonümiseeritud kujul Tartu Ülikooli hallatavasse DataDOI keskkonda, et võimaldada nende edasist kasutust teadustöodes.

2.4 Andmeanalüüs

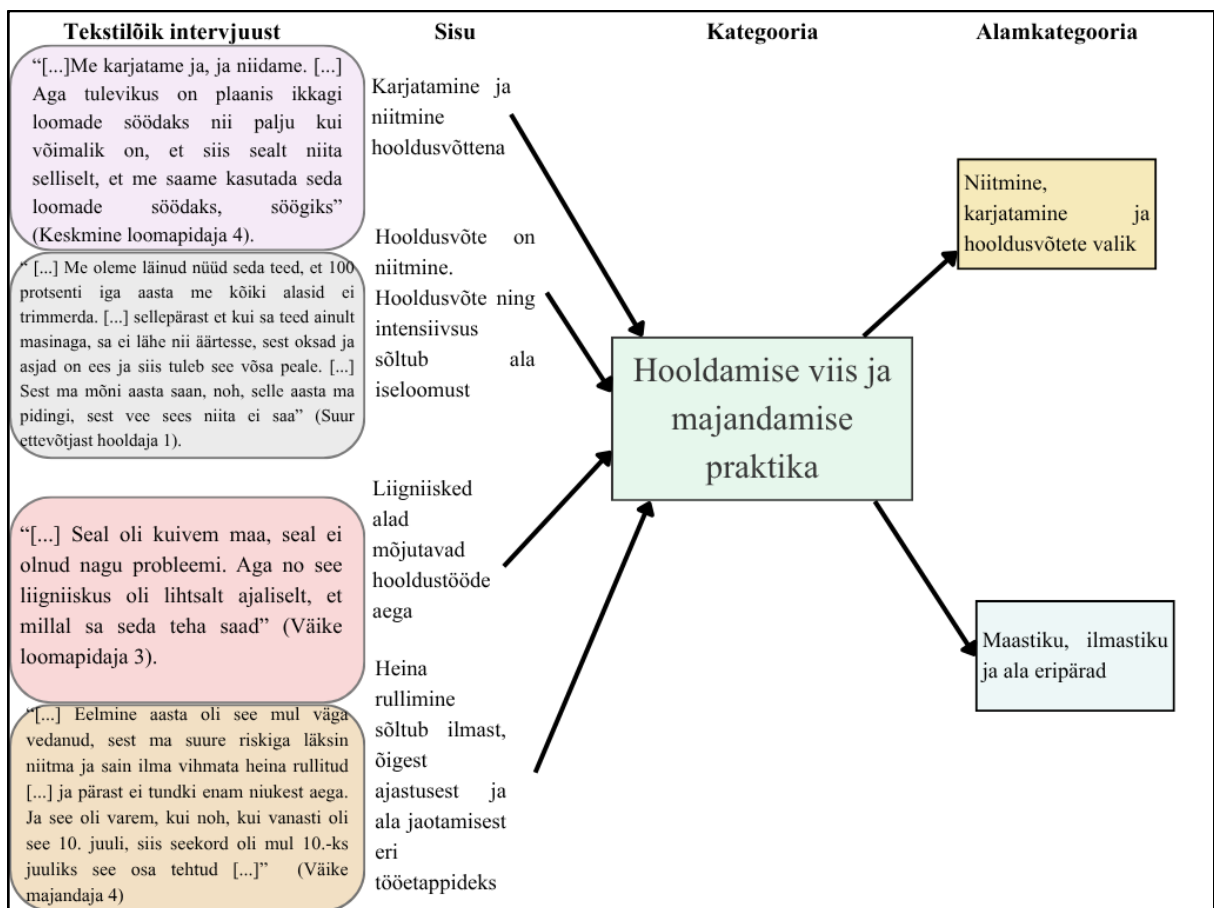
Kogutud andmete analüüsiks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab keskenduda intervjuudes esile kerkivatele tähendustele, seostele ja sisulistele mustritele, mitte üksnes teemade esinemissagedusele (Kalmus et al., 2015). Analüüsitehnikana kasutasin juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi, mille käigus koondasin erinevatest intervjuudest sama teema kohta käivad lõigud, et leida läbivaid teemasid ning tuvastada mustreid ja seoseid (*Ibid.*).

Intervjuumaterjali analüüsimiseks ning teksti kodeerimiseks kasutasin tasuta tarkvaraprogrammi MAXQDA (VERBI Software, 2026). Kvalitatiivses sisuanalüüsis tähistab kodeerimine intervjuude tekstilõikude märgistamist teemade ja tähenduste alusel ning sama teemat käsitlevate lõikude koondamist vastavate kategooriate alla edasiseks analüüsiks.

Kategooriate loomisel kasutasin deduktiivse ja induktiivse lähenemise kombineerimist, mis võimaldas luua kategooriaid teemapõhise kirjanduse alusel ning lisada analüüsi käigus uusi kategooriaid tekstis esile kerkinud info põhjal (Kalmus et al., 2015). Peale esmast intervjuudega tutvumist lõin 9 kategooriat (Joonis 3): 1) PuisniiduLIFE, 2) kokkupuuted teiste inimestega, 3) omandivorm, 4) muu tegutsemismudel ja tulevikuplaanid, 5) abi ja toe vajadus, 6) aruandlus ja paberimajandus, 7) looduslikud kirjeldused, 8) hooldamise viis ja majandamise praktika, 9) niitude majandamise ajalugu. Nendesse kategooriatesse kodeerisin kokku 1963 lõiku. Peale esmast kodeerimist oli võimalik 9 kategooriat jagada alamkategooriateks (Joonis 3). Alamkategooriatesse jagamiseks võtsin iga tsitaadi keskse mõtte kokku oma sõnadega, et näha antud kategooria sees eristuvad teemasid (Joonis 4). Selleks, et alamkategooriaid luua kasutasin nõuandva abivahendina GPT-5.5 *Thinking* mudelit (OpenAI, 2026). Tehisarule andsin minu poolt tehtud märkmed kesksetest mõtetest ja esmased nendest välja joonistuvad teemad. Saadud tagasisidet kasutasin, et kontrollida loodud alamkategooriate loogilisust, ulatust ja sõnastust. Lõplikud alamkategooriad määrasin ise, lähtudes intervjuude sisust, uurimisküsimustest ja kvalitatiivse sisuanalüüsi metoodikast.

Joonis 3. Magistritöös kasutatud kvalitatiivse sisuanalüüsi töövoog. (Kohandatud vastavalt: Tikerperi et al., n.d.)

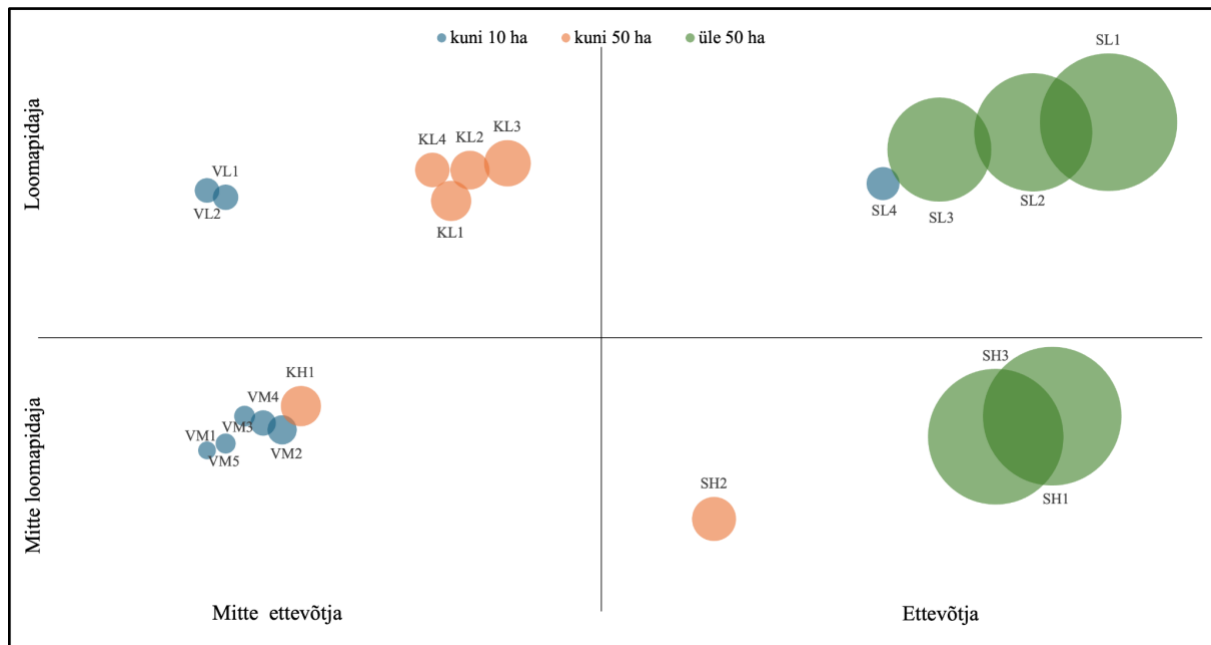
Joonis 4. Analüüsi käigus intervjuude alamkategoriatesse jagunemise näide.

Kirjeldasin intervjueeritavaid ka nende puisniitude majandamismudeli, alade suuruse, soo ja vanusegrupi järgi. Sellest lähtuvalt sain intervjueeritavad jagada ka gruppidesse (Joonis 5). Intervjueeritute rühmitamisel lähtusin kolmest peamisest tunnusest: hooldatava ala suurusest, hooldusvõtetest ja majandamismudelist. Ala suuruse alusel eristasin hooldajaid vastavalt hooldatud hektarite arvule kolme rühma, kes hooldasid kuni 10 hektarit, 10 kuni 50 hektarit ning üle 100 hektari. Hooldusvõtte puhul eristasin hooldajaid selle järgi, kas nende puisniiduhoolitus põhines üksnes niitmisel või oli nende majandamistegevus laiemalt seotud ka loomapidamisega ja karjatamisega. Loomapidajaks liigitasin ka need intervjueeritavad, kes ei kasutanud puisniidul karjatamist, kuid kasutasid sealt kogutud heina oma loomade söödaks. Majandamisviisi puhul eristasin seejärel intervjueeritavaid selle järgi, kas hooldustööd tehti ainult oma pereringis või kaasati sellesse väljaspool perekonda palgatud tööjõudu. Pereettevõtlust ei käsitlenud ma seejuures ettevõtlusena, vaid ettevõtjate hulka liigitasin ainult need hooldajad, kelle hooldustöös osales ka palgatud väline tööjõud. Nende tunnuste alusel moodustus kuus gruppi, mis ei olnud täielikult üksteist välistavad:

- 1) Väikesed loomapidajad ($n=2$), intervjueeritavad kes hooldasid kuni 10 hektarit puisniitu ning kelle laiem tegevus oli seotud loomapidamisega ja hoolduspraktika oli seotud ka karjatamisega.
- 2) Väikesed majandajad ($n=6$), hooldasid kuni 10 hektarit maaala ainult niitmise kaudu ja kogutud hein ei läinud loomadele.
- 3) Suured ettevõtjatest loomapidajad ($n=4$), hoolduses oli üle 100 hektari puisniite ning tegevus oli seotud loomapidamisega ja ettevõtlusega. Hoolduspraktikas oli kasutusel ka karjatamine.
- 4) Suured ettevõtjatest hooldajad ($n=3$), hoolduses oli üle 100 hektari puisniite, tegemist oli ettevõtlusega ja alalt saadud hein ei leidnud kasutust loomadele. Hooldusvõtteks oli ainult niitmine.
- 5) Keskmised loomapidajad ($n=4$), hooldasid kuni 50 hektarit puisniitu, hooldusvõtteks oli kas karjatamine või niitmine, aga kogutud hein leidis kasutust loomapidamises. Hoolduspraktikas oli võttena kasutusel ka karjatamine.
- 6) Keskmised hooldajad ($n=1$) hooldasid kuni 50 hektarit puisniitu ja nende hooldusvõtteks oli niitmine.

Mõne intervjueeritava paigutamisel ei olnud ala suurus siiski ainus määrav tunnus, vaid arvesse võtsin ka teisi tunnuseid, et rühmitus peegeldaks paremini nende tegelikku sarnasust teiste sama rühma liikmetega. Joonisel 5. märgitud intervjueeritavad SH2, SL4 ja KH1 olid nendeks eranditeks. SH2 ehk suur ettevõtjast hooldaja 2 oli kõigi tunnuste poolest sarnasem ettevõtjate grupiga kui keskmiste hooldajatega. SL4 ehk suur ettevõtjast loomapidaja 4 oli suur ettevõtjast loomapidaja, kes alles alustad puisniitude hooldamisega ning seetõttu ei olnud sobiv teda

väikeste loomapidajate gruppi liigitada. KH1 ehk keskmine hooldaja 1 oli ainuke vastavasse gruppi kuuluv hooldaja, ainuke erinevus väikeste majandajate grupiga oli ala suuruses mistõttu sai ka tema liigitatud edasises analüüsis väikeste majandajate gruppi. Joonisel tähistab loomapidaja intervjueeritavat, kelle tegevus oli seotud loomapidamisega, sealhulgas juhtudel, kui hooldatavalt alalt kogutud hein kasutati loomade söödaks. Mõiste hooldaja tähistab seevastu intervjueeritavat, kellel loomi ei olnud ja ala kuidagi loomadega ei hooldatud.

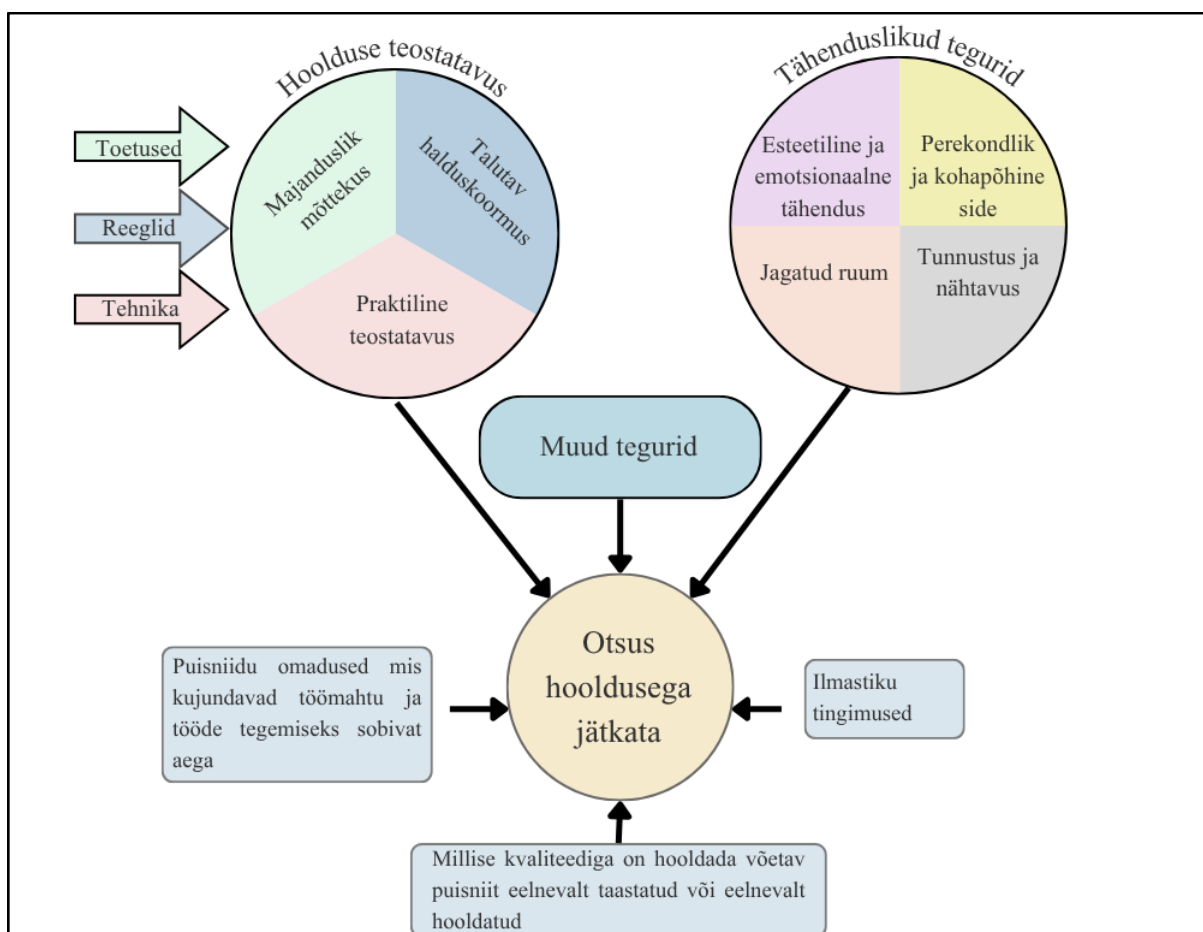

Joonis 5. Intervjueeritute jaotus autori koostatud hooldusvõtete ja ala suuruse alusel moodustatud gruppidesse.

3. TULEMUSED

3.1 Puisniidu hoolduse jätkamist toetavad tähenduslikud tegurid

Analüüsi põhjal toetavad puisniidu hoolduse jätkamist eelkõige hooldajate isiklik ja perekondlik seotus puisniiduga, hooldatud ala esteetiline ja emotsionaalne tähendus, puisniit kui jagatud ruum ja teiste inimeste tähelepanu ja tunnustus (Joonis 6). Intervjuudes kirjeldati puisniitu sageli paigana, mis oli seotud kodu, pere ja varasemate põlvkondade tegevusega. Samuti tuli esile, et hooldatud puisniit pakkus hooldajatele rõõmu ja rahulolu ning oli ka teistele inimestele nähtav, kasutatav ja hinnatud. Järgnevalt esitan need tulemused neljas alapeatükis: perekondlik ja kohapõhine side puisniiduga, puisniidu esteetiline ja emotsionaalne tähendus, puisniit kui jagatud ja teiste poolt kasutatav koht ja tunnustus, tagasiside ja külastatavus.

Joonis 6. Puisniidu hooldajatega tehtud intervjuude põhjal koostatud kontseptuaalne joonis hooldusega jätkamise otsust mõjutavatest teguritest.

3.1.1 Perekondlik ja kohapõhine side puisniiduga

Lapsepõlve- ja pere mälestuste roll puisniitude hoolduse järjepidevuses ilmnes kõige selgemalt selles, et puisniitu seostati esivanemate maa, kodutalu ja perekondliku järjepideva hooldusega ja teadmised selle varasemast kasutusest pärinesid sageli vanemate, vanavanemate või teiste vanemate inimeste juttudest. Samuti põimusid mälestustes emotsionaalne side ja praktiline töö, näiteks heinateo, karjatamise või vanemate kõrval tegutsemise kaudu. Puisniit ei ilmnenud intervjuudes ainult hooldatava alana, vaid sageli ka “oma paigana”, mis seostus kodukoha, perekondliku järjepidevuse ja varasemate põlvkondade tegevusega. Lapsepõlvemälestused ja perekondlikud ettekujutused mõjutasid mitmel juhul ka hilisemat hooldus- või taastamisvalikut ja andsid ettekujutuse, milline ala oli varem olnud ja milliseks sooviti puisniitu uuesti kujundada. Mõnes intervjuus seostusid varasemad mälestused ka selgelt otsustega, millistest osadest taastamist alustada, sest mälestustes olid need seotud varasema hooldusega või visuaalselt olnud lagedamad, “[...] Kui ma olin sihuke teismeline, siis mul isa taastas selle ala meil seal kodu juures kolm hektarit käsitsi ja siis minu teismee lõpp ja varased kahekümnendad ja, ja eks siis oli see igasuvine hooldamine oli nagu, nagu traditsiooniline tegevus, iga hooaeg. [...] Ja siis nüüd, kui ma tulin ise tagasi, 2021, siis mulle rääkis üks sõber, et kes sellega siin suurelt tegeleb, R.T [sõber/naaber], meie kandis seal, et tema siis, et nüüd on, need voorud on jälle lahti, et tuligi ka ju, et mõtlesin, et miks mitte, et ma noorena nägin, kuidas isa seda tegi” (Väike majandaja 1). Mõnes intervjuus seostus selline perekondlik ja kohapõhine side ka hooldaja enesemääratlusega, “[...] Ma ei oska, ma ei oska öelda, aga ma arvan, et selle ema, emapiimast on saanud selle. [...] Et ma tundsin ülikoolis, ma pakun sulle 87 aastal, selle ära juba, et ma olen ikkagi see puisniidu mees, mitte metsamees” (Keskmise loomapidaja 3). Mõne hooldaja jaoks tähendas puisniidu eest hoolitsemine ka pärandi hoidmist ja varasemate põlvkondade alustatud töö jätkamist.

Majandajate gruppide lõikes avaldus see side mõnevõrra erinevalt. Väikeste majandajate intervjuudes olid lapsepõlve- ja peremälestused kõige üksikasjalikumad ja seotud varasema heinategemise, käsitsi töötamise ja pereliikmete kõrval tegutsemisega. Väikeste loomapidajate grupis olid mälestused enim seotud alade kinnikasvamise ning seejärel pereringis taastamisega. Keskmiste loomapidajate puhul tuli rohkem esile see, et lapsepõlvemälestused või varasem ettekujutus alast mõjutasid hilisemat hooldus- või taastamisvalikut. Suurte loomapidajate puhul rõhutati enam põlvkondade jooksul jätkunud hooldamist ja ala mineviku tundmist pere kaudu. Suurte ettevõtjatest hooldajate intervjuudes olid mälestused üldisemad ning väljendasid pigem

pikaajalist kokkupuudet maaelu, rohumaade või maastikuga. Lapsepõlve- ja peremälestused toetavad puisniitude hoolduse järjepidevust, andes hooldusele isikliku ja perekondliku tähenduse ning suunates ka hilisemaid hoolduse ja taastamise valikuid.

3.1.2 Puisniidu esteetiline ja emotsionaalne tähendus

Puisniidu esteetiline ja emotsionaalne tähendus toetas hoolduse järjepidevust eelkõige hooldajate kirjeldustes, kus puisniitu nähti ilusa, meeldiva, avara ja erilise keskkonnana. Hooldatud ala väärtus hõlmas praktilisi kasutusvõimalusi ning paigaga seotud tundeid ja kogemusi. Hooldamise või taastamise tulemust seostati korduvalt heaolutunde, rõõmu ja rahuloluga, sest tehtud töö tulemus oli nähtav ning muutis ala hooldajate jaoks esteetiliselt ja emotsionaalselt väärtuslikuks. See väljendus eriti selgelt hooldatud ja võsastunud ala võrdlustes. Avatud ja korrastatud puisniit tekitas tunde, et ala on taas selline, nagu ta olema peaks, samas kui kinnikasvanud või hooldamata ala oli taustaks, mille suhtes tehtud töö väärtust hinnati, “[...] Uhkeks teeb see, et kuna need on kõik sihukesed, kus inimesed käivad läbi, siis ikkagi need alad on nagu kõrval aladest, mis ei ole taastatud ja korda tehtud, on ikkagi märkimisväärselt ilusamad” (Väike loomapidaja 1). Nii ei piirdunud esteetiline väärtus ainult maastiku ilu kirjeldamisega, vaid seostus ka emotsionaalsel tasandil hooldaja enda tehtud, nähtava töö tulemusega, “[...] Või selles suhtes, et ilus on, nagu see sai, nii suur töö sai ära tehtud, et see oleks nagu patt see lasta nii-öelda nagu käest ära” (Keskmine loomapidaja 4). Kokkuvõtteks võib öelda, et puisniidu esteetiline ja emotsionaalne tähendus toetab hoolduse järjepidevust selle kaudu, et muudab hooldamise isiklikult tähenduslikuks ja rahuldust pakkuvaks.

3.1.3 Puisniit kui jagatud ja teiste poolt kasutatav koht

Puisniidu kui jagatud ja teiste poolt kasutatava koha roll hoolduse järjepidevuses ilmnes kõige selgemalt selles, et puisniite kasutati või läbiti mitmel erineval viisil, seal liikusid: kohalikud elanikud, naabrid, maaomanikud, jahimehed, korilased, loodushuvilised, fotograafid, teadlased, tudengid ja muud külastajad. Nii kujunes hooldatud puisniidust ala, mis oli teiste jaoks läbitav, kasutatav ja nähtav ning see andis alale tähenduse, mis ulatus kaugemale kui hooldaja enda tehtud töö. Samas ei olnud selline jagatud kasutus alati ainult positiivne, sest mõnes intervjuus seostus see ka häiringute, kahjustuste või konfliktidega, “[...] Jahimehed, nendega olen ka rielnud, et ärge sõitke oma autodega ka siit, onju, et mina nagu hooldan seda

ala ja üritan nagu korralikku kena hoida ja siis te tulete ja sõidate sügisel oma džiipidega siit üle, et sellised käijad on küll olnud jah, nagu ära ajanud, jah” (Keskmine loomapidaja 2). Mitmed hooldajad nägid puisniidu hoidmist laiema ühiskondliku panusena, mille hüvedest saavad osa ka teised inimesed. Puisniit kui jagatud ruum toetab hoolduse järjepidevust, sidudes hooldatud ala laiemate sotsiaalsete kasutusviisidega ja andes sellele kogukondliku tähenduse.

3.1.4 Tunnustus, tagasiside ja puisniidu nähtavus

Tunnustuse ja tagasiside roll puisniitude hoolduse järjepidevuses ilmnes kõige selgemalt selles, et hooldajad pidasid teiste inimeste positiivset tagasisidet oluliseks ning seostasid seda rõõmu, rahulolu ja uhkusega tehtud töö üle. Intervjuudest tuli välja, et tunnustus oli enamasti vahetu ja mitteametlik ning väljendus näiteks selles, et hooldatud ala peeti ilusaks, korrastatuks, eriliseks või märgatavalt paremaks kui hooldamata alad. Nii andis tagasiside lisaks puisniidu ilu märkamisele ka hooldajale kinnitust, et tema tehtud töö on nähtav ja omab tähendust ka teiste jaoks.

Õppepäevade, koolituste, ekskursioonide ja külastatavuse roll ilmnes intervjuudes kahel viisil. Esiteks töid hooldajad esile neile suunatud õppepäevade ja koolituste tähtsuse teadmiste saamisel. Nende kaudu saadi praktilisi teadmisi selle kohta, miks teatud hooldusvõtteid kasutada, kuidas arvestada hooldamisel koosluse ja liikide vajadustega. Samuti mainiti, et inventuuride tulemused ja uuringutest saadav info andsid uusi teadmisi ja tagasisidet konkreetse ala kohta. Sellised teadmised aitasid hooldajatel paremini mõista, mida ja miks oma alal teha.

Teiseks ilmnes, et mõnes kohas laienes hooldatud puisniidu tähendus ka väljapoole vahetut kohalikku kasutust. Intervjuudest tuli välja, et puisniit oli õppepäevade, ekskursioonide, väliskülaliste või teemapäevade sihtkohaks ning mõnel juhul oli hooldajal ka ala tutvustaja või giidi roll. Nii muutus puisniit jagatud ruumiks, mida teistele näidati ja mille kaudu teadmisi vahendati. Samas selgus, et selline laiem kasutus ei puudutanud kõiki hooldajaid, vaid oli seotud pigem konkreetsete projektide, ürituste, väliskülaliste või hooldajate enda algatusega. Eelkõige olid õppepäevad ja koolitused olulised teadmiste ja kindlustunde suurendamiseks, samal ajal kui ekskursioonid ja külastatavus muutsid mõnel juhul puisniidu nähtavamaks ning laiendasid selle tähendust väljapoole hooldaja enda või vahetu kohaliku kasutuse piire.

3.2 Hooldusega jätkamiseks olulised majanduslikud ja praktilised tingimused

Lisaks tähenduslikele teguritele mõjutas puisniitude hoolduse jätkamist see, kas hooldamine oli hooldajate jaoks majanduslikult mõttekas, halduskoormus talutav ja olemasolevate vahenditega praktiliselt teostatav. Analüüsis tõusid esile kolm omavahel seotud teemat: toetused, reeglid ja kontroll ning tehnika, tööjõud ja ligipääsetavus (Joonis 6). Toetused mõjutasid seda, kas hooldamise või taastamisega oli üldse võimalik alustada ning kas seda peeti pikemas vaates jätkatavaks. Reeglid, tähtajad, kontroll ja aruandlus mõjutasid hoolduse jätkamist selle kaudu, kas need sobisid kokku tegeliku töö, ilmaolude ja ala eripäradega. Tehnika, tööjõud ja ligipääsetavus määrasid, milliste võtetega, kui kiiresti ja kui suure tööjõukuluga puisniitu hooldada sai. Need kolm teemat kujundasid koos seda kui realistlik ja jõukohane hooldusega jätkamine on.

3.2.1 Toetused ja majanduslik teostatavus

Intervjuudes seostati puisniitude hooldamise või taastamise algust sageli rahalise toe, projektide või ametkondliku abiga, sest oma vahenditega alustamine ei olnud alati realistlik. Hoolduse algus ei lähtunud alati ainult isiklikust soovist või ala väärtuse teadvustamisest, vaid ka rahalistest võimalustest, “[...] Noh, ega me siis ka unistasime sellest nii-öelda niidu nagu ära puhastamisest, et ikkagi jällegi raha jäi selle taha, on ju. Et ega, kui ei oleks seda nagu projekti tulnud, siis ega me ei oleks seda ära teinud, sest noh, nii palju kui meil mingisuguseid juppe siin nagu korrastasime, puhastasime, siis ma ei tea, hektar oli mingi 1000 eurot põhimõtteliselt on ju ja siis vaatasime, kahe aasta pärast tuli võsa peale, et, et lihtsalt ei jõudnud” (Keskmine loomapidaja 4). Toetused kujundavad hooldajate pühendumust muu hulgas selle kaudu, kas puisniidu hooldamise või taastamisega alustamine on nende jaoks üldse teostatav.

Intervjuudest tuli veel välja, et rahalist tuge vajati mitte ainult töö tasuks, vaid ka tehnika, töövahendite ja muude investeeringute jaoks. Lisaks kirjeldati, et eriti keerulisemate alade hooldus, näiteks käsitsi tehtav töö või väiketehnikaga majandamine, ei olnud olemasoleva toetuse määraga alati tegeliku töömahuga kooskõlas. Samuti väljendati, et probleemiks on ka hoolduse tegelikud liiga suured kulud. Toetuste puudumisel ei väljendanud hooldajad, et nad lõpetaks kohe kogu ala hoolduse, vaid pigem seda, et esimesena jääksid välja keerulisemad, ressursimahukamad ja vähem tasuvad alad ning hooldus jätkuks väiksemas ja jõukohasemas

mahus, “[...] ega kõiki asju ei tehtagi ainult raha pärast, aga no mingist kogusest on ju, noh, sul ei ole võimalik lihtsalt nagu peale maksta ja kindlasti kaovad siis noh, nende riigimaade hooldamise mõtted ära, on ju [...] Põhimõtte on nagu see, et, et noh, ma olen ise ka siin pidanud mõned ettekanded tegema ja, ja, ja mult on küsitud, et, et kas pärandniidud, kas sa neid hooldaksid, kui, kui toetusi ei oleks. No oma omandis olevat pärandniitu, noh, kindlasti [...] ” (Suur ettevõtjast loomapidaja 3). Hooldajad tõid välja, et probleem ei ole ainult toetuse suurus või toetussüsteemi ülesehitus, vaid toetuste ebasobiv laekumine ning vajadus kulud ja investeeringud ise enne katta, kui saab toetust küsida.

Gruppide lõikes erines, millist rolli toetused ja projektid hooldajate jaoks täitsid. Suuremate ettevõtjast loomapidajate ja hooldajate puhul seostusid toetused rohkem investeeringute ja hooldusvõimekuse kasvatamisega, näiteks tehnika soetamise või masinapargi täiendamisega. Keskmiste loomapidajate puhul ilmnis toetuste roll pigem praktilise võimaldajana, mis aitas võtta hooldusse uue ala või teha järgmise sammu juba alustatud hoolduses. Väikeste majandajate puhul oli toetuste ja projektide roll seotud eelkõige sellega, et taastamine või hoolduse alustamine oleks üldse rahaliselt võimalik ning kulud ei jääks ainult hooldaja kanda. Väikeste loomapidajate intervjuudes tuli toetuste ja projektide roll vähem esile.

Toetused kujundavad hooldajate pühendumust ka selle kaudu, kas puisniitude hooldamist peetakse olemasolevate ressursside juures realistlikuks ja jätkusuutlikuks.

3.2.2 Reeglid, tähtajad, kontroll ja aruandlus

Reeglite mõju hooldajate pühendumusele tuli esile eelkõige tähtaegade, kontrolli ja aruandluse kaudu. Intervjuudest tuli välja, et puisniitude hoolduseks sobiv aeg sõltus ilmastikust, pinnase kandvusest ja sobiva tööakna tekkimisest, kuid samal ajal tuli arvestada etteantud niitmise tähtaegade ja muude ajaliste piirangutega. Hooldajad kirjeldasid ka, et niitmine ei olnud ainus tegevus, vaid osa pikemast tööahelast, kuhu kuulusid ka kaarutamine, vaalutamine, rullimine ja äravedu, mistõttu ei sõltunud töö õnnestumine ainult niitmise alustamise või lõpetamise kuupäevast. Selle tõttu ei langenud kuupäevapõhine reeglite raamistik alati kokku ajaga, mil ala oli tegelikult hooldatav. “[...] siin tead, kiputakse seda tegema siis lihtsalt suure tööde vahel kuidagimoodi üle, noh üle jala niiviisi jääb see tegemata, see ei ole kohe üldse õige lahendus, sa pead tegema seda siis, kui on ilm, mitte siis kui sul aega on ” (Väike majandaja 3). “[...] et tegelikult seda loodust ei saa kuskile seaduse vahele” (Väike majandaja 5). Mõnes intervjuus vastandati sellele kuupäevapõhisele loogikale tulemuspõhine arusaam, mille järgi peaks määravaks olema kas ala on tegelikult sobival ajal ja nõutud viisil hooldatud, “[...] Ma arvan,

et, et ta, et ta kindlasti võiks olla paindlikum, sellepärast et, et meil suvi on kõvasti nihkes viimasel ajal ja see kuupäev, noh, tegelikult ei näita mitte midagi. Et me oleme nagu tihtipeale liiga palju keskendunud mingisugustele sihukestele lihtsasti mõõdetavatele mõõdikutele, milleks on, ma ei tea, mingi hektar, kuupäev, mis iganes. Et tegelikkuses peaks ikkagi nagu tähtsam olema tulemus” (Suur ettevõtjast loomapidaja 3). Lisaks ilmnas, et probleem ei seisnenud ainult tähtjas endas, vaid ka selles, et erandolukordades tuli hooldajal ala seisundit süsteemi ees eraldi tõendada, näiteks õigel ajal teavitada, saata pilte, tõestada, et masin ei saa liigniiskele alale minna või teha lisatööd dokumentide ja äppidega, et pikendust või erisust üldse arvesse võetaks, “[...] Et kui sa nagu ütled, et meil on liigniiske ja märg, siis nagu, et aga teil, et umbes, tehke pilt, kuidas saapaga nagu, et kas nagu saabas saab märjaks või, et kas te olete vee sees või. See on nagu, et ahah, aitäh, et siis nagu, et kas ma nagu lähen oma 90 kilo ja siis kahe jalaga või siis mul on nagu viie tonnine, kus, kus mingid agregaadid taga ja traktor nagu, et siis” (Suur ettevõtjast loomapidaja 2). Kokkuvõtteks saab öelda, et reeglite mõju väljendub eeskätt selles, et ajalised nõuded ei sobi alati puisniitude tegeliku hooldusprotsessi ja kohalike oludega, aga ka lisandunud tõendamiskohustuses.

Kontrolli ja sanktsioonidega seotud kogemustes ilmnas, et reeglite rakendamist tajuti mõnel juhul ebaõiglase ja karistuslikuna. Intervjuudest tuli välja, et tähelepanu pöörati ka väikestele vormilistele puudustele või detailidele siis, kui ala tegelik hooldustulemus oli hooldajate hinnangul saavutatud. See väljendus tundes, et kontroll ei hinnanud alati niivõrd sisulist hooldust, kuivõrd otsis eksimusi, mille alusel võis toetust vähendada või muu sanktsiooni määrata. Selline muster tuli eriti välja väikeste loomapidajate grupis, kus rõhutati eriti väiketalude haavatavust jäiga kontrolli ees ja väikeste majandajate grupis, kus tuli kõige tugevamalt esile kontrolli ebaõiglane ja isiklikult kahjustav mõju, “[...] Tänavu aastal peale selda trahvi, ma jätsin kõik kõik niitmata mõtlesin, et minge te ka sellega” (Väike majandaja 3). Keskmiste loomapidajate puhul tuli kontrolli ja sanktsioonide puhul esile erinevus ametkondadega suhtluses. Suhtlust Keskkonnaametiga kirjeldati kui nõuandvat, samas kui PRIA kontrolli tajuti vigade otsimise ja karistavana. Suurte loomapidajate puhul seostus kontroll eelkõige elukauguse ja ebaproportsionaalse karistamisega, kus väikeste vigade eest võis järgneda sanktsioon ka siis, kui sisuline hooldustulemus oli saavutatud. Selline kontrollisüsteem võib vähendada usaldust süsteemi vastu ja muuta hoolduse jätkamise emotsionaalselt raskemaks.

Reeglite mõju ilmnas ka süsteemi üldises keerukuses ja halduskoormuses. Intervjuudest tuli välja, et puisniitude hooldamine oli seotud pikaajaliste kohustuste, muutuvate nõuete, mahuka asjaajamise ja pideva dokumenteerimisvajadusega, “[...] aga kui ma võtan et see ei ole mu

põhitöö või peaksin ise seda kõike tegema mingi põhitöö kõrvalt, et siis küll on seda bürokraatiat meeletult palju seal. Et jah seda bürokraatiat on liiga palju seal, et see kõik pärast maksab” (Suur ettevõtjast loomapidaja 2). Reeglite mõjut väljendus ajakuluna, vajaduses tingimusi korduvalt üle kontrollida ning tundes, et lisaks praktilisele hooldustööle tuli toime tulla ka administratiivse koormusega. Kõige selgemalt ilmnis selline kogemus suurte ettevõtjatest loomapidajate ja hooldajate gruppides. Samas ei olnud haldussüsteemiga seotud kogemused ühesuunalised. Kuigi kontrolli, nõudeid ja aruandlust tajuti sageli jäiga ja koormavana, tuli mõnes intervjuus esile, et osa süsteemist on ajas lihtsamaks muutunud või et olemasolev abi on kohati toetav. Süsteemi keerukus kujundas hooldajate pühendumust selle kaudu, kui jõukohaseks ja hallatavaks nad hoolduse jätkamist praeguse süsteemi sees pidasid.

3.2.3 Tehnika, tööjõud ja ligipääsetavus

Majandamiseks vajaliku tehnika mõju hooldajate pühendumusele ilmnis esmalt selles, et tehnika olemasolu ei tähendanud automaatselt, et puisniidu hooldamine oli võimalik. Hooldajatega vesteldes tuli välja, et masina valik ja selle kasutatavus sõltusid otseselt ala tingimustest, nagu liigniiskus, kivid, kännud, kraavid, puu võrade laius, pehme pinnas ja ligipääsetavus. Olemasolev tehnika ei sobinud alati kogu alale või kõigis tingimustes kasutamiseks ning osa puisniidust tuli majandada teistsuguste hooldusvõtetega või tehnikaga kui algselt planeeritud. Näiteks oli tehnika liiga suur ning raske, “[...] Ja põhimõtteliselt mõtlesin selle peale, et alad on kohati liigniisked, siis soetasin tegelikult väikese traktori [P]_{SEP}”. Siis kindlasti, kuna puude võrad ja oksad segavad, siis see on ka nagu isegi sellega on kahtlusi kohati, et noh, ma tegelikult ei kujuta ette, kuidas suure traktoriga saab” (Suur ettevõtjast hooldaja 2). Probleem, et tehnika oli liiga suur esines peamiselt suurte ettevõtjatest hooldajate ja loomapidajate gruppides. Kirjeldati ka olukordi, kus hooldaja pidi sobivat tehnikat ise kohandama, “[...] Et mul T-25, millega ma niidan, noh, Belarusiga on natuke palju siia tulla. Ja, ja siis noh, mingi aeg tekkis mõte, et noh, suurt heinamaad ka niita, et, et siis kaks niidukit Belarusile ehitada või noh, üks ja külje oma originaal ja siis ette niiduki ise teha, Poola niidukist ja siis tegin selle valmis. Sain isegi suvel niita Belarusiga suurt heinamaad, noh, ikkagi 3,5 meetrit oli korraka juba, 1,8 asemel” (Keskmine loomapidaja 1). Tulemused näitavad, et tehniline võimekus ei tähendanud ainult tehnika olemasolu, vaid selle sobivust puisniidu tingimustega.

Olemasolev tehnika kujundas ka hoolduse töömahtu ja jõukohasust. Intervjuudest tuli välja, et osad alad ei olnud suure tehnikaga hooldatavad ja sellistel juhtudel tuli kasutada väiketehnikat,

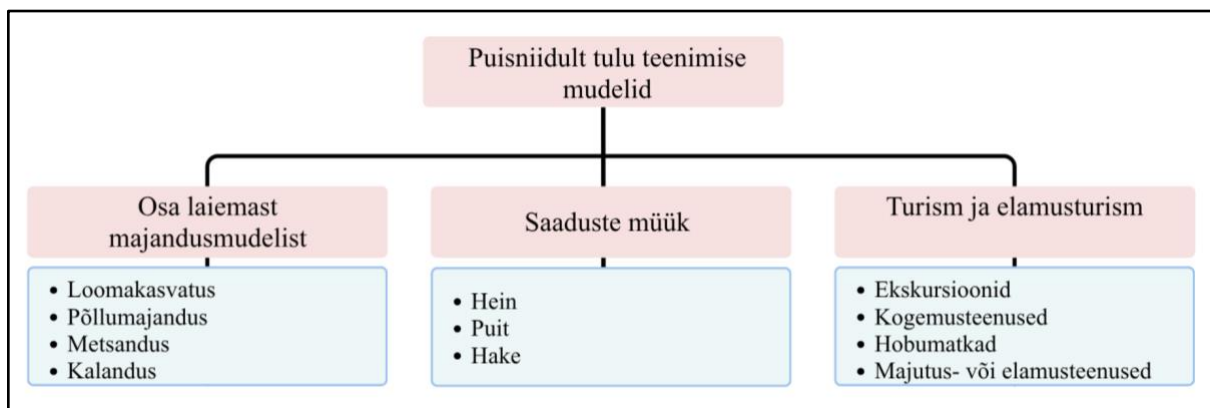
trimmerit või käsitsitööd. Hoolduse teostatavust mõjutas lisaks olemasolevale tehnikale ka ala seisund pärast taastamist. Intervjuudes tuli esile, et kui taastamistöö oli tehtud viisil, mis jättis alale kände, roopaid või kahjustas ligipääsu alale, kandusid need probleemid üle hooldusesse ja suurendasid hilisemat töömahtu ning piirasid mõnel juhul suurema tehnika kasutamist.

Mõnes intervjuus ilmnnes, et hooldajal oli puudu ka tehnika, et niidet kokku korjata ja alalt ära viia. Seda toodi esile võimaliku tuleviku riskina, kui ei teki võimalust sobiva tehnika ostuks, tööjõu ja koostööpartnerite leidmiseks.

Tehnika, tööjõud ja alale ligipääsu võimalused mõjutavad hooldajate pühendumust selle kaudu, kas puisniidu hooldamine on olemasolevate vahendite ja tööjõuga praktiliselt teostatav. Hoolduse jätkamine sõltub seega ka ala sobivusest tingimustega, taastamise kvaliteedist ja sellest, kas töömaht on hooldaja jaoks jõukohane.

3.3 Puisniitudega seotud tulu teenimise mudelid

Analüüsi põhjal ei ilmnenu puisniitudega seotud tulu teenimine enamasti eraldiseisva ja ühese majandusmodelina. Kõige selgemalt joonistusid välja kolm suunda: puisniit osana laiemast majandustegevusest, puisniidu saaduste müük ning külastus- ja elamusteenused (Joonis 7).

Joonis 7. Puisniitudega seotud tulu teenimise mudelid ning nende mudelite peamised väljundid.

3.3.1 Puisniit osana laiemast majandusmudelist

Puisniit osana laiemast majandusmudelist või ettevõttest, ilmnnes kõige selgemalt loomakasvatavate ja ettevõtjate intervjuudes. Intervjuudes tuli esile, et ka hooldustoetused olid arvestatavaks tuluks peamiselt suurte ettevõtjatest loomapidajate ja hooldajate puhul, sest nende poolt hooldatavad alad olid piisavalt suured. Väiksemate hooldajate puhul jäi toetus

pigem hoolduskulude katmiseks. Intervjuudest selgus, et puisniite kasutati heina tegemiseks, et varuda loomadele sööta ja allapanu ning loomade karjatamiseks. Lisaks seostus puisniitude kasutamine ka teiste tegevusaladega, näiteks metsamajanduse, kalanduse ja põllumajandusega. Puisniit ei loonud enamasti tulu eraldiseisva objektina, vaid oli seotud suurema tulutoova tegevusega. Samuti toetas puisniit põhilise majandustegevuse toimimist, aidates käigus hoida hooldaja peamist ettevõtlust “[...] ta katab nagu selle noh, ütleme 1,5 kuud pikendab meie, meie puhkepausi ja, ja ta annab sellel ajal, annab meile sellel ajal nagu inimestele töö ja, ja kui, kui see nagu noh, nii kaugemale me jõuame” (Suur ettevõtjast hooldaja 2). Selline lahendus ilmnes kõige selgemalt loomapidajate ja suuremate ettevõtjast hooldajate puhul, samas kui väiksemate majandajate seas seostus puisniit harvem otsese tulutoova põhitegevusega.

3.3.2 Puisniidu saaduste müük

Puisniidu saaduste müük ilmnes intervjuudes peamiselt heina, puidu ja hakke müügi kaudu. Intervjuudest tuli välja, et selline tulumudel seostus eelkõige olukordadega, kus puisniidu hoolduse või taastamise käigus tekkis saadusi, mida oli võimalik edasi transportida ja müüa, “[...] See läheb jah, no, võsa, Hake läheb müügiks ja, ja üldiselt on iseenda küttepuud oleme saanud sealt nüüd ikkagi juba aastaid, aastaid, praegu on ka see ala, mis sai nüüd taastatud, sealt on, ütleme viie aasta küttepuud on praegu metsa all virnas, ootavad nüüd, et neid lõhkuma hakkaks” (Väike majandaja 1). Tulu teenimise mudel ilmnes kõigis gruppides, kuid peamiselt suurtes ettevõtjatest loomapidajate ja hooldajate ning keskmiste loomapidajate grupis. Selline tulu teenimise mudel toimus siiski ainult hooldaja enda omandis oleval alal, perele kuuluval alal või eraomandis oleva ala rendile võtmisel, kui omanikuga oli eelnev kokkulepe. Puisniidu saaduste müük toimub, aga antud intervjuueeritavate näitel on tegemist pigem ebaühtlase tulu teenimise mudeliga.

3.3.3 Turismi- ja elamusteenused

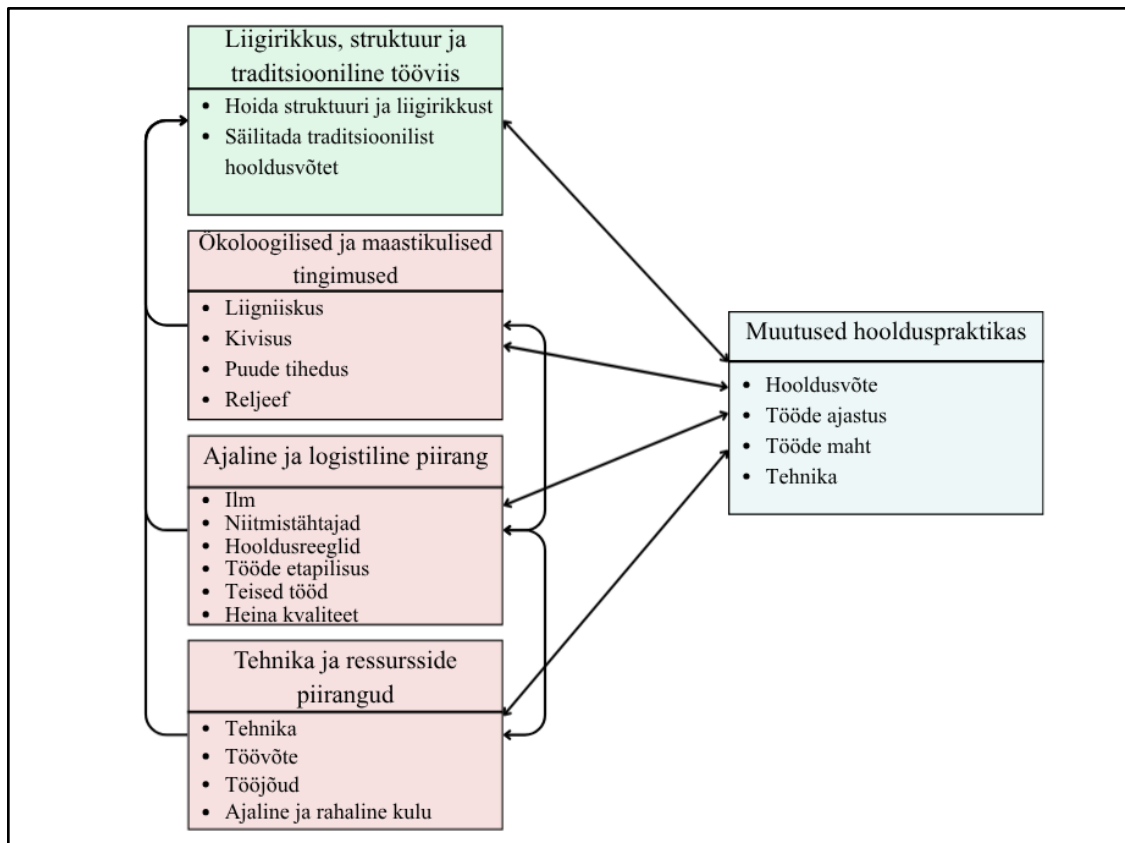
Turismi- ja elamusturismi teenused ilmnemiseid ka puisniitudega seotud tulu teenimise mudelina, kuid enamasti ei olnud need veel täielikult välja kujunenud ega igapäevaselt toimivad. Mõnel hooldajal oli juba olemas hobumatkade teenus, ekskursioonide pakkumise teenus või majutusteenus, “[...] Et me väga palju kasutame seda niidupealsete hobustega nii-öelda matkamiseks” (Keskmise loomapidaja 4). Samal ajal oli hooldajaid, kes alles kavandasid näiteks elamusmajutust, traditsioonilise heinateo kogemust või pärandilise taristu kasutamist.

Gruppide lõikes tulid välja järgmised erisused, keskmiste loomapidajate puhul tulid esile hobumatkad ja puisniidu tutvustamine ekskursioonide kaudu. Suurte loomapidajate puhul seostus külastatavus pigem olemasoleva majutuse, avatud talude päeva, projektide või sündmustega. Väikeste majandajate puhul jäi külastus- ja elamusteenuste arendamine enamasti ideetasandile või juhuslikuks võimaluseks, mitte toimivaks tulu teenimise mudeliks.

Seega ilmneseid intervjuudes külastus- ja elamusteenused rohkem potentsiaalse kui toimiva tulumudelina ja sõltusid ala asukohast, ligipääsust, hooldaja huvist ning toetavatest tegevustest. Samas ei olnud suurem turismihuvi kõigis intervjuudes üheselt hooldajate poolt soovitud, sest osa majandajaid seostas seda ka võimalike häiringute või ala kahjustamisega.

3.4 Hoolduspraktikate kohandamine vastavalt puisniidu majandamises ette tulevatele väljakutsetele

Intervjuudes ilmnese, et puisniitude hoolduspraktikad ei kujunenud ainult hooldajate eelistuste põhjal, vaid sõltusid väga otseselt sellest, milline ala oli, millal seal sai tegutseda ja milliste vahenditega oli hooldus võimalik. Hoolduspraktika kujunemine väljendus eeskätt hooldusvõtete valikus ja nende kombineerimises, näiteks oli niitmine küll kõige sagedamini kirjeldatud hooldusvõte, kuid mõnel juhul kasutati seda koos karjatamisega või muudeti hooldusviisi vastavalt ala niiskusele, ligipääsetavusele, loomade olemasolule, tehnika sobivusele ja tööjõu võimalustele. Hoolduspraktikate kohandamist mõjutavad tegurid joonistusid välja kolmes omavahel seotud võtmes: ökoloogiliste ja maastikuliste tingimustena, ajalise ja logistilise survena ning tehnilise ja ressursilise teostatavusena (Joonis 8). Lisaks praktilistele piirangutele ilmnese ka innustavaid tegureid, mis suunasid hooldajaid valima säästlikumaid või traditsioonilisemaid hooldusvõtteid (Joonis 8).

Joonis 8. Intervjuudes ilmnunud hooldajate peamised väljakutsed ja neist tulenevad muutused puisniitude hoolduspraktikates.

3.4.1 Ökoloogilised ja maastikulised tingimused

Ökoloogilised ja maastikulised tingimused olid intervjuudes üks kesksemaid põhjuseid, miks hooldajad pidid oma tegevust kohandama. Need tulid välja kirjeldustes, kus hoolduse võimalikkus seoti korduvalt ilmastiku, liigniiskuse, pehme pinnase, kivisuse, puude tiheduse ja reljeefiga. Hooldusvõte ei saanud olla igal aastal ega kogu alal ühesugune, vaid seda tuli muuta vastavalt sellele, kas niitmine oli üldse võimalik, kas hein kuivas ära ja kas alal sai tehnikaga liikuda. Eriti selgelt tuli teema esile keskmiste loomapidajate, väikeste loomapidajate ja väikeste majandajate seas, kus rõhutati, et ala niiskus, pinnase pehmus ja sobiva kuiva aja leidmine määrasid otseselt ära, millal ja kuidas puisniitu hooldada sai, “[...] No need ongi liigniisked maad ja, ja ma näengi seda, et kui on väga niiske suvi, siis seda tehnikaga, raske tehnikaga tegelikult on seal niitmine keeruline üldse. Noh, sellepärast et ma seda maad nüüd täitsa rüpesse ei ajaks, sellepärast ma niitsingi seda, seda nii-öelda sellesama, sama nii-öelda motoplokiga jalutasin seal järel [...] Näiteks mul on ka väike traktor, mis kaalub seal üks tonn ainult onju ja, ja ka sellega oli, et ta teeb, ta teeb lihtsalt roopad sisse [...] Et noh, see probleem

on kindlasti, jah. Aga, aga, aga ei noh, see ei sega, tuleb lihtsalt aega valida” (Väike majandaja 6). Tulemused näitavad, et ökoloogilised ja maastikulised tingimused suunavad hooldajaid hooldusvõtteid kohandama. Hooldus ei saa igal aastal ega kogu alal toimuda ühtemoodi, sest tööde ajastus ja kasutatav hooldusvõte sõltuvad ilmast, niiskusest, pinnase kandvusest ja ala struktuurist.

3.4.2 Ajaline ja logistiline piirang

Ajaline ja logistiline surve suunas hooldajaid muutma tööde ajastust, järjestust ja ulatust. Surve ilmnes olukordades, kus puisniidu hooldus tuli mahutada lühikesse tööaknasse ning korraga tuli arvestada ilma, niitmistähtaegade, hooldusreeglite, heina kvaliteedi, teiste hooajatööde ja mitmest etapist koosneva tööahelaga. Lisaks niitmisele on vaja hein ka kuivatada, kokku koguda ja ära vedada. Seetõttu tuli hooldajatel töid sageli jagada alade kaupa, muuta tööde järjekorda või kohandada seda, millises mahus ja millal konkreetseid alasid hooldati, “[...] Et iga kevad ma joonistan paberi peal laua peale ühe kaardi, kus siis on kõik meie jupikesed nagu peal, siis igale alale ma kirjutan juurde, [...] nii siin, jäta 30 protsenti tegemata, siin peab niitma kogu ala, sinna võib minna sellel kuupäeval ja siis aeg-ajalt naeravad, et see on nagu pusle” (Suur ettevõtjast loomapidaja 1). Kõige selgemalt tuli teema esile suurte ettevõtjatest hooldajate, loomapidajate ja väikeste majandajate seas, kus etteantud kuupäevad ja sobiva tööaja tabamine muutsid hoolduse logistiliselt pingeliseks. Ajalise ja logistilise surve mõju ei seisne ainult selles, et hooldust on keeruline teha, vaid selles, et surve suunab hooldajaid realselt oma tegevust ümber korraldama, näiteks muutma tööde järjestust, jagama alasid etappideks või kohandama hoolduse ulatust.

3.4.3 Tehnika ja ressursside piirangud

Tehnika ja ressursside piirangud suunasid hooldajaid muutma seda, kuidas, millises mahus ja kas üldse puisniitu hooldati. Intervjuudes tuli esile, et sama ala eri osi ei saanud alati hooldada ühe ja sama võttega. Suure tehnikaga ei pääsenud igale poole ligi ning mõnel juhul ei sobinud olemasolev tehnika ala tingimustega, näiteks puude, kraavide, kändude, kivide, pehme pinnase või ala kauguse tõttu. Sellistes olukordades tuli suuri masinaid asendada väiksema tehnikaga, kasutada trimmerit või käsitsitööd, vähendada hoolduse ulatust või muuta hooldusvõtet vastavalt sellele, mida alal oli võimalik teha, “[...] Lõpuks meil oligi, see oli selge, et masinatega metsa ei saa ja siis tegime talgud, et see nagu. Niide saaks kokku kogutud, et kõik

oleks kena” (Väike majandaja 1). Lisaks kohandati ka tehnikat vastavalt alale ning kasutati koostööl põhinevaid lahendusi, et teha töid milleks tehnika puudus.

Eriti selgelt tuli tehnika ja ressursside piiratus esile keskmiste loomapidajate seas, kelle puhul mõjutas ligipääs otseselt tehnika valikut, ning väikeste majandajate seas, kus kirjeldati nii väiketehnika kasutamise vajadust kui ka sobiva tehnika puudumist, “[...] Niidan suuremad lapid ära, mis ma saan ja, ja võimalikult kiiresti üritan heina kokku saada. Aga seda on väga keeruline teha, sest vähemalt viimased 3 aastat on noh, meil Saaremaal olnud väga vihmased. [...] Ja kui on ilusamad, kuivemad ilmad, siis ma üldiselt teen puisniidu niimoodi, et ma niidan, ma niidan traktoriga ja siis teatud osad kohe, kas samal päeval või järgmisel päeval, kohe niidan, noh, käsitsi juurde, sest teatud kohtades traktoriga lihtsalt ei saa kõike niita nagu” (Keskmine loomapidaja 3), “[...] Et see on meeletu töö, vahel tuleb isegi, uni läheb ära, lähed öösel kell neli rehaga puisniidule. Nii, ma ei saa suuremaks teha. Nii. Jaa. Kedagi nüüd palgata, noh, mille eest sa seda palkad? Et ma ütlen küll, et kui sedasi tehes nagu mina teen käsitsi tööna” (Väike majandaja 5). Muutusi hooldusvõtetes ajendas ka ala liigne töömahukus valitud tehnikale. Sel juhul tuli välja just väiksema tehnika asendamine suuremaga, et vähendada tööjõukulu või vajadus korraldada hooldus nii, et käsitööd oleks võimalikult vähe. Peamiselt tuli selline mõju välja keskmiste loomapidajate ning väikeste majandajate gruppides. Rolli mängis ka kariloomade olemasolu või puudumine, kus karja puudumise tõttu liiguti ainult niitmise juurde.

Tehnika ja ressursside piirangud mõjutavad seda, kas ala saab hooldada ühtlaselt sama tehnikaga, kas eri osades tuleb kasutada erinevaid võtteid või kas hooldust tuleb vähendada, edasi lükata või mõnel juhul tegemata jätta.

3.4.4 Puisniidu liigirikkuse, struktuuri ja traditsioonilise tööviisi hoidmine

Puisniidu liigirikkuse, struktuuri ja traditsioonilise tööviisi hoidmine ilmnis intervjuudes kui innustav tegur, mis suunas kasutama säästlikumaid hooldusvõtteid. Innustav tegur tuli välja vestlustest hooldajatega, kus võtte valik ei lähtunud üksnes praktilisest teostatavusest, vaid ka soovist säilitada ala omapära, vältida liiga hõredaks kujundamist ja hoida alles puisniidule iseloomulikke elemente. Eelkõige tulid esile käsitsi hooldamine, väiksema tehnika eelistamine või sama ala osade erinev hooldamine, et arvestada paremini puude, põõsaste ja liigirikkusega. Kõige selgemalt kerkis teema esile keskmiste loomapidajate ja väikeste majandajate seas. Keskmiste loomapidajate grupis rõhutati, et hooldusvõtte valik seostus lisaks ala seisundile ka liigirikkuse hoidmisega, väikeste majandajate puhul, aga sellega, et käsitsi hooldamine sobib

paremini puisniidu struktuuri ja noorte puude-põõsaste säilitamisega. Kokkuvõtteks on osa hooldajaid teadlikult valimas leebemaid ja fookusseeritumaid hooldusvõtteid, et säilitada puisniidu liigirikkus, struktuur ja iseloomulik ilme.

Traditsiooniliste töövõtete väärtustamine tuli ka mõnes intervjuus välja innustava tegurina. Kirjeldustes ilmnis käsitsi niitmist, aeglasemaid töövõtteid või tavapärase heinateo loogikat, mida ei nähtud lihtsalt vananenud ja aeglase viisina tööd teha, vaid puisniidule sobiva ja tähendusliku praktikana. See väljendus traditsiooniliste töövõtete teadlikus kasutamises, näiteks käsitsi niitmises, reha ja hangude kasutamises või arusaamas, et puisniit nõuab teistsugust, aeglasemat ja hoolikamat suhtumist kui tavapärane põllumajandusmaa. Teema tuli kõige tugevamalt esile väikeste majandajate seas, kelle kirjeldustes seostus traditsiooniline heinategu sageli väljakujunenud tööloogika ja pärandi hoidmisega, “[...] Aga üldiselt hooldame siis seda käsitsi, käsivikatid. Traditsiooniline siis käsivikat ja siis kolmnurk teraga, trimmer, millega tuleb väga sarnane tulemus. [...] Aga eks me proovimegi nii, et kus on niisugused suured lagedad alad, mida on hea vikatiga niita, siis seal me teeme vikatiga, aga kui on niisugune puude vahel, kus ongi rohkem juba oksid, puid, põõsaid, kõike. Sihuke mitte nii mugav, lihtsalt järjest käsi vikatiga niita, siis seal me teeme trimmeriga” (Väike majandaja 1). Samuti oli teema nähtav keskmiste loomapidajate seas, kus osa hooldajaid rõhutas teadlikult aeglasemaid või traditsioonilisi töövõtteid. Puisniidu hooldustegevust ei kujundanud ainult praktilised vajadused, vaid ka soov hoida alles tööviisi, mida peeti puisniidu ajaloolise ja kultuurilise tähenduse osaks.

4. ARUTELU

Minu magistritöö eesmärk on analüüsida puisniidu hooldamist ja hooldusega jätkamist kujundavaid tegureid Eestis, et toetada tõhusate ja pikaajaliste hooldus- ning kaitsemeetmete kujundamist. Tulemuste peatükis kirjeldatud leiud aitavad kirjeldada, kuidas hooldajad, kellega töö käigus vestlesin, kogevad erinevaid tegureid, mis kas toetavad või takistavad nende hooldamist ning soovi hooldusega pikemas perspektiivis jätkata.

4.1 Hooldusega jätkamiseks oluliste tegurite kujunemine

4.1.1 Kuidas toetused, reeglid ja majandamiseks vajaliku tehnika olemasolu kujundavad hooldajate pühendumust?

Uurimisküsimuse 1.1 puhul näitasid tulemused, et toetused, reeglid ja majandamiseks vajaliku tehnika olemasolu olid olulised et puisniite järjepidevalt hooldada. Hooldamist mõjutasid toetuste piisavus, sobiva tehnika olemasolu, tööjõu kättesaadavus, ligipääs alale ning reeglite ja kontrollisüsteemi hallatavus. Seda toetab ka varasem kirjandus, mille järgi poollooduslike koosluste hooldamist käsitletakse majanduslike, praktiliste ja haldustingimuste koosmõjus. Holm et al. (2019) on välja toonud, et ligipääsuprobleemid, sobiva tehnika puudumine või tehnika amortiseerumine ja tööjõupuudus võivad piirata poollooduslike koosluste hooldamist. Sarnased probleemid ilmnevad ka pärandniitude tegevuskavas, kus rõhutatakse ligipääsetavuse ja investeerimisvõimaluste suurendamise olulisust (Keskkonnaamet, 2021).

Nende praktiliste eelduste seas osutus kirjanduses eriti oluliseks ka tööjõu jätkumise küsimus, sest ei mõjuta ainult hooldustööde tegemist käesoleval hetkel, vaid ka hoolduse jätkumist pikemas ajaperspektiivis. Puisniitude hooldusest väljalangemist on põhjendatud maapiirkondade tühjenemisest tingitud tööjõupuuduse ja hooldajate vananemisega kui ka võimetusega sobilikku tööjõudu piirkondade vahel jagada (Holm et al., 2019; Nishizawa et al., 2024; Gorris et al., 2025; Neemre, 2025).

Kui tööjõud, tehnika ja ligipääs määravad hoolduse praktilise teostatavuse, siis toetused kujundavad ka seda, kas hooldaja saab neid eeldusi üldse luua või pikema aja jooksul säilitada. Toetuste küsimuses täpsustavad minu töö tulemused varasemas kirjanduses kirjeldatud seost. Holm et al. (2019) ja Kasari-Toussaint et al. (2026) on näidanud, et toetused on poollooduslike koosluste hooldamisel oluline jätkamist mõjutav tegur. Gorris et al. (2025) käsitlevad poollooduslike rohumaade kaitse ja taastamise ühe keskse väljakutsena majanduslikku tasuvust

ning poliitikate sobivust kohalike majandamise oludega. Minu tööst selgus, et just toetused võimaldasid alustada hooldust, taastamistöid ette võtta, hoolduspinda laiendada, tehnikat soetada ning tegevusi pikaajaliselt kavandada. Seetõttu võib toetusi käsitleda mitte ainult kulude osalise katmise vahendina, vaid ka tingimusena, mis aitab hooldajal tegevust käima lükata ja hinnata, kas puisniidu hooldamine on pikemas ajaperspektiivis realistlik.

Kuigi toetused võimaldavad hooldust alustada, laiendada ja pikaajaliselt kavandada, vormis hooldajate kogemust ka toetustega kaasnev nõuete, kontrolli ja sanktsioonide süsteem - kontrolli ja sanktsioonidega kaasneb tunne, et hooldajat koheldakse ebaõiglaselt ja looduslikud tingimused pole olulised (Holm et al., 2019). Gorris et al. (2025) toovad samuti esile, et poollooduslike alade majandamisel võivad probleeme põhjustada reeglite sobimatus tegelike majandamise oludega ja suur halduskoormus. Ka minu tööst selgus, et hooldajad peavad reegleid ja kontrolli küll vajalikuks, aga paindumatuteks ja kohalikke olusid mitte arvestavaks. Sellised kogemused võivad vähendada hooldajate kindlustunnet, sest nendega kaasnev halduskoormus võib lisada hooldusele täiendava töö- ja ajakulu.

Lisaks otsestele hoolduskuludele, nõuetele ja kontrollile ilmnes intervjuudes ka laiem ebakindlus hoolduse majanduslike tagajärgede suhtes. Kaks hooldajat tõid välja tähelepanuväärse mure, et hästi hooldatud ala võib hiljem hooldajale rohkem maksma minna, kui hoolduse tulemusel paraneb ligipääs või ala seisund ning uuel rendiperioodil rent tõuseb. Selle ohu on oma aruandes välja toonud ka Holm et al. (2019). Hoolduse jätkumine võib seega sõltuda ka kaudsematest majanduslikest riskidest.

Intervjuudes ja kirjanduses esile tulnud suur halduskoormus ja keeruline toetussüsteem viitavad ka sellele, et hoolduse tegelik kulu on suurem kui ainult füüsilise hooldustöö maksumus. Taotlemisele, aruandlusele, nõuete tõlgendamisele, ametkondadega suhtlemisele ja kontrollideks valmistumisele kuluv aeg väljendub hooldaja jaoks reaalse kuluna. Whitten & Coggan (2016) käsitlevad selliseid kulusid põllumajandus-keskkonnaskeemide tehingukuludena, rõhutades, et lisaks otsestele kuludele kaasnevad skeemides osalemisega ka kulud info kogumisele, lepingutele, seirele ja nõuetele vastavuse kontrollile.

Minu töö tulemused viitavad, et puisniitude hoolduse praktilist ja majanduslikku mõttekust mõjutab ka hoolduse käigus tekkiva biomassi edasised kasutusvõimalused. Kui hein, puit või muu biomass ei leia kasutust, jääb hooldus hooldaja jaoks peamiselt kuluks ja töökoormuseks. Intervjuudes tuli esile mure olukordade pärast, kus hooldajal endal ei ole heinaga midagi teha, puudub vajalik tehnika heina tegemiseks või äraveoks ning senine lahendus põhineb rendil või koostööl. Kui hooldus sõltub vaid ühest ebakindlast koostööpartnerist, rendivõimalusest või tehnilisest lahendusest, võib selle kadumine muuta hooldusmudeli haavatavaks. Eelnev on

probleemina välja toodud ka Pärandniitude tegevuskavas, kus ühe eesmärgina on seatud koostöövõrgustiku loomine piirkondadesse kus heina ja muu biomassi majandamine on probleem (Keskkonnaamet, 2021). Puisniidult kogutud heinal võib olla laiem kasutus ka bioenergia tootmises, eriti biogaasi toormena. Heinsoo et al. (2010) kohaselt on biomassi kasutamine keeruline, sest tegelik kasutuspotentsiaal sõltub ka ligipääsust, teekonna pikkusest, hoolduse keerukusest ja sobiva töötlemisviisi olemasolust.

4.1.2 Millist rolli mängivad kultuurilised ja sotsiaalsed tegurid puisniitude hoolduse järjepidevuses?

Tulemused viitavad, et kultuurilised ja sotsiaalsed tegurid toetavad puisniitude hoolduse järjepidevust eelkõige tähenduse andmise kaudu. Need tegurid ei mõjutanud hoolduist ainult praktilise tegevusena, vaid kujundasid seda, millist väärtust hooldajad puisniidule, selle taastamisele ja hooldamisele omistasid. Birge & Herzon (2014) näitavad Soome traditsiooniliste poollooduslike koosluste näitel, et selliste alade hooldamist ei saa mõista ainult põllumajandusliku või üldse majandusliku tegevusena, sest kultuurilised, ajaloolised, esteetilised ja ökoloogilised väärtused on selles niivõrd olulised.

Kultuurilistest teguritest on tähtsad perekondlikud ja kohapõhised seosed. Varasemates uuringutes on neid kirjeldatud põllumajandusmaastike kultuuriliste ja kogemustel põhineva tähenduse kaudu. Maa eest hoolitsemine, looduse tunnetamine, “oma paiga” hoidmise soov, kuuluvustunne, eluviis ja tähenduslik töö võivad kõik kujundada inimese seotust maastikuga (Quinn & Halfacre, 2014; Pérez-Ramírez et al., 2019; Rajala et al., 2020). Puisniitude kontekstis aitab eelnev selgitada, miks mõni ala võibolla seotud sügavama tähendusega ja ajendada taastamist või hooldust just neil aladel. Ka Rouet-Leduc et al. (2024) Euroopa kestliku karjatamise uuringust ilmnes, et maakasutajate soovi jätkata võivad tugevdada huvi looduskaitse vastu, austus varasemate põlvkondade töö vastu ja tunne, et hooldus seob neid kohaliku kogukonna ja maastikuga. Mõni hooldaja määratles end eeskätt puisniidu hoidjana. Ka Lokhorst et al. (2014) leidsid, et tegevus looduse heaks on püsivam siis, kui inimene näeb seda osana sellest, kes ta on. Hooldus ulatub kaugemale lihtsalt majandustegevusest ja tööülesannetest. Kokkuvõtvalt: puisniidu hooldamine jätkub tõenäolisemalt, kui hooldaja tajub ala isiklikult tähenduslikuna, näeb end selle pärandi ja varasemate põlvkondade töö hoidjana ja tunneb, et tal on ka tegelikult võimalik seda ala hooldada.

Esteetilised ja emotsionaalsed tegurid toetavad hoolduse järjepidevust pühendumuse kaudu. Hooldatud puisniit suurendab hooldajate hea- ja rahulolu, pakub rõõmu ja võimaldab tunda

uhkust tehtud töö üle. Hooldaja kogeb oma tööd selle kaudu vajaliku ja isiklikult väärtuslikuna. Ka näiteks Kasari-Toussaint et al. (2026) on leidnud, et hooldajate on tähtsad soov loodust kaitsta, sellest tööst saadav rahulolu, peretraditsioonid ning alade ilu ja loodusväärtus. Birge ja Herzon (2014) leidsid, et soov säilitada avatud maastikke oli hooldamise peamine motivaator. Hoolduse jätkumist mõjutavad majanduslikud ja praktilised eeltingimused ning hooldaja väärtused, hoiakud ja pühendumus, mis toetavad eeltingimusi. Majanduslik toimetulek või vajadus heina järele on tähtsad, kuid isiklikud tegurid, nagu loodusega seostuv identiteet, vastutustunne ja kogemus, et tehtav töö on vajalik, aitavad kaasa.

Kui kultuurilised tegurid seostusid eelkõige paiga, pärandi, identiteedi ja isikliku tähendusega, siis sotsiaalsed tegurid tuli esile puisniidu kui jagatud ruumi kaudu. Kui teised inimesed alal käisid, seda märkasid või hooldajale positiivset tagasisidet andsid, kinnitas see hooldajale, et tema töö läheb korda ka teistele. Selline nähtavus ja tunnustus võivad suurendada hooldaja rahulolu ning tugevdada tunnet, et puisniidu hooldus ei ole ainult isiklik tegevus, vaid panus laiemasse kogukondlikku ja avalikku hüvesse. Holm et al. (2019) leidsid, et ligikaudu 50% küsitletud taastajatest ja üle 30% hooldajatest soovisid poollooduslike koosluste majandajate avalikku tunnustamist. Ka minu küsitletud hooldajad leidsid, et hooldatud puisniit pakub väärtusi ja hüvesid laiemale ühiskonnale, mitte ainult maaomanikule või hooldajale endale. See aitab tõlgendada, miks teiste inimeste huvi, külastused ja positiivne tagasiside võivad hooldajale olulised olla.

Samas rõhutavad Plieninger et al. (2015), et kultuuriväärtused ei ole alati üheselt positiivsed, sest erinevate osapoolte ootused ja kasutusviisid võivad tekitada konflikte või vajada kompromisse. Külastatavus ja ala jagatud kasutus võivad kaasa tuua ka häiringuid, lisatööd või pahameelt, kui ala kahjustatakse. Kui hooldaja tajub, et tema töö tulemust ei austata, võib see vähendada rõõmu ja rahulolu ning nõrgendada tunnet, et hooldamine on teiste jaoks oluline. Ka Pellaton et al. (2022) järgi võib kasvav nõudlus looduses puhkamise järele suurendada külastaja heaolu, kuid samal ajal kasvatada survet ökosüsteemile ja selle teenustele. Ka minu töö näitab, et puisniidu külastatavus võib hooldajate jaoks olla kahetine. Ühelt poolt suureneb ala nähtavus, teisalt võib see kaasa tuua häiringuid ja lisatööd. Sellest vaatenurgast võivad õppepäevad ja külastused aidata hooldajatel oma tööd ja teadmisi nähtavaks teha, kasvatada kogemustevahetust hooldajate võrgustikus ja suurendada teiste inimeste teadmisi puisniitude väärtuse kohta (Leung et al., 2018; Keskkonnaamet, 2021).

Õppepäevad, väljasõidud ja koolitused ei anna ainult tehnilisi teadmisi külastajatele, vaid suurendavad ka hooldajate enda pühendumust ja kuuluvustunnet. Kui hooldaja mõistab paremini, miks ja kuidas konkreetseid hooldustegevusi teha, on tal lihtsam hooldust planeerida,

tegevusi oma võimalustega sobitada ja hooldusega pikemas perspektiivis jätkata. Pärandniitude tegevuskavas rõhutatakse, et hooldamis- ja taastamismeetmete koolitused peaksid aitama selgitada hooldusnõudeid, tutvustama tehnilisi lahendusi ning otsida konkreetse ala kaitseväärtusi ja liike toetavaid hooldusvõtteid (Keskkonnaamet, 2021). Samuti tuuakse tegevuskavas esile niitude nõustamissüsteemi loomise ja rakendamise vajadus, sest paremad teadmised ja maaomanike personaalne nõustamine on eeldus, et huvi niitude majandamise vastu kasvaks (*Ibid.*).

4.1.3 Millised on puisniitudelt tulu teenimise mudelid?

Uurimisküsimuse 1.3 vastusena saab öelda, et puisniitudelt tulu teenimine ei põhine enamasti ühtsel ja iseseisval ärimudelil, vaid paigutub mõne teise majandustegevuse sisse (nt teravilja tootmine vm). Saadused, mida hooldatavalt alalt saadakse ja täiendavad teenused (turism) on hooldajate lõikes mitmekesised. Minu intervjuueeritavad jagunevad 5 rühma, millest kõik olid esindatud kõigis 3 intervjuudest välja tulnud majandusmudelitest.

Puisniit laiema majandustegevuse (põllumajandus, loomakasvatus, metsandus või kalandus) osana tuli intervjuudes esile peamiselt keskmiste loomapidajate, suurte ettevõtjatest loomapidajate ja suurte ettevõtjatest hooldajatega. Väikeste majandajate puhul oli muid tuluallikaid vähem ja puisniidu hoolduse jätkumist näis toetavat eelkõige isiklik pühendumus. See viitab, et puisniitu on keeruline käsitleda iseseisva ja piisavalt tulusa majandusmudelina. Gorris et al. (2025) rõhutavad, et poollooduslike alade majandamine võib olla keeruline olukorras, kus karjatamine ja heinavarumine üksi ei tooda kasumit. LIFE-IP andmetest tuleb välja, et puisniidu hooldajad ja omanikud hooldavad suurema tõenäosusega ka teisi niite, mis toetab mõtet, et puisniidu hooldus seostub sageli laiema majandamismudeliga (Neemre, 2025). Lisaks näitab ka seda, et väikesed majandajad võivad vajada lisatuge selleks, et puisniitudele parem majandamismudel leida.

Otsesemad tuluallikad olid näiteks heina, puidu või hakke müük ja kasutus, kuid need sõltusid sellest, kas maaomanik lubas hooldajal biomassi kasutada või müüa. Minu intervjuueeritavad said kõige sagedamini lisatulu heina, puidu ja hakke kasutusest või müügist. Gruppide lõikes oli selline majandamismudel enim kasutusel suurte ettevõtjatest hooldajate ja loomapidajate ning keskmiste loomapidajate gruppides. Biomassi müük eeldab, et hooldajal on selge õigus neid saaduseid kasutada või võõrandada (Asjaõigusseadus, 2026; Metsaseadus, 2026). Kui maaomanik on ise taastaja, siis raiutud puidu müük võib olla võimalik, kuid Natura 2000 alal võivad puidu turustamist piirata lisaks kaitsekorrale ja raie seaduslikkuse tõendamisele ka

ostjate sertifitseerimis- ja hoolsuskohustuse nõuded, mille tõttu võivad puiduostjad sellise päritoluga materjali vältida (Asjaõigusseadus, 2026; Looduskaitseadus, 2026; Metsaseadus, 2026; FSC Estonia, n.d.). Varasemad uuringud Eesti poollooduslike koosluste kohta näitavad samuti, et majandamise majanduslik elujõulisus sõltub maa rendisuhetest, maaomanikega koostööst ja pikaajalise kasutuskindluse olemasolust (Kasari-Toussaint et al., 2026). Puisniitudel võib küll tekkida müügiks sobivaid saadusi, kuid neist saadav lisatulu ei ole kõigile hooldajatele võrdselt kättesaadav.

Teenuspõhised võimalused, nagu turism, loodusharidus ja elamusteenused, ei olnud kõigis gruppides selgelt välja kujunenud, kuid intervjuudes mainiti neid kõiki kas tulevase plaani või juba kasutusel oleva tegevusena. Gruppide lõikes erines eelkõige, kui kaugele oli turismi ja kogemusteenuseid arendatud. Keskmiste loomapidajate ja suurte ettevõtjatest loomapidajate gruppides oli tegemist juba väljatöötatud ja elluviidava mudeliga. Väikeste majandajate puhul jäi külastus- ja elamusteenuste arendamine veel enamasti ideeks. Seega viitavad tulemused sellele, et puisniite nähakse võimaliku elamusteenuste ja loodusturismi pakkumise kohana ning osa hooldajatest on huvitatud selliste tegevuste arendamisest. Seda toetab ka (Hog, 2017) alvarite taastamise näitel, et taastatud alad võivad muutuda ligipääsetavamaks ja visuaalselt atraktiivsemaks ning taastamistöõde käigus võivad esile tulla ajaloolised objektid, mida saab külastajatele tutvustada. Pellaton et al. (2022) ja Kasari-Toussaint et al. (2026), toovad välja, et põllumajandus-keskkonnapoliitika peaks ka senisest enam arvestama rohumaade kultuurihüvedega, sealhulgas virgestuse ja maastiku ilu võimalustega, mis võivad toetada turismi ja elamusteenuste arendamist.

Minu analüüs näitab, et puisniidu hooldus toimib majanduslikult kindlamalt siis, kui hooldus on seotud teiste tegevuste, toetuste või lisatulu toovate toodete ja teenustega. LIFE Connecting Meadows projekti aruanne ja Kalle et al. (2025) mõlemad on järeldanud, et poollooduslike koosluste hooldus ei ole üksi piisavalt tugev tulu teenimise mudel ning toetuseta ei pruugi hooldus olla majandajatele majanduslikult mõistlik (Kadulin & Tali, 2025). Waldén & Lindborg (2018) leiavad, et põllumajandustoodangu müügist saadav kõrvaltulu toetab majandamise elujõulisust ja võib aidata kaasa hoolduse jätkumisele.

Kuna puisniitude hooldus on töömahukas ja tulu sõltub paljudest teguritest, on ootuspärane, et teised tuluteenimise võimalused ei ole tugevalt areneda jõudnud. Tulu teenimist piiravad nii tootmismahud, ligipääs saadustele, omandisuhted ja kas hooldajal on olemas laiem majandustegevus, millega puisniit siduda. Samas ei tähenda see, et puisniitudel puuduks majanduslik potentsiaal. Pigem näitavad tulemused, et seda potentsiaali ei saa otsida ainult tavapärasest põllumajandustootmisest. Edu võivad tuua sellised mudelid, mis seovad puisniidu

ökoloogilise ja kultuuriväärtuse toodete, teenuste ja kohaliku ettevõtlusega. Pärandniitude tegevuskava toetab seda mõtet, rõhutades, et pikaajaline hooldus eeldab lisaks toetustele ka kohalike talunike tegevuse soodustamist ning pärandniitudelt pärit toodangu turustusvõimaluste arendamist (Keskkonnaamet, 2021). Probleem on oluline ka väiksemate loomapidajate ja majandajate gruppides, kelle jaoks on raskem leida sobivat tuluteenimise mudelit. Üks võimalik arengusuund on puisniitude hüvede ühine tutvustamine ja turundamine. Kui teadmised puisniitude hüvedest kasvavad, võib suurened ka valmisolek maksta nendega seotud toodete, teenuste või hoolduse eest.

4.1.4 Millised on peamised tegurid, mis suunavad puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata?

Esimese uurimisküsimuse eesmärk oli selgitada, millised tegurid kujundavad puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata. Puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata kujundavad praktiliste, majanduslike, kultuuriliste ja sotsiaalsete tegurite koostoimimine ühtse süsteemina. Hoolduse jätkumise eelduseks on, et toetused aitavad katta hoolduse kulusid ning hooldajal on olemas sobivad töötingimused, tehnika ja ligipääs alale. Olulised on ka tähenduslikud tegurid nagu kohatunnetus, pärandi hoidmine ja kogukonna tunnustus. Samas võivad soovi ja võimalust jätkata nõrgestada halduskoormus, paindumatud reeglid, kulude vähene ettenustatavus, avaliku kasutusega kaasnevad häiringud ja piiratud võimalused puisniidult tulu teenida.

Nende tulemuste põhjal saab järeldada, et puisniitude hoolduse jätkumine sõltub tähenduslikkuse ja teostatavuse kokkulangemisest. Hooldajal peab olema põhjus hooldada, kuid sellest üksi ei piisa, hooldus peab olema ka praktiliselt võimalik, halduslikult toetatud ja majanduslikult talutav. Kui üks neist tasanditest nõrgeneb, muutub ka hoolduse jätkumine ebakindlaks. Birge & Herzon (2014) järeldasid, et talupidajate motivatsioon on mitmekihiline ja sageli seotud avatud maastiku, kultuuripärandi, esteetilise väärtuse, isikliku vastutustunde ja looduskaitsega. Waldén & Lindborg (2018) näitavad, et isegi kui taastamine on ökoloogiliselt edukas ja hooldajad väärtustavad ala, võib hooldus katkeda madala kasumlikkuse, toetuste ebakindluse, nõustamise puudumise, kontrollisüsteemi jäikuse või järelkasvu puudumise tõttu. Ka minu tulemus on, et hooldajate jaoks on oluline nende tegurite üheaegne olemasolu ja koos toimimine.

Ka Holm et al. (2019) arvutuste järgi ei ole poollooduslike koosluste hooldamine toetusteta ühegi niidutüübi puhul majanduslikult tasuv. Isegi kui hooldaja saab toetusi, ei jõua kolmandik

neist katta oma kulusid, puisniitude puhul on see eriti sage - pooled küsitletutest leidsid, et nende niitude majandamine ei ole tulus (*Ibid.*). Kuna toetuste määrad on vahepeal muutunud, ei saa neid tulemusi otseselt tänasesse olukorda üle kanda. Muutunud on aga ka sisendhinnad, tööjõukulud ja üldine hinnatase. Siiski on aruanne oluline võrdluspunkt, sest viitab, et poollooduslike alade hooldus võib olla majanduslikult väga haavatav ka toetuste olemasolul. Minu töö intervjuudest ei ilmnenu, et puisniitude hooldus põhineks tugeval iseseisval tulumudelil. Pigem näitasid tulemused, et puisniitude majandamine sobib paremini juba toimuvasse suuremasse majandamismudelisse. Seda toetab ka Birge & Herzon (2014) artikkel, mis näitas, et ettevõtjatest hooldajatel oli suurem potentsiaal võtta hooldusse uusi alasid ning majandada suuremaid poollooduslike koosluste pindalasid. See aitab paremini mõista, et puisniitude ala suurendamiseks peab majandamine motiveerima eeskätt ettevõtjaid, sest neil on võime suurendada hooldatavate alade pindala. Tulus majandusmudel võib tuua juurde uusi hooldajaid. See ei tähenda, et väikeste majandajate roll oleks vähem oluline. Pigem viitavad tulemused, et eri tüüpi hooldajad panustavad puisniitude püsimisse erinevalt. Suurematel majandajatel võib olla parem võimekus hooldatava pindala suurendamiseks, samas kui väiksemate hooldajate roll võib seisneda eelkõige kohapõhise järjepidevuse, pärandimälu ja traditsiooniliste hoolduspraktikate hoidmises.

4.2 Peamised väljakutsed, mis innustavad või sunnivad puisniitude hooldajaid oma tegevuses muutusi tegema

Teise uurimisküsimuse eesmärk oli selgitada, millised väljakutsed innustavad või sunnivad puisniitude hooldajaid oma tegevuses muutusi tegema. Selle põhjal võib järeldada, et puisniitude hoolduspraktika ei ole ainult hooldaja teadlik valik, vaid kujuneb soovitud hoolduse ja praktiliste võimaluste vahelise kompromissina. Osa hooldajaid püüab säilitada puisniitude omast struktuuri, liigirikkust ja traditsioonilist hooldusviisi, kuid tegelikud töövõtted sõltuvad sageli ilmast, ala omadustest, tehnika sobivusest, tööjõust, kuludest ja haldusnõuetest.

Kasari-Toussaint et al. (2026) käsitlevad madalat kulutõhusust, eritehnika kõrgeid kulusid, keerulist maastikku, halba ligipääsu ja töömahukat majandamist poollooduslike koosluste hooldamise peamiste takistustena. Sarnased tegurid tulid esile ka selles töös, hooldajate otsuseid suunasid nii ala füüsilised omadused kui ka hoolduse tegemiseks vajalikud ressursid. Alade eraldatud paiknemine võib hoolduse praktilist koormust suurendada ka Nishizawa et al. (2024) järgi. Sellele lisanduvad reeglid ja haldussüsteem, mis võivad samuti hoolduspraktikat muuta. Jäigad hooldusnõuded võivad piirata hooldaja võimalust valida konkreetsele alale ja

aastale sobivaim tööaeg või töövõte. Kasari-Toussaint et al. (2026) rõhutavad, et paindumatud nõuded, mis ei arvesta kohapõhiseid tingimusi, aastatevahelist varieeruvust ja elustikurühmade vajaduste eripärasid, on poollooduslike rohumaade majandamisel suur probleem. Seda pinget konkreetsele alale sobiva hoolduse ja toetussüsteemi nõuete vahel on käsitletud ka varasemas kirjanduses. Dahlström et al. (2013) näitavad Rumeenia traditsiooniliste heinamaade näitel, et toetuskõlblikkuse nõuded võivad küll toetada mõningaid traditsioonilisi töövõtteid, kuid samal ajal välistada teisi kohalikes oludes praktilisi või ökoloogiliselt vajalikke praktikaid. Kui toetuste tingimused ei arvesta piisavalt kohalikke olusid, võivad need suunata hooldust viisil, mis ei lange täielikult kokku hooldaja enda arusaamaga sobivast või ökoloogiliselt põhjendatud töövõttest. McGinlay et al. (2016) on leidnud, et kui soov hooldada võib lähtuda soovist säilitada ajaloolist töövõtet või looduskaitse väärtust, siis tegelik tööaeg sõltub ilmast, üleujutusest, heina kvaliteedist ja tööde praktilisest ajastamisest. Ka minu intervjueeritavad soovisid säilitada puisniidu struktuuri ja liigirikkust, kuid pidid selle sobitama liigniiskete tingimuste, niitmistähtaegade, heina kasutusvõimaluste, sobiva tehnika olemasolu ja kättesaadavusega ning vajaliku tööjõu olemasoluga. Sama pinge ilmnes ka puisniitude hooldajate puhul: soov säilitada puisniidu struktuuri ja liigirikkust tuli sobitada liigniiskuse, niitmistähtaegade, heina kasutusvõimaluste, sobiva tehnika kättesaadavuse ning käsitsi tööks või järelhoolduseks vajaliku tööjõu olemasoluga.

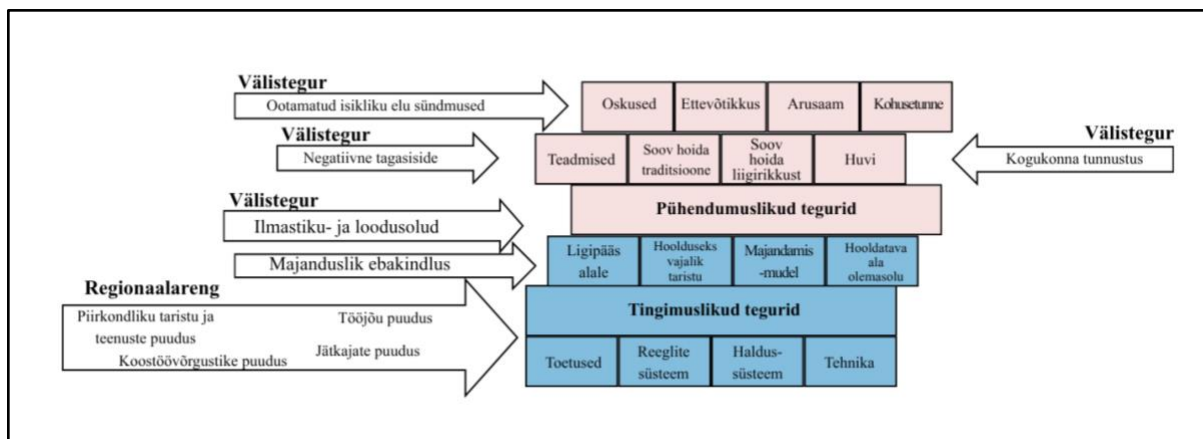
Puisniitude puhul muudab soovitud hoolduse ja praktiliste võimaluste sobitamise keerukamaks koosluse struktuuriline eripära. Puisniidud ei ole avatud ja ühtlased niidud, vaid puudega ja kohati keerulise ligipääsuga kooslused, mistõttu ei saa neid hooldada samamoodi nagu lagedaid niite. Ka LIFE-IP projekti raames kogutud avaldamata andmed näitavad, et puisniidu majandajad kasutavad võrreldes teiste niidumajandajatega mitmekesisemaid töövõtteid (Neemre, 2025).

Kokkuvõttes võib järeldada, et puisniitude hoolduspraktika muutusi kujundavad nii hooldajate väärtuspõhised eesmärgid kui ka praktilised ja halduslikud piirangud. Hooldajad võivad soovida säilitada puisniidule omast struktuuri, liigirikkust ja traditsioonilist tööviisi, kuid nende võimalusi mõjutavad ala seisund, ilmastik, tehnika, tööjõud, kulud ja hooldusnõuded. Seetõttu võiks puisniitude hoolduse toetamine liikuda senisest enam mudeli poole, mis arvestab nii hoolduse tulemust kui ka ala hooldamise tegelikku raskust. Tähendab, et toetused ei lähtuks ainult etteantud tegevustest, vaid ka kohapõhistest tingimustest, näiteks ligipääsust, niiskusest, töömahust ja vajaliku käsitsitöö osakaalust. Selline lähenemine annaks hooldajale suurema võimaluse valida konkreetsele alale ja aastale sobivaim töövõte.

4.3 Kontseptuaalse mudeli loomine

Kahele eelmisele uurimisküsimusele vastamiseks lõin puisniitude hoolduse jätkumist kujundavate tegurite mudeli (Joonis 9). Kontseptuaalne mudel põhineb intervjuude analüüsil ja näitab, et hooldajate pühendumus ja otsus hooldusega jätkata ei kujune üksikute tegurite mõjul, vaid mitme omavahel seotud teguri süsteemis. Loodud kontseptuaalse mudeli eesmärk on koondada intervjuudest esile tulnud tegurid tervikuks ja näidata, kuidas need moodustavad hooldusega jätkamist mõjutava süsteemi. Joonisel on tingimuslikud tegurid käsitletud hoolduse praktiliste eeltingimustena, kui puudub näiteks vajalik tehnika, ligipääs, toetused või hoolduseks sobiv taristu, ei pruugi hooldus olla teostatav isegi siis, kui hooldajal on selleks soov olemas. Pühendumuslikud tegurid, nagu huvi, teadmised, oskused, kohusetunne ning soov hoida traditsioone ja liigirikkust, annavad hooldusele tähenduse ning suunavad seda, miks ja kuidas hooldaja puisniitu hooldab. Neid tegureid mõjutavad omakorda välistegurid ja regionaalareng. Regionaalarengu probleemid avaldavad survet eelkõige tingimuslikele teguritele, näiteks tööjõu, teenuste, taristu, koostöövõrgustike ja jätkajate olemasolule. Välistegurid võivad mõjutada nii pühendumuslikke kui ka tingimuslikke tegureid ja nende mõju võib olla nii toetav kui ka takistav.

Loodud mudel on kooskõlas varasema kirjandusega, mille järgi hoolduse jätkumist ei saa seletada ainult toetuste, reeglite või praktiliste võimalustega, vaid arvestada tuleb ka hooldajate tähenduslike tegureid nagu väärtused ja identiteet. Bopp et al. (2019) järeldused seostuvad loodud mudeli põhimõttega, sest nende järgi mõjutavad kestlike põllumajanduspraktikate kasutuselevõttu nii välised majanduslikud stiimulid kui ka tootjate sisemine motivatsioon. McGinlay et al. (2017) artiklist tuleb välja, et kõrge loodusväärtusega rohumaa hooldamist kujundavad korraga hooldajate arusaam rohumaa väärtusest ja tähendusest, majanduslikud stiimulid ja piirangud ning laiemad regionaalsed muutused, näiteks sobivate majandajate vähesus ja kohaliku põllumajanduskogukonna nõrgenemine. Stenseke (2006) toob esile regionaalarengu mõju poollooduslike koosluste säilimisele, käsitledes neid kohaliku konteksti, sotsiaalse korralduse, teadmiste ja väärtussüsteemide kaudu. Autor rõhutab, et piirkondlike erinevuste mõistmine on oluline selleks, et kujundada paindlikumaid ja kohalikku olukorda arvestavaid meetmeid, mis toetaksid poollooduslike koosluste säilimist (*Ibid.*). Kasari-Toussaint et al. (2026) järeldused on kooskõlas loodud mudeli süsteemse käsitlemisega, sest Eesti poollooduslike koosluste majandajate uuring näitab, et hoolduse jätkumist kujundavad samaaegselt väärtuspõhised motivaatorid ja praktilised ning institutsionaalsed piirangud.

Joonis 9. Puisniitude hoolduse jätkumist kujundavate tegurite kontseptuaalne mudel intervjuueeritud hooldajate põhjal.

4.4 Eelnevat kaht küsimust arvesse võttes kujundatud poliitikasoovitused

Kolmanda uurimisküsimuse eesmärk oli kujundada poliitikasoovitusi, mis arvestaksid eri teguritega, millest puisniitude hoolduse jätkumine sõltub. Tulemuste põhjal ei piisa ainult toetuse määra või hooldusnõuete muutmisest, vaid vaja on terviklikumat süsteemi, mis toetab hooldajat praktiliste tööde tegemisel, ökoloogiliste eesmärkide saavutamisel ja puisniitude avalike hüvede hoidmisel.

Vajadust siduda poliitikasoovitused hoolduse tegelike tingimustega toetab ka varasem kirjandus. Dessart et al. (2019) järgi aitab tootjate käitumist mõjutavate tegurite arvestamine kujundada tõhusamaid põllumajandus-keskkonnapoliitika. Shipley et al. (2024) rõhutavad, et poollooduslike koosluste hülgamist või intensiivistumist mõjutavaid sotsiaalmajanduslikke tegureid tuleks poliitikameetmete kujundamisel arvesse võtta. Seetõttu keskenduvad järgnevad soovitused sellele, kuidas toetada puisniitude hooldust viisil, mis arvestab nii kaitse-eesmärke kui ka hoolduse kohapealseid tingimusi.

Kuigi hooldajaskonna vananemine ei tulnud intervjuudes esile otsese takistusena, tuleb seda poliitikasoovituste kujundamisel käsitleda kirjandusest tuleneva taustariskina. McGinlay et al. (2017) näitavad, et kõrge loodusväärtusega rohumaa hooldus satub ohtu, kui sobivaid majandajaid on raske leida ja hoida. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika teine samm keskendub maaelu arengule ning hõlmab muu hulgas noorte põllumajandustootjate järelkasvu toetamist eraldi eesmärgina, rõhutades vajadust muuta valdkond noorte jaoks atraktiivsemaks ja toetada kestlikku äritegevust maapiirkondades (Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, 2026). Loodud mudelit saab kasutada ka selle hindamiseks, milliseid tingimuslikke ja

pühendumuslikke tegureid tuleks tugevdada, et uutel hooldajatel oleks võimalik puisniitude hooldusega tegelema asuda.

1. Soovitan puisniitude toetussüsteemi muuta paindlikumaks ja osaliselt tulemuspõhiseks. Mis tähendab, et toetuse keskmes ei pea olema ainult etteantud töövõtete ja tähtaegade järgimine ehk tegevuspõhine mudel, vaid ka soovitud ökoloogilise seisundi saavutamine ning hooldajale suurema otsustusruumi andmine konkreetsele alale sobiva hooldusviisi valimiseks. Minu töö tulemused toetavad sellist soovitusi, sest intervjuudes tuli esile, et hooldajatele põhjustas probleeme see, kui nõuded, tähtajad ja kontrollimise põhimõtted ei arvestanud kohalikke olusid. Puisniitude hooldus sõltus ala seisundist, ilmastikust, tööde ajastamisest, tehnika sobivusest ja hooldaja praktilistest võimalustest, mistõttu ei pruugi ühetaoline tegevuspõhine süsteem alati toetada konkreetse ala jaoks sobivaimat hooldust. Samas näitasid tulemused ka seda, et hooldajad ei tegutsenud ainult toetuse või nõude tõttu. Osa neist põhjendab seda pärandi, traditsiooni ja varasemate põlvkondade töö jätkamisega. Holm et al (2019), Gorris et al. (2025) ja Kasari-Toussaint et al. (2026) leiavad, et poollooduslike koosluste hoolduse toetussüsteem peab muutuma paindlikuks ja kohapõhiseks. Herzon et al. (2018) järgi võib tulemuspõhine lähenemine anda hooldajale suurema otsustusruumi, sest tasu seotakse kontrollitava ökoloogilise tulemusega, mitte ainult etteantud töövõtete järgimisega. Fleury et al. (2015) lisavad, et tulemuspõhine lähenemine võib suurendada hooldaja tegutsemisvabadust, tunnustada tema praktilisi teadmisi ja siduda teda tugevamalt elurikkuse hoidmise eesmärkidega. Selline lähenemine eeldab kontrolli kõrval ka tugevamat nõustamist. Seda, et tugevam nõustamisvõimalus tulemuspõhistes skeemides on oluline, rõhutavad nii pärandiitude tegevuskava kui Hagemann et al., (2025) (Keskkonnaamet, 2021). Tulemuspõhine toetus võib olla põhimõtteliselt õiglasem, sest premeerib saavutatud ökoloogilist tulemust, mitte ainult tegevuse tegemist. Samas eeldab see hooldajalt teadmisi, seiret, kohapõhist otsustamist ja sageli ka tugevat nõustamisvõrgustikku. (Hagemann et al., 2025) rõhutavad, et tulemuspõhiste skeemide kasutuselevõttu võivad ohustada tulemustega seotud seire ebakindlus ja risk toetusest ilma jääda. Tulemuspõhine toetus võib töötada paremini seal, kus on olemas nõustajad, kogemused ja tugivõrgustik. Kui mõnes piirkonnas on puisniite vähe või hooldajaid vähe, võib ka sellist tuge olla vähem. Tulemuspõhine toetus võib suurendada ebavõrdsust sellisel kujul, et väiksematel või piiratud kapitaliga hooldajatel on raskem kanda kulusid, mida tulemuse saavutamiseks on vaja teha

(Clist&Verschoor, 2014). Kui vaadata tulemuspõhist toetussüsteemi minu töös loodud mudeli ja varasema kirjanduse valguses, ei ole selle mõju hoolduse jätkumisele üheselt positiivne ega negatiivne. Tingimuslike tegurite puhul võib see parandada nõuete sobivust ala seisundiga, suurendada nõustamise tähtsust ja muuta reegleid paindlikumaks, kuid samal ajal võib tähendada aruandluskoormuse kasvu hooldajale. Pühendumuslike tegurite puhul võib see suurendada hooldaja otsustusõigust, tunnustada tema praktilisi teadmisi ja tugevdada vastutustunnet, sest tasu ei saa etteantud tegevuste järgimise, vaid ka saavutatud ökoloogilise tulemuse eest. Meede tõstab hooldaja professionaalset enesehinnangut ja paisutab uhkust oskusliku majandamise üle. Väliste mõjutegurite puhul võib paindlikum süsteem aidata paremini kohaneda ilmastiku- ja looduslike olude varieeruvusega, sest hooldajal on rohkem võimalust valida konkreetsele aastale ja alale sobivaim töövõte.

2. Teiseks soovitan puisniitude toetust mõtestada selgemalt looduse hüvede ja avalike väärtuste hoidmise toetusena. See ei tähenda tingimata uue toetuse loomist, vaid olemasoleva toetussüsteemi sisulist ümbermõtestamist. Hooldajale makstav tasu võimaldaks lisaks saamata jäänud tulu hüvitamisele väärtustada ka ühiskonnale oluliste hüvede hoidmist. Prangel et al. (2024) näitavad Eesti poollooduslike rohumaade põhjal, et taastamine võib suurendada nii elurikkust kui ka mitmete looduse hüvede pakkumise potentsiaali. ELME2 aruandes rõhutatakse samuti, et looduse tähtsus ei kajastu tavapärasel majandusarvestuses piisavalt ja puisniitude hooldamise laiem väärtus võib jääda varjatuks (Helm et al., 2023). Sellest lähtudes võiks puisniitude hooldust käsitleda rohkem avalike hüvede hoidmisena, mitte ainult majandustegevuse puudujäägi kompenseerimisena.

Intervjuudes tuli esile, et hooldajad ei tajunud puisniite ainult enda isikliku ressursina. Puisniite kasutati ja väärtustati ka laiemalt, näiteks looduses liikumise, pildistamise, liigirikkuse kogemise, loodushariduse, turismi ja pärandmaastike kaudu. Samuti seostasid hooldajad oma tööd sageli pärandi hoidmise, kohusetunde ja teiste inimeste jaoks väärtusliku maastiku säilitamisega. Seetõttu võiks ka puisniitude hooldustoetuse sisuline sõnum ja ülesehitus senisest selgemalt väljendada, et hooldaja ei täida üksnes toetustingimusi, vaid hoiab ühiskonnale olulist maastikku ja selle hüvesid.

Kui vaadata seda soovitusi loodud mudeli raamides, seostub toetuse ümbermõtestamine eelkõige pühendumuslike tegurite, regionaalarengu ja väliste mõjuteguritega. Pühendumuslike tegurite puhul võib looduse hüvede hoidmise rõhutamine tugevdada

hooldaja kohusetunnet, uhkust ja huvi hooldamisega jätkata, sest tööd nähakse ühiskonnale väärtust loova tegevusena, mitte ainult nõuete täitmisena. Regionaalarengu vaates võib selline raamistik suurendada puisniitude väärtuse nähtavust piirkonnas, sest hooldatud puisniit ei ole ainult eraomandis olev maa, vaid osa laiemast loodus- ja kultuuripärandist. Väliste mõjutegurite puhul võib aidata suurendada tunnustust hooldajate tööle, sest avalike hüvede rõhutamine aitab paremini näidata, miks puisniitude hooldus on oluline ka neile inimestele, kes ise maad ei majanda.

3. Kolmandana soovitan arendada puisniitude majandusmudeleid toodete, teenuste ja biomassi väärtusahelate kaudu. Mis ei tähenda, et soovitan toetuste kaotamist või seda, et puisniitude hooldus peaks täielikult ilma toetusteta ise piisavalt tulu teenima. Pigem soovitan toetuste kõrvale arendada lisavõimalusi, mis aitavad kasutada puisniidult saadavat heina, puitu, biomassi, teenuseid ja kultuuriväärtusi. Minu intervjuueeritaval oli raskusi leida rakendust hoolduse käigus tekkivale biomassile. Kui hein, puit või muu biomass ei leia kasutust, jääb hooldus hooldaja jaoks peamiselt kuluks ja lisakoormuseks. Lisatulu võimalused on olemas näiteks heina, puidu, hakke, loomakasvatuse, mee, liha, turismi, majutuse, hobumatkade, loodushariduse ja elamusteenuste kaudu. Võime neid ära kasutada sõltub aga tehnikast, tööjõust, koostööpartneritest, turustamisvõimalustest, teadmistest ja investeeringutest. Pärandniitude tegevuskavas on ühe eesmärgina seatud koostöövõrgustiku loomine piirkondadesse, kus heina ja muu biomassi majandamine on probleem (Keskkonnaamet, 2021). Poollooduslikud rohumaad pakuvad lisaks ökoloogilistele väärtustele ka materiaalseid ja mittemateriaalseid hüvesid, sealhulgas toitu, turismi- ja virgestusvõimalusi, kultuurikogemust ja kohatunnet (Bardgett et al., 2021). Tooted ja teenused on ka viis, kuidas puisniitude väärtus jõuab inimesteni.

Majandusmodelite arendamine mõjutab hoolduse jätkumist mitmel tasandil. Tingimuslike tegurite puhul toetab majandusmodelite arendamine saaduste väärimist, kuid eeldab sobivat tehnikat, investeeringuid ja toimivat logistikat. Kui väärtusahel toimib, võib see omakorda suurendada hooldaja võimalust investeerida tehnikasse ja laiemasse hoolduskorraldusse. Pühendumuslike tegurite puhul suurendab toimiv majandusmodel hooldaja huvi hooldusega jätkata, tugevdab kindlustunnet tuleviku suhtes ja kasvatab teadmisi selle kohta, kuidas arendada puisniiduga seotud teenuseid ning kasutada saadavat biomassi toodetena. Regionaalarengu vaates tugevdab antud soovitus koostöövõrgustike toimimist ja olemasolu ja suurendab

puisniidu saaduste kohalikku kasutust, kuid mõju võib olla piirkonniti ebavõrdne, sest turud, teenused, töajõud ja koostööpartnerid ei ole kõikjal võrdselt kättesaadavad. Sellise majandusmudeli toimimine sõltub mitmetest mudelivälistest teguritest näiteks turu nõudlusest, kogukonna toet ja toimivatest koostöö- ja turustuslahendustest. Nende puudumisel piiravad logistika- ja töajõukulud mudeli rakendamist.

4. Neljas soovitus on luua selge võimalus toetada puisniitude taastamist ja hooldamist ka väljaspool kaitstavaid alasid. See ei tähenda, et toetada tuleks kõiki väljaspool paiknevaid puisniite, vaid eelkõige neid mille taastamine aitab tugevdada olemasolevat hooldusvõrgustikku ja maastikulist sidusust.

Ka intervjueritavad mainisid soovi laiendada hooldust ajaloolistele puisniidualadele või olemasolevate hooldatavate alade läheduses paiknevatele aladele. Holm et al., (2019) ja Helm & Toussaint (2020) rõhutavad, et väärtuslikud kooslused, nende taastamispotentsiaal ja liikide levikuvõimalused ei piirdu kaitstavate alade piiridega. Hetkel ei ole väljaspool kaitstavaid alasid paiknevate puisniitude taastamine ja hilisem hooldus toetuskõlblik. Siiski on mõeldes loodushüvedele ja arvestades hooldajate huvi ja majandamisvõimekust kasulik selliste alade hooldamist toetada.

Puisniitude kaitse ja hoolduse poliitika võiks arvestada ka ajalooliste puisniitude paiknemist, alal säilinud või taastatavaid loodusväärtusi ja seost olemasolevate hooldatavate aladega.

Loodud mudeli raamistikus mõjutaks selline soovitus eelkõige tingimuslikke, pühendumuslikke tegureid ja regionaalarengut. Tingimuslike tegurite puhul suurendaks see toetuskõlblike hooldusalade hulka ja võimaldaks taastada ajaloolisi puisniite ka väljaspool kaitstavaid alasid. Pühendumuslike tegurite puhul toetaks see hooldajate huvi, kohusetunnet ja soovi laiendada hooldust aladele, mida nad peavad ajalooliselt või maastikuliselt loogiliseks taastada. Regionaalarengu vaates võiks selline lähenemine parandada maastiku sidusust ja aidata laiendada olemasolevaid hooldusvõrgustikke, sest uusi alasid saaks siduda juba tegutsevate hooldajate, tehnika ja kogemustega.

Puisniitude kaitse ja hooldus peaks arvestama rohkem konkreetse ala tingimusi, hooldaja tegelikke võimalusi ja puisniitude elurikkust, pärandit ja maastikuväärtusi. Toetused jäävad hoolduse jätkumisel oluliseks, kuid neid tuleks mõtestada laiemalt kui kulude ja saamata jäänud tulude kompenseerimine. Toetused peaksid olema ka tasu elurikkuse, pärandmaastike ja teiste

avalike hüvede hoidmise eest. Selleks peaks poliitika ühendama osaliselt tulemuspõhise toetussüsteemi, looduse hüvede selgema tunnustamise, puisniidu biomassi ja toodete kasutusvõimaluste arendamise ning väljaspool kaitstavaid alasid paiknevate ajalooliste või hooldusvõrgustikke tugevdavate puisniitude toetamise. Selline lähenemine toetab hooldajat nii praktiliselt kui ka ühiskondliku tunnustuse kaudu ning loob paremad eeldused puisniitude pikaajaliseks säilimiseks.

4.5 Töö metoodika eripärad

Kvalitatiivse sisuanalüüsi üks metoodilisi piiranguid on vähene üldistatavus valimi piiratud tõttu (Kalmus et al., 2015). Kuigi tulemusi ei saa üldistada kõigile puisniidu hooldajatele, võimaldab kvalitatiivne analüüs näidata, kuidas eri mõjutegurid hooldajate kogemustes üksteise suhtes paiknevad. Käesolevas töös võimaldas see koondada varasemates analüüsides eraldi käsitletud tegurid ühtseks mudeliks, kus praktilised, majanduslikud, pühendumuslikud, regionaalsed ja välised tegurid ei esine eraldi looteluna, vaid hoolduse jätkumist kujundava tervikuna. Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada, et valim moodustus PuisniiduLIFE projektis osalevatest hooldajatest, mistõttu võivad intervjuueeritavad olla keskmisest puisniidu hooldajast aktiivsemad, teadlikumad või rohkem toetussüsteemidega seotud. Kogutud andmed põhinevad intervjuueeritavate isiklikel kogemustel ja arvamustel. Seetõttu kajastavad tulemused eelkõige seda, kuidas hooldajad ise oma tegevust, soovi jätkata ja takistusi mõtestavad, mitte objektiivselt mõõdetud olukorda. Intervjuude käigus kogutud andmete maht oli suurem kui käesolevas töös esitatud analüüs, mistõttu on üheks piiranguks ka kogu andmestiku mittetäielik läbitöötamine. Süvitsi käsitlesin eelkõige neid teemasid, mis olid vajalikud uurimisküsimustele vastamiseks. Seetõttu vajavad mõned intervjuudes esile kerkinud teemad edasistes töödes põhjalikumat analüüsi. Kvalitatiivne analüüs sõltub olulisel määral ka uurija tõlgendustest (vt ptk 4.5). See tähendab, et intervjuude mõistmine ja järeldused võivad olla mõjutatud minu vaadetest, teadmistest ja eeldustest. Lisaks tegin intervjuud kindlas ajavahemikus, mistõttu annavad tulemused ülevaate hooldajate kogemustest ja hinnangutest just sellel ajahetkel.

4.6 Uurija refleksioon

Valisin magistritöö teemaks puisniidu hooldajate majandamise jätkamist mõjutavad tegurid, sest olen varem tegelenud elupaikade kaitsega ja mind huvitab, kuidas inimese tegevus mõjutab elupaikade säilimist. Töö alguses lähtusin eelkõige looduskaitse ja toetussüsteemi vaatenurgast ning eeldasin, et hoolduse jätkumisel on keskne roll toetuse määral ja hooldaja isiklikul sidemel pärandmaastikuga.

Hooldajatega vesteldes sai selgemaks, et puisniitude hoolduse jätkumist ei määra ainult üks kindel tegur. Otsust kujundavad korraga praktilised võimalused, majanduslik teostatavus, kohatunnetus, pärandi hoidmine ja hooldaja isiklik pühendumus. Mind üllatasid nii selgelt korduvad mustrid ja mitme hooldaja läbimõeldud kirjeldused oma tegevusest, tulevikuplaanidest ja võimalikest majandusmodelitest.

Oluline õppimiskoht oli, et puisniitude säilimine vajab ökoloogilise vaate kõrval sotsiaalsete ja ka majanduslike tegurite arvestamist. Kuna minu senine taust on olnud rohkem loodusteaduslik, nõudis analüüs teadvustamist, et tegemist on sotsiaalteadusliku meetodiga. Pidin hoidma ennast avatuna ning jälgima, et ma ei tõlgendaks hooldajate kogemusi liiga laialt ja julgelt.

Tagasi vaadates näen, et mõnda teemat oleks saanud veel rohkem avada, näiteks majandusmudeleid, tulu teenimise võimalusi ja omandisuhete mõju hoolduse jätkamisele. Töö maht ja intervjuude fookus olid piiratud, mistõttu tuli valida, milliseid teemasid põhjalikumalt analüüsida. Kogemus aitas mul paremini mõista, kui oluline on kvalitatiivses uurimistöös leida tasakaal avatud uurimise ja teemade piiritlemise vahel.

Üks keerulisemaid osi oli interdistsiplinaarsus, sest pidin orienteeruma ökoloogilise ja sotsiaalteadusliku lähenemise vahel ning otsustama kumma distsipliini tavaid järgida.

Uurimisprotsessis oli palju inimlikku poolt. Intervjuude läbiviimine, inimestega suhtlemine ja suure tekstimahuga töötamine nõudis tähelepanu, keskendumist ja töökoormuse teadlikku juhtimist. Alguses tundsin ebakindlust vestluse loomuliku käigus hoidmise, täpsustavate küsimuste küsimise ja lühemalt vastavate või aeglasemalt avanevate hooldajatega suhtlemise pärast. Aja jooksul õppisin paremini kuulama, vaikust taluma ja lisaküsimusi oskuslikumalt sõnastama. Minu jaoks kujunes intervjuude järgne suhtlusväsitus töös reaalseks takistuseks, millega oleksin pidanud intervjuude ajakava planeerimisel rohkem arvestama, sest iga vestlus nõudis kohalolu ja tähelepanu teise inimese kogemusele. Töö kirjutamine muutis mind avatumaks kvalitatiivsete uuringute suhtes ja õpetas teadlikumalt märkama, kuidas materjal, uurimisküsimused ja uurija enda eeldused analüüsi suunda kujundavad.

KOKKUVÕTE

Minu magistritöö eesmärk oli selgitada, millised tegurid kujundavad puisniitude hooldajate otsust hooldusega jätkata ning kuidas neid teadmisi kasutada poliitikasoovituste kujundamisel. Töö põhines puisniitude hooldajatega tehtud poolstruktureeritud intervjuudel, mida analüüsi kvalitatiivse sisuanalüüsi abil.

Töö esimene põhijäreldus on, et puisniitude hoolduse jätkumist toetavad hooldaja pühendumust kujundavad tegurid nagu kohatunnetus, pärandi hoidmine, ilu, kohusetunne ja tunnustus. Püsiv hooldus eeldab ka praktiliste ja majanduslike eeltingimuste nagu tehnika, tööjõud, ligipääs, toetused ja majanduslik teostatavus olemasolu.

Teiseks näitas töö, et puisniitude hooldus ei põhine ühel selgel majandusmudelil. Hooldus võib olla seotud laiema põllumajandusliku või muu majandustegevusega, puisniidu saaduste kasutamisega või alles kujunevate teenustega, nagu turism, loodusharidus ja elamusteenused. See tähendab, et puisniitude hoolduse toetamisel ei piisa ainult ühetaolisest lähenemisest, vaid arvestada tuleb hooldajate tegevusmudelite ja võimalustega.

Kolmandaks ilmnes, et hooldaja motiivid on hierarhias ning hooldaja soov jätkata sõltub osaliselt habrastest teguritest, mida toetusmeetmed ei saa alati otseselt mõjutada. Poliitika saab toetada tingimuslikke tegureid ja tugevdada ka pühendumuslikke tegureid, näiteks tunnustuse, nõustamise ja puisniitude väärtuse nähtavamaks muutmise kaudu. Samas jääb alati tegureid, mida poliitika ei saa täielikult kujundada, näiteks isiklik side, kohatunnetus, perekondlik järjepidevus või ootamatud välistegurid. Puisniitude hoolduse jätkumist ei saa toetada üksnes ühetaoliste meetmetega. Meetmete kujundamisel tuleb arvestada kogu hooldust mõjutava süsteemiga, sest ka need tegurid, mida poliitika ei saa otseselt muuta, võivad kujundada hoolduse praktilist võimalikkust ja pikaajalist püsimist.

Töö tulemuste põhjal koostasın puisniitude hoolduse jätkumist kujundavate kontseptuaalse tegurite mudeli, mis aitas mõista pühendumuslike, tingimuslike, regionaalsete ja väliste mõjutegurite rolli ja kuidas need omavahel suhestuvad suures süsteemis. Mudelist lähtudes sõnastasin soovitused, et muuta toetussüsteem paindlikumaks ja osaliselt tulemuspõhiseks, tuua puisniidu osutatavad looduse hüved selgemalt esile, tugevdada toodete ning biomassi väärtusahelaid ning toetada taastatud puisniitude lähedal puisniite ka väljaspool kaitstavaid alasid.

Edasistes uuringutes võiks täpsemalt otsida lahendusi hooldajate järelkasvu vähesusele - kuidas pakkuda alustajatele vajalikku tuge, võimalusi ning kuidas noori või uusi hooldajaid puisniitude hooldusesse kaasata. Samuti vajaks põhjalikumat uurimist omandivormi mõju

hoolduse jätkamisele, sest maaomand ja rendisuhted võivad mõjutada nii hooldaja otsuseid kui ka saaduste kasutamise võimalusi. Lisaks võiks käesolevas töös loodud mudelit kontrollida ja edasi arendada suurema valimi põhjal.

SUMMARY

The aim of my master's thesis was to identify the factors that shape wooded meadow manager's decisions to continue management and to examine how this knowledge can be used to develop policy recommendations. The thesis was based on semi-structured interviews with wooded meadow managers, which were analysed using qualitative content analysis.

The first main conclusion of the thesis is that the continuation of wooded meadow management is supported by factors that shape manager's commitment, such as sense of place, heritage preservation, aesthetic value, sense of duty and recognition. Long-term management also requires practical and economic preconditions, such as machinery, labour, access, subsidies and economic feasibility.

Second, the thesis showed that wooded meadow management is not based on a single clear economic model. Management may be linked to broader agricultural or other economic activities, the use of products from wooded meadows, or still-emerging services such as tourism, nature education and experience-based services. This means that supporting wooded meadow management requires more than a uniform approach; the activity models and capacities of managers also need to be taken into account.

Third, the findings showed that managers' motives are hierarchical and that their willingness to continue management depends partly on fragile factors that support measures cannot always influence directly. Policy can support conditional factors and also strengthen commitment-related factors, for example through recognition, advisory services and by making the value of wooded meadows more visible. At the same time, some factors will always remain beyond the full reach of policy, such as personal attachment, sense of place, family continuity and unexpected external factors. The continuation of wooded meadow management cannot be supported solely through uniform measures. When designing measures, it is necessary to consider the wider system affecting management, because even factors that policy cannot directly change may shape the practical feasibility and long-term continuity of management.

Based on the results, I developed a conceptual model of the factors shaping the continuation of wooded meadow management. The model helped to explain the role of commitment-related, conditional, regional and external factors, as well as how these factors relate to one another within a broader system. Drawing on the model, I formulated recommendations to make the support system more flexible and partly results-based, to highlight more clearly the ecosystem services provided by wooded meadows, to strengthen product and biomass value chains, and to support wooded meadows near restored sites also outside protected areas.

Future research could focus more specifically on finding solutions to the lack of generational renewal among managers, including how to provide beginners with the necessary support and opportunities, and how to involve young or new managers in wooded meadow management. The effect of ownership form on the continuation of management also requires further study, as land ownership and rental relations may influence both manager's decisions and the possibilities for using products from wooded meadows. In addition, the model developed in this thesis could be tested and further developed using a larger sample.

TÄNUAVALDUSED

Soovin tänada kõiki, kes on magistritöö valmimise ajal mind ühel või teisel viisil toetanud. Eriti suur tänu kuulub minu suurepärasele ja väga kannatlikele juhendajatele Triin Reitalule ja Maie Kiiselile. Nende tugi oli väga oluline nii andmete kogumisel, analüüsimisel kui ka kirjutamisprotsessis, samuti hetkedel, mil töö tundus liiga keeruline ja enesekindlus kippus kaduma. Tänan kõiki PuisniiduLIFE projektiga seotud inimesi, kes olid valmis mulle lahkelt abi pakkuma ja kõiki hooldajaid, kes nõustusid intervjuudes osalema ja oma kogemusi jagama. Samuti tänan oma peret ja sõpru, kes on mind kogu protsessi vältel toetanud ning aidanud mul motivatsiooni hoida ka kõige raskematel hetkedel. Aitäh teile!

KASUTATUD ALLIKAD

- All European Academies.** (2018). *Euroopa teaduseerikakoodeks*.
https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/06/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2018-Estonian_FINAL.pdf
- Allart, L., Joly, F., Oostvogels, V., Mosnier, C., Gross, N., Ripoll-Bosch, R., & Dumont, B.** (2024). Farmers' perceptions of permanent grasslands and their intentions to adapt to climate change influence their resilience strategy. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 39, e33. <https://doi.org/10.1017/S1742170524000279>
- Asjaõigusseadus.** (2026). RT I, 28.01.2026, 7.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/117032023058?leiaKehitiv>
- Bardgett, R. D., Bullock, J. M., Lavorel, S., Manning, P., Schaffner, U., Ostle, N., Chomel, M., Durigan, G., Fry, E. L., Johnson, D., Lavallee, J. M., Le Provost, G., Luo, S., Png, K., Sankaran, M., Hou, X., Zhou, H., Ma, L., Ren, W., ... Shi, H.** (2021). Combatting global grassland degradation. *Nature Reviews Earth & Environment*, 2(10), 720-735. <https://doi.org/10.1038/s43017-021-00207-2>
- Birge, T., & Herzon, I.** (2014). Motivations and experiences in managing rare semi-natural biotopes: A case from Finland. *Land Use Policy*, 41, 128-137. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.05.004>
- Bopp, C., Engler, A., Poortvliet, P. M., & Jara-Rojas, R.** (2019). The role of farmers' intrinsic motivation in the effectiveness of policy incentives to promote sustainable agricultural practices. *Journal of Environmental Management*, 244, 320-327. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.04.107>
- Centeri, C., Renes, H., Roth, M., Kruse, A., Eiter, S., Kapfer, J., Santoro, A., Agnoletti, M., Emanuelli, F., Sigura, M., Slámová, M., Dobrovodská, M., Štefunková, D., Kučera, Z., Saláta, D., Varga, A., Villacreces, S., & Dreer, J.** (2016). Wooded grasslands as part of the european agricultural heritage. Rmt M. Agnoletti & F. Emanuelli (toim.), *Biocultural diversity in Europe* (Vol. 5, lk 75-103). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26315-1_4
- Clist, P., & Verschoor, A.** (2014). *Conceptual Basis of Payment by Result*. University of East Anglia.
https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089bb40f0b64974000230/61214-The_Conceptual_Basis_of_Payment_by_Results_FinalReport_P1.pdf

- Cortés-Capano, G., Toivonen, T., Soutullo, A., Fernández, A., Dimitriadis, C., Garibotto-Carton, G., & Di Minin, E.** (2020). Exploring landowners' perceptions, motivations and needs for voluntary conservation in a cultural landscape. *People and Nature*, 2(3), 840-855. <https://doi.org/10.1002/pan3.10122>
- Dahlström, A., Iuga, A.-M., & Lennartsson, T.** (2013). Managing biodiversity rich hay meadows in the EU: A comparison of Swedish and Romanian grasslands. *Environmental Conservation*, 40(2), 194-205. <https://doi.org/10.1017/S0376892912000458>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M.** (2000). The 'What' and 'Why' of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Dessart, F. J., Barreiro-Hurlé, J., & Van Bavel, R.** (2019). Behavioural factors affecting the adoption of sustainable farming practices: A policy-oriented review. *European Review of Agricultural Economics*, 46(3), 417-471. <https://doi.org/10.1093/erae/jbz019>
- Ehrlich, Ü., Hiimäe, M., Ingerpuu, N., Jürgens, K., Kalamees, K., Kriiska, A., Kuk, T., Kuresoo, A., Lilleleht, V., Lotman, A., Pärtel, M., Randlane, T., Roosalu, E., Sammul, M., Talvi, T., & Troska, G.** (2004). *Pärandkooslused õpik-käsiraamat*. Pärandkoosluste kaitse ühing.
- Fleury, P., Seres, C., Dobremez, L., Nettiér, B., & Pauthenet, Y.** (2015). "Flowering Meadows", a result-oriented agri-environmental measure: Technical and value changes in favour of biodiversity. *Land Use Policy*, 46, 103-114. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.02.007>
- FSC Estonia.** (n.d.). *Sertifitseerimata puitmaterjali kõrgeim klass*. Vaadatud 11.05.2026 aadressil <https://ee.fsc.org/ee-et/kontrollitud-puit#natura-elupaigad>
- Georg-August-Universität Göttingen.** (n.d.). *InterRest Restoration of grasslands across social-ecological systems*. Vaadatud 11.05.2026 aadressil <https://www.uni-goettingen.de/en/home/660237.html>
- Gorris, P., Bodin, Ö., Giralt, D., Hass, A. L., Reitalu, T., Cabodevilla, X., Hannappel, I., Helm, A., Prangel, E., & Westphal, C.** (2025). Social-ecological perspective on European semi-natural grassland conservation and restoration: Key challenges and future pathways. *Biological Conservation*, 304, 111038. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2025.111038>

- European Environment Agency.** (2018a). *Habitat assessments at EU biogeographical level: 6530 Fennoscandian wooded meadows, 2013-2018* [Andmestik]. Article 17 web tool. Vaadatud 3.03.2026 aadressil <https://nature-art17.eionet.europa.eu/article17/habitat/summary/?period=5&group=Grasslands&subject=6530&region=>
- European Environment Agency.** (2018b). *Habitat assessments at Member State level: Grasslands, Estonia, 2013-2018* [Andmestik]. Article 17 web tool. Vaadatud 3.03.2026 aadressil <https://nature-art17.eionet.europa.eu/article17/habitat/report/?period=5&group=Grasslands&country=EE&region=>
- Hagemann, N., Gerling, C., Hölting, L., Kernecker, M., Markova-Nenova, N. N., Wätzold, F., Wendler, J., & Cord, A. F.** (2025). Improving result-based schemes for nature conservation in agricultural landscapes-Challenges and best practices from selected European countries. *Regional Environmental Change*, 25(1), 12. <https://doi.org/10.1007/s10113-024-02324-2>
- Heinsoo, K., Melts, I., Sammul, M., & Holm, B.** (2010). The potential of Estonian semi-natural grasslands for bioenergy production. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 137(1-2), 86-92. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2010.01.003>
- Helm, A., Kull, A., Kiisel, M., Poltimäe, H., Rosenvald, R., Veromann, E., Reitalu, T., Kmoch, A., Virro, H., Mõisja, K., Nurm, H.-I., Prangel, E., Vain, K., Sepp, K., Lõhmus, A., Linder, M., Otsus, M., & Uuemaa, E.** (2023). *Eesti maismaaökosüsteemide hüvede (ökosüsteemiteenuste) sotsiaalmajandusliku väärtuse üleriigiline hindamine ja kaardistamine* (Tehniline Lõpparuanne Riigihange "Maismaaökosüsteemiteenuste üleriigiline rahaline hindamine, sh Metoodika väljatöötamine" (viitenumber 235366, Keskkonnaagentuur)). Tartu Ülikool. Eesti Maaülikool. https://loodusveeb.ee/sites/default/files/inline-files/ELME2_LOPPARUANNE_fin_151123.pdf
- Helm, A., & Toussaint, A.** (2020). *Poollooduslike koosluste ökoloogilise toimimise hinnang*. https://media.voog.com/0000/0037/1265/files/poollooduslike_koosluste_okoloogilise_toimimise_hinnang_03_2020_tartu_ul._pdf

- Herzon, I., Birge, T., Allen, B., Povellato, A., Vanni, F., Hart, K., Radley, G., Tucker, G., Keenleyside, C., Oppermann, R., Underwood, E., Poux, X., Beaufoy, G., & Pražan, J. (2018).** Time to look for evidence: Results-based approach to biodiversity conservation on farmland in Europe. *Land Use Policy*, 71, 347-354. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.12.011>
- Herzon, I., & Mikk, M. (2007).** Farmers' perceptions of biodiversity and their willingness to enhance it through agri-environment schemes: A comparative study from Estonia and Finland. *Journal for Nature Conservation*, 15(1), 10-25. <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2006.08.001>
- Herzon, I., Raatikainen, K. J., Helm, A., Rūsiņa, S., Wehn, S., & Eriksson, O. (2022).** Semi-natural habitats in the European boreal region: Caught in the socio-ecological extinction vortex? *Ambio*, 51(8), 1753-1763. <https://doi.org/10.1007/s13280-022-01705-3>
- Hog, B. (2017).** *Assessing the social-economic impact of a grassland management project on the local community with Territorial Ecology framework: Project Life to Alvars*. [Aruanne].
- Holm, B., Aavik, T., Kasari, L., Luuk, O., Holm, A., Väli, K., Sandre, S.-L., & Kallaste, E. (2019).** *Poollooduslike koosluste jätkusuutliku majandamise tagamise analüüs*. Pärandkoosluste kaitse ühing & Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR OÜ. https://loodusveeb.ee/sites/default/files/inline-files/2019_Poollooduslike_koosluste_jatkusuutliku_majandamise_tagamise_analuus.pdf
- IPBES. (2019).** *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, & H. T. Ngo, toim.). IPBES secretariat. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.3831673>
- Isikuandmete Kaitse Seadus. (2018).** RT I, 06.03.2026, 10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011?leiaKehtiv>
- Jakobsson, S., & Lindborg, R. (2015).** Governing nature by numbers-EU subsidy regulations do not capture the unique values of woody pastures. *Biological Conservation*, 191, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2015.06.007>

- Janssen, J., Rodwell, J. S., Criado, M. G., Gubbay, S., Haynes, T., Nieto, A., Sanders, N. J., Landucci, F., Loidi, J., Ssymank, A., Tahvanainen, T., Valderrábano, M., Acosta, A. K. M., Aronsson, M., Arts, G., Altorre, F., Bergmeier, E., Bijlsma, R., Bioret, F., . . . Valachovič, M.** (2016). *European red list of habitats. Part 2: Terrestrial and freshwater habitats*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2779/091372>
- Kadulin, A., & Tali, K.** (2025). *Report on action D.2 Socio-economic impact and recovery of ecosystem services* (LIFE19 NAT/EE/001006). Estonian University of Life Sciences. https://s3web.emu.ee/emuweb/emuweb/s3fs-public/2026-03/Socioeconomic_monitoring_report_LIFE_Connecting_Meadows_FINAL.pdf
- Kalle, R., Kass, M., Suškevičs, M., Sõukand, R., & Reitalu, T.** (2025). Agriculture-Environment Schemes Should Consider Farmers' Socio-Cultural Background: A Case Study of Estonian Beef Cattle Farmers. *Agriculture*, 15(7), 741. <https://doi.org/10.3390/agriculture15070741>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M.** (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalüüs/>
- Kasari-Toussaint, L., Trepp, R., Takkis, K., Helm, A., Holm, A., Holm, B., & Reitalu, T.** (2026). Challenges and solutions in managing semi-natural grasslands: Insights from Estonia. *Biological Conservation*, 313, 111520. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2025.111520>
- Kask, K.** (2023, 9. märts). *Perioodi 2023-2027 pärandniidu hooldamise ja väärtusliku püsirohuma säilitamise toetus*. [Esitlus]. https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2023/10/NIIT_VPR_kadri_kask_9_03_23.pdf
- Kaur, E., Palang, H., & Sooväli, H.** (2004). Landscapes in change-Opposing attitudes in Saaremaa, Estonia. *Landscape and Urban Planning*, 67(1-4), 109-120. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(03\)00032-X](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(03)00032-X)
- Kernecker, M. L., Hagemann, N., Cord, A. F., Wendler, J., & Knierim, A.** (2026). Cultivating biodiversity: When conservation in agricultural landscapes embodies farmers' values. *People and Nature*, 8(3), 706-723. <https://doi.org/10.1002/pan3.70237>
- Keskkonnaamet.** (2021). *Pärandniitude tegevuskava*. https://keskkonnaamet.ee/sites/default/files/documents/2021-09/parandniitude_tegevuskava_2021-2027_1.pdf

- Keskkonnaamet.** (2025, 17. jaanuar). 2025. Aasta uudised ja sündmused. <https://keskkonnaamet.ee/woodmeadowlife#accordion--2025-aasta-uudised>
- Keskkonnaamet.** (n.d.). *Projekt WOODMEADOWLIFE ehk PuisniiduLIFE*. Vaadatud 5.05.2026 aadressil <https://keskkonnaamet.ee/woodmeadowlife#uldinfo>
- Klebl, F., Parisi, A., Häfner, K., Adler, A., Barreiro, S., Bodea, F. V., Brönnimann, V., De Vries, J. P. R., Dos Santos, A., Hood, A. S. C., Melts, I., Popa, R., Vajna, F., Velado-Alonso, E., & Kernecker, M. L.** (2024). How values and perceptions shape farmers' biodiversity management: Insights from ten European countries. *Biological Conservation*, 291, 110496. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2024.110496>
- Korp, L., Lotman, S., Kaisel, M., Haljasorg, M., & Oro, L.** (2018). *Natura 2000 kaitsealadel elavate ja tegutsevate huvipoolte fookusgrupi- intervjuude põhijäreldused* [Projekt „Piloting Natura 2000 communication in Estonia“, LIFE 16-GIE/EE/000665]. <https://media.voog.com/0000/0050/7864/files/AnnexI.pdf>
- Kukk, T., & Kull, K.** (1997). *Puisniidud*. Lääne-Eesti Saarestiku Biosfääri Kaitseala Läänemaa Keskus.
- Kull, K.** (2001a). Mis tähendab metsarahvas: Looduse loodud eestlasest ja tema maastike keelest. *Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis*, 91, 95-102.
- Kull, K.** (2001b). The proxemics of ecosystems, and three types of attitudes toward the community of other species: An attempt at ecosemiotic analysis. In *ISI Congress Papers IV: Ecosemiotics* (70-77). The International Semiotics Institute. https://sise.etis.ee/File/DownloadPublic/b9787194-2171-4aa1-a919-e51d18e36813?type=&name=Fail_kkProxemics2001.pdf
- Kull, K., Kukk, T., & Lotman, A.** (2003). When culture supports biodiversity: The case of wooded meadow. In *Imagining Nature: Practices of Cosmology and Identity* (76-96). Aarhus University Press. https://www.academia.edu/attachments/32832204/download_file
- Kulli, L., & Nõu, V.** (2025). *Pindala- ja loomatoetused 2025*. <https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2025/04/Pindalatoetused-2025.pdf>
- Laasimer, L.** (1965). *Eesti NSV taimkate*. Valgus.
- Leivits, M., & Roasto, R.** (2020). Loodusdirektiivi I lisa elupaigatüübid. Roasto, R., Tampere, U. (toim). Eesti looduse kaitse aastal 2020. Keskkonnaagentuur, Tallinn: 162-169. https://loodusveeb.ee/sites/default/files/inline-files/elk_2020_est.pdf

- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J.** (2014). *Intervjuu - Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. Samm.Ut.Ee. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>
- Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., & Buckley, R. (Eds).** (2018). *Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability* (1st edn). IUCN, International Union for Conservation of Nature. <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2018.PAG.27.en>
- Lokhorst, A. M., Hoon, C., Le Rutte, R., & De Snoo, G.** (2014). There is an I in nature: The crucial role of the self in nature conservation. *Land Use Policy*, 39, 121-126. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.03.005>
- Loodushoiutoetuse Taotlemise, Taotluse Läbivaatamise Ja Toetuse Maksmise Kord, Nõuded Toetuse Maksmiseks, Toetuse Määrad Ning Toetuse Tagasinõudmise Kord.** (2024). RT I, 13.07.2023, 30. <https://www.riigiteataja.ee/akt/102042015018?leiaKehtiv>
- Looduskaitseseadus.** (2026). RT I, 28.01.2026, 5. <https://www.riigiteataja.ee/akt/128012026005?leiaKehtiv>
- Loodusrikas Eesti.** (2022). *Looma traditsiooni ja kuulutame välja konkursi „Parim pärandniidu majandaja 2022“!* <https://www.loodusrikaseesti.ee/et/parandniidu-majandaja-22>
- Lotman, K.** (2011). Poollooduslikud kooslused. Rmt *Pärandkultuur: Loodus ja Inimene* (lk. 10-14). Põllumajandusministeerium. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/105374&ved=2ahUKEwiwhv3Q4NuTAxWZlIAIHUjAEYQFnoECDwQAQ&usg=AOvVaw2kLl1UygnHmafqow0h2v8S>
- Maaelu Teadmuskeskus.** (n.d.). *Eesti maaelu arengukava 2014-2020 4. Ja 5. Prioriteedi meetme ja 3. Prioriteedi loomade heaolu meetme 2022. Aasta hindamisaruanne. Meede M10.1.7- poolloodusliku koosluse hooldamise toetus LISAD 1-6*. Vaadatud 01.05.2026 aadressil <https://metk.agri.ee/media/3283/download>
- Maaelu Teadmuskeskus.** (2023). *Pärandniitude ehk poollooduslike koosluste majandamise sotsiaalmajanduslik mõju Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakonnas* [Aruanne]. Maaelu Teadmuskeskus. https://metk.agri.ee/sites/default/files/documents/2023-05/Aruanne_PLK_majandamise_mõju_2023.pdf

- Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.** (2026, 5. veebruar). *Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika Eesti strateegiakava 2023-2027*.
<https://www.agri.ee/euroopa-liidu-uhise-pollumajanduspoliitika-strateegiakava-2023-2027>
- McGinlay, J., Gowing, D. J. G., & Budds, J.** (2016). Conserving socio-ecological landscapes: An analysis of traditional and responsive management practices for floodplain meadows in England. *Environmental Science & Policy*, 66, 234-241.
<https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.07.008>
- McGinlay, J., Gowing, D. J. G., & Budds, J.** (2017). The threat of abandonment in socio-ecological landscapes: Farmers' motivations and perspectives on high nature value grassland conservation. *Environmental Science & Policy*, 69, 39-49.
<https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.12.007>
- Mesipuu, M.** (2025). Puisniitude vaimne kultuuripärand.
https://www.loodusajakiri.ee/puisniitude-vaimne-kultuuriparand/?zp_reload=aa09b26e-6148-44c4-96d6-b96a6d5386cb
- Metsaseadus.** (2026). RT I, 09.04.2026, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/MS>
- Millennium Ecosystem Assessment.** (2005). *Ecosystems and human well-being: Synthesis*. Island Press.
<https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
- Neemre, E.** (2025). *LIFE-IP Niidumajandajate küsitlus ja intervjuud 2025* [Avaldamata andmed].
- Nishizawa, T., Schuler, J., Bethwell, C., Glemnitz, M., Semm, M., Suškevičs, M., Hämäläinen, L., Sepp, K., Värnik, R., Uthes, S., Aurbacher, J., & Zander, P.** (2024). Modelling Alternative Economic Incentive Schemes for Semi-Natural Grassland Conservation in Estonia. *Environmental Management*, 74(4), 757-774.
<https://doi.org/10.1007/s00267-024-02011-2>
- Olev, A., & Alumäe, T.** (2025). Open source platform for Estonian speech transcription. *Language Resources and Evaluation*, 59(4), 4421-4438.
<https://doi.org/10.1007/s10579-024-09777-1>
- OpenAI.** (2026). *ChatGPT* (Version GPT-5.5 Thinking) [Suur keelemudel].
<https://chatgpt.com>

- Pärtel, M., Bruun, H. H., & Sammul, M.** (2005). Biodiversity in temperate European grasslands: Origin and conservation. Rmt R. Lillak, R. Viiralt, A. Linke, & V. Geherman (toim.), *Integrating efficient grassland farming and biodiversity: Grassland Science in Europe* (Vol. 10, lk 1-14). Estonian Grassland Society. https://www.researchgate.net/publication/266456372_Biodiversity_in_temperate_European_grasslands_origin_and_conservation
- Pärtel, M., Helm, A., Roosalu, E., & Zobel, M.** (2007). *Bioloogiline mitmekesisus Eestis poollooduslikes ökosüsteemides*. https://loodusveeb.ee/sites/default/files/inline-files/Fail_partel_helm_roosaluste_zobel_lk223-302%20%281%29.pdf
- Pärtel, M., Jõks, M., Trepp, R., Kasari-Toussaint, L., Ots, S., & Helm, A.** (2025). *Kordushinnang poollooduslike koosluste ökoloogilisele toimimisele*. SA Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tartu Ülikool. https://rohemeeter.ee/niidumeeter/Aruanne_Partel_jt_2025_PLK_kordushinnang.pdf
- Pellaton, R., Lellei-Kovács, E., & Báldi, A.** (2022). Cultural ecosystem services in European grasslands: A systematic review of threats. *Ambio*, 51(12), 2462-2477. <https://doi.org/10.1007/s13280-022-01755-7>
- Pérez-Ramírez, I., García-Llorente, M., Benito, A., & Castro, A. J.** (2019). Exploring sense of place across cultivated lands through public participatory mapping. *Landscape Ecology*, 34(7), 1675-1692. <https://doi.org/10.1007/s10980-019-00816-9>
- Perioodi 2023-2027 Pärändniidu Hooldamise Toetus.** (2025). RT I, 02.05.2026, 8. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122022021?leiaKehtiv>
- Plieninger, T., Bieling, C., Fagerholm, N., Byg, A., Hartel, T., Hurley, P., López-Santiago, C. A., Nagabhatla, N., Oteros-Rozas, E., Raymond, C. M., Van Der Horst, D., & Huntsinger, L.** (2015). The role of cultural ecosystem services in landscape management and planning. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 14, 28-33. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2015.02.006>
- Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.** (2025a). *Abiks taotlejale. Pindalapõhiste otsetoetuste taotlemine*. https://www.pria.ee/sites/default/files/2025-04/otsetoetuste-at-2025_0.pdf

- Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet.** (2025, 16. aprill). *Mahepõllumajandusliku taimekasvatuse toetus ja mahepõllumajandusliku loomakasvatuse toetus 2025* | *PRIA*.
<https://www.pria.ee/toetused/mahepõllumajandusliku-taimekasvatuse-ja-mahepõllumajandusliku-loomakasvatuse-toetus-2025>
- Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet & Regionaal- ja Põllumajandusministeerium.** (2025b). *Abiks taotlejale. Perioodi 2023-2027 ökokavad. ÖST, ÖKO, MESI, KSM, MAHE*.
<https://www.pria.ee/sites/default/files/2025-04/okokavade-at-2025.pdf>
- Prangel, E., Kasari-Toussaint, L., Neuenkamp, L., Noreika, N., Karise, R., Marja, R., Ingerpuu, N., Kupper, T., Keenberg, L., Oja, E., Meriste, M., Tiitsaar, A., Ivask, M., & Helm, A.** (2023). Afforestation and abandonment of semi-natural grasslands lead to biodiversity loss and a decline in ecosystem services and functions. *Journal of Applied Ecology*, 60(5), 825-836. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.14375>
- Prangel, E., Reitalu, T., Neuenkamp, L., Kasari-Toussaint, L., Karise, R., Tiitsaar, A., Soon, V., Kupper, T., Meriste, M., Ingerpuu, N., & Helm, A.** (2024). Restoration of semi-natural grasslands boosts biodiversity and re-creates hotspots for ecosystem services. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 374, 109139. <https://doi.org/10.1016/j.agee.2024.109139>
- Quinn, C. E., & Halfacre, A. C.** (2014). Place matters: An investigation of farmers attachment to their land. *Human Ecology Review*, 20(2). <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.326263345357534>
- Rajala, K., Sorice, M. G., & Thomas, V. A.** (2020). The meaning(s) of place: Identifying the structure of sense of place across a social-ecological landscape. *People and Nature*, 2(3), 718-733. <https://doi.org/10.1002/pan3.10112>
- Roellig, M., Sutcliffe, L. M. E., Sammul, M., Von Wehrden, H., Newig, J., & Fischer, J.** (2016). Reviving wood-pastures for biodiversity and people: A case study from western Estonia. *Ambio*, 45(2), 185-195. <https://doi.org/10.1007/s13280-015-0719-8>
- Roosaluste, E.** (2019). *Puisniitude ja puiskarjamaade hoolduskava*. Keskkonnaamet. https://keskkonnaamet.ee/sites/default/files/documents/2021-06/Puisniidu_puiskarjamaa_hoolduskava.pdf

- Rouet-Leduc, J., Van Der Plas, F., Bonn, A., Helmer, W., Marselle, M. R., Von Essen, E., & Pe'er, G.** (2024). Exploring the motivation and challenges for land-users engaged in sustainable grazing in Europe. *Land Use Policy*, 141, 107146. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107146>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L.** (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Sall, M., Uustal, M., & Peterson, K.** (2012). Ökosüsteemiteenused. Ülevaade looduse pakutavatest hüvedest ja nende rahalusest väärtusest. *Säästva Eesti Instituut*, (Säästva Eesti Instituudi väljaanne nr 18), 62.
- Sammul, M., Kattai, K., & Lanno, K.** (2008). Wooded meadows of Estonia: Conservation efforts for a traditional habitat. *Agricultural and Food Science*, 17(4), 413. <https://doi.org/10.2137/145960608787235513>
- Scherfranz, V., Schaak, H., Kantelhardt, J., Reimand, K., Braitto, M., Bodea, F. V., Costache, C., Popa, R., De Vries, R., Kleijn, D., Kadulin, A., Melts, I., Hood, A. S. C., Potts, S. G., & Schaller, L.** (2025). Farmers' perceived financial and non-financial costs of their biodiversity measures - Exploring viewpoints with Q-methodology. *Ecological Economics*, 236, 108694. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2025.108694>
- Schuh, B., Andronic, C., Derszniak-Noirjean, M., Gaupp-Berghausen, M., Hsiung, C. H., Münch, A., Dax, T., Machold, I., & Schroll, K.** (2020). *Research for AGRI Committee-The challenge of land abandonment after 2020 and options for mitigating measures*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652238/IPOL_STU%282020%29652238_EN.pdf
- Shiple, J. R., Frei, E. R., Bergamini, A., Boch, S., Schulz, T., Ginzler, C., Barandun, M., Bebi, P., Bolliger, J., Bollmann, K., Delpouve, N., Gossner, M. M., Graham, C., Krumm, F., Marty, M., Pichon, N., Rigling, A., & Rixen, C.** (2024). Agricultural practices and biodiversity: Conservation policies for semi-natural grasslands in Europe. *Current Biology*, 34(16), R753-R761. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2024.06.062>

- Sorice, M. G., Kreuter, U. P., Wilcox, B. P., & Fox, W. E.** (2014). Changing landowners, changing ecosystem? Land-ownership motivations as drivers of land management practices. *Journal of Environmental Management*, 133, 144-152. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.11.029>
- Stenseke, M.** (2006). Biodiversity and the local context: Linking seminatural grasslands and their future use to social aspects. *Environmental Science & Policy*, 9(4), 350-359. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2006.01.007>
- Talvi, T., & Talvi, T.** (2012). *Poollooduslikud kooslused. Kaitse ja hooldus*. Põllumajandusministeerium. <https://keskkonnaamet.ee/sites/default/files/documents/2021-06/Poollooduslikud%20kooslused.pdf>
- Tarang, L., Hellström, K., Kaljuvee, R., Kusmin, J., Neljandik, T., & Raid, M.** (2007). *Väike pärandkultuuri käsiraamat*. https://rmk.ee/wp-content/uploads/2025/02/Vaike_parandkultuuri_kasiraamat_2007.pdf
- Tartu Ülikooli eetikakeskus.** (2023). *Hea teadustava*. https://eetika.ee/sites/default/files/2023-06/HEA%20TEADUSTAVA_2023.pdf
- Tieskens, K. F., Schulp, C. J. E., Levers, C., Lieskovský, J., Kuemmerle, T., Plieninger, T., & Verburg, P. H.** (2017). Characterizing European cultural landscapes: Accounting for structure, management intensity and value of agricultural and forest landscapes. *Land Use Policy*, 62, 29-39. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.12.001>
- Tikerperi, M.-L., Remmik, M., & Linno, M.** (n.d.). *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. Vaadatud 24.04.2026 aadressil <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/tulemuste-esitamine/>
- Valkó, O., Venn, S., Żmihorski, M., Biurrun, I., Labadessa, R., & Loos, J.** (2018). The challenge of abandonment for the sustainable management of Palaearctic natural and semi-natural grasslands. *Hacquetia*, 17(1), 5-16. <https://doi.org/10.1515/hacq-2017-0018>
- VERBI Software.** (2026). *MAXQDA* (Version 26.2.1) [Arvutitarkvara]. VERBI Software. <https://www.maxqda.com/>
- Villoslada Peciña, M., Ward, R. D., Bunce, R. G. H., Sepp, K., Kuusemets, V., & Luuk, O.** (2019). Country-scale mapping of ecosystem services provided by semi-natural grasslands. *Science of The Total Environment*, 661, 212-225. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.01.174>

- Waldén, E., & Lindborg, R.** (2018). Facing the future for grassland restoration - What about the farmers? *Journal of Environmental Management*, 227, 305-312.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.08.090>
- Westerink, J., Hassink, J., Plomp, M., & Van Os, J.** (2024). Towards more biodiverse agricultural landscapes: How to make species-rich grassland a desirable and feasible option for dairy farmers. *Journal of Rural Studies*, 105, 103195.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2023.103195>
- Whitten, S., & Coggan, A.** (2016). Transaction costs in agri-environment schemes. Rmt D. Ansell, F. Gibson, & D. Salt (toim.), *Learning from agri-environment schemes in Australia. Investing in biodiversity and other ecosystem services on farms* (lk. 207-217). Australian National University press.
https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=DEhoDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA207&ots=p-1yIZ8wb9&sig=_hetxLTEGK1JSx8WmmDcWFpuEnU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Wilson, J. B., Peet, R. K., Dengler, J., & Pärtel, M.** (2012). Plant species richness: The world records. *Journal of Vegetation Science*, 23(4), 796-802.
<https://doi.org/10.1111/j.1654-1103.2012.01400.x>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Saskia Meeri Eliis Lee

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Puisniidu hooldamist kujundavad tegurid Eestis: kvalitatiivne uuring majandajate kogemuste põhjal“, mille juhendaja on Triin Reitalu ja kaasjuhendaja Maie Kiisel, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Saskia Meeri Eliis Lee

22.05.2026

Lisa 1.

Intervjuukava

I Osa taustateave

1.1 Teie sugu?

- naine
- mees
- muu

1.2 Millisesse vanusegruppi kuulute?

- 18-35
- 36-50
- 51-65
- >65

1.3 Millised on Teie sidemed rohumaaade hooldusega? Valige palun enda kogemusele sobivad vastusevariandid.

- Olen terve elu olnud loomapidamise või heinateoga seotud
- Hakkasin sellega tegelema hilisemas elus, aga olen juba kogenud
- Hakkasin sellega (uuesti) tegelema hiljuti ja olen alles algaja

1.4 Olen puisniitu(niite) (võib valida mõlemad variandid)

- hooldanud
- taastanud

1.5 Kui palju hektareid puisniitu Te 2025. aastal niidate?

1.6 Kas niidate või karjatate lisaks puisniitudele veel teisi pärandkooslusi, põllumajanduslikke rohumaid? Kui jah, siis täpsustage, milliseid ja kui suurel alal!

1.7 Kui kaua olete puisniidu niitmisega tegelenud?

- Alla 1 aasta.
- 1-3 aastat.
- 4-10 aastat.
- Üle 10 aasta.

1.8 Kirjeldage palun oma sõnadega, kuidas sai Teie puisniidu majandamine alguse! Näiteks millest tekkis vajadus või soov seda proovida? Millised olid Teie esimesed sammud?(Miks sa selle puisniiduhooldada võtsid?)

1.9 Miks Te niidate puisniitu? (Mis on Teie jaoks peamised põhjused puisniitu hooldada?)

II osa teave puisniidu ja hoolduse kohta

2.1 Palun kirjeldage, kuidas Te oma puisniitu majandate!

Milliseid töövõtteid ja tööriistu kasutate, milliste abijõudu või loomi kasutate, millal Te enamasti niidate ja koristate, mida teete heina ja muu materjaliga? Mis teeb teid uhkeks teie hooldusvõtete juures? Kas teete midagi teisiti?

2.2 Millised on Teie jaoks suurimad väljakutsed puisniidu hooldustööde tegemisel?

Palun lugege läbi järgnev tööleht. Mõelge järele ja valige nende seast kolm kuni neli olulisemat teemat. Seejärel kommenteerige oma kogemuste põhjal, mis nende juures Teid eriti proovile paneb.

Tööleht:

Millised on Teie jaoks suurimad väljakutsed hooldustööde tegemisel?

- Tööjõu olemasolu
- Masinate olemasolu, tüübid, parandamine, rent
- Puisniidu omadused, nt mättad, niiskus, kivid, langenud puud
- Ligipääs puisniitudele, nt ligipääs asukohale, kaugus masina hoiustamiskohast ja üksteisest, maastiku omadused, naabermaade ületamise võimalused
- Paberimajandus, nt taotlemine, aruandlus, järelevalvega suhtlus
- Puisniitude hooldusele esitatavad nõuded
- Heinale kasutuse leidmine, nt hind, soovijate olemasolu, heina kvaliteet, ladustamine
- Abi saamise võimalused, teiste hooldajatega ühise asja puudumine

2.3 Kas tunnete, et vajate puisniidu hooldamiseks rohkem täiendavat tuge? Kui jah, siis mille järele Te vajadust tunnete?

III osa tulud/kulud (ka kaudsed)

3.1 Kelle omandis on Teie niidetav puisniit? (võib valida mitu kui on erinevad alad)

- Puisniit on minu maal
- Rendin maad eraisikult/firmalt
- Rendin maad riigilt
- Muu (seletusega)

3.1.1 Kas motivatsioon hooldust teha suureneks omandivormi muutes?

3.1.2 Kirjeldage oma kogemusi erinevate omandivormidega.

3.1.3 Millised on Teie kogemused sellega, kui palju puisniidu hektari kohta renti küsitakse?

3.2 Kuidas puisniitude hooldamine Teie näitel majanduslikult ära tasub?

- Maksan peale
- Tulen ots-otsaga kokku
- Saan tulu

3.3 Kui suure osa moodustab puisniitudest ja teistest hooldavatest aladest saadav tulu teie leibkonna sissetulekust (toetused, müügitulu, muud hüved):

- Ei saa tulu
- alla 10%
- 10-25%
- 25-50%
- 50-75%
- Rohkem kui 75%

3.3.1 Kui oluline see tulu on teile?

3.4 Mida vajalikku saate puisniidult lisaks toetustele:

- Hein oma loomadele või müügiks
- Puit enda tarbeks või müügiks
- Loodusturism, loodusharidus
- Seened, marjad, ravitaimed
- Mesilaste korjeala
- Muu, selgitage...
- Ei midagi eelnevalt nimetatutest

3.5 Kas Teie hooldatavaid puisniite külastavad ka teised inimesed? Miks nad seda teevad? Mida Te sellest arvate? Kuivõrd Te ise külastate puisniite väljaspool hooldustöid või nende planeerimist ja mida Tesel juhul sel juhul seal teete?

- jalutajad, matkajad (eraldi võite välja tuua kui puisniidult läheb läbi ametlik matkarada;
- seenelised;
- marjulised;
- korjatakse ravimtaimi/lilli vaasi;
- teadlased või teadushuvilised uurivad loodust
- puisniit on tee ääres, aegajalt autod peatuvad ja pildistavad.
- muu....

3.5.1 Kuidas võiksid Eesti inimesed rohkem puisniite hinnata?

3.6 Kuidas WoodmeadowLIFE projektiga taastatud ja Teie hooldusesse saanud puisniiduala on muutnud Teie tegevust maahooldajana/talupidajana? Palun vaadake järgnevat loetelu ja püüdke meenutada, mis on Teie elus projekti tõttu muutunud!

Tööleht:

Palun vaadake järgnevat loetelu ja püüdke meenutada, mis on Teie elus projekti tõttu muutunud!

- Uued teadmised
- Uued plaanid
- Uued suhted inimestega (*sotsiaalne kapital*)
- Muutunud tegevus

3.7 Mõelge palun projektile WoodMeadowLIFE. Kirjeldage palun vabas vormis ajaloolisi muutuseid mõnel WM projekti raames taastatud alal. Valige välja üks ala, mille kohta rohkem teate. Palun mõelge tagasi nii kaugele ajale, kui mäletate või olete vanematelt inimestelt kuulnud - kuidas neid alasid on vahepeal hooldatud või kasutatud?

3.8 Kui suure tõenäosusega Te 5/10 aasta pärast veel hooldate puisniitu ja mis motiveerib Teid jätkama?

3.9. Mida peaks tegema, et antud puisniidu ala oleks 5/10 aasta pärast veel hooldatud?

Lisa 2.

Intervjueeritavatele saadetud nõusolekuvorm

Teadlik nõusolek intervjuu andmiseks ja andmete töötlemiseks

Uurimisprojekt: Projekt WOODMEADOWLIFE ehk PuisniiduLife

Projekti kirjeldus: Eesti-Läti ühine LIFE projekt (LIFE20 NAT/EE/000074) „Puisniitude taastamine ja jätkusuutliku majandamise edendamine Eestis ja Lätis“ keskendub puisniidu alade taastamisele Eestis ja Lätis, jätkusuutlike lahenduste loomisele hooldamisel ja avalikkuse teadlikkuse tõstmisele puisniitude loodus- ja kultuuripärandist ning nende kaitsest ja majandamisest.

Koordineeriv partner

Uuringut koordineerib PuisniiduLife nimel Maastike elurikkuse
töörühm, Ökoloogia ja Maateaduste
Instituut, Tartu Ülikool koostöös
Pärandkoosluste Kaitse Ühinguga

Vastutavad isikud

Triin Reitalu (uuringu koordinaator Eestis), Tartu Ülikool -
kontakt: triin.reitalu@ut.ee

Intervjueerija nimi ja allkiri

Intervjuu kuupäev

Käesoleva intervjuu eesmärk on teaduslik uurimistöö seoses poollooduslike rohumaade bioloogilise mitmekesisuse säilitamise ja taastamisega. Intervjuu kestab umbes 60 minutit. Intervjuu salvestatakse ja transkribeeritakse. Kui uuringutulemuste avaldamise käigus on vaja avalikustada algandmed (transkribeeritud intervjuu), muudetakse need enne täielikult anonüümseteks. Intervjuu helistalvestis kustutatakse hiljemalt 30 päeva pärast intervjuu kuupäeva, Teiega intervjuu puhul enne _____.

Intervjuu käigus isikuandmeid ei koguta ega säilitata. Tekstist eemaldatakse kõik andmed, mis võiksid viidata teie isikule. Intervjuu andmeid kasutatakse vaid projekti raportis ja teadustöös, andmete töötlemine on kooskõlas kehtivate andmekaitsealaste õigusaktidega. Projekti raportis, teadusartiklites ja ettekannetes kasutatakse tsitaatidena ainult katkendeid

intervjuudest. Intervjuu transkribeeritud ja anonümiseeritud tekstid säilitatakse Tartu Ülikooli hallatavas DataDOI keskkonnas edasiseks teadustööks.

Teie osalemine intervjuus on vabatahtlik ja Te võite oma nõusoleku igal ajal ilma lisapõhjuseid esitamata ja ilma kahjulike tagajärgedeta tagasi võtta. Samuti võite igal ajal esitada vastuväiteid andmete säilitamisele ja nõuda nende kustutamist.

Kas teil on seoses uuringus osalemisega täiendavaid küsimusi või muresid?

Kas kõik teie küsimused seoses uuringus osalemisega said vastuse?

☐ Jah

☐ Ei

Kas olete nõus andma ülalkirjeldatud projekti jaoks intervjuu?

☐ Jah

☐ Ei

Kas lubate mul selle intervjuu salvestada?

☐ Jah

☐ Ei

Intervjueeritava ees- ja perekonnanimi suurtähtedega

Koht, kuupäev, allkiri